

Háber Péter: aszimmetrikus hadviselés és az ehhez kapcsolódó elméletek megjelenése a hazai szakirodalomban

Horváth Ferenc: Egy korszerű integritásmenedzsment rendszer kiépítésének lehetőségei az NBSZ-nél

Vajda Endre: A terrorista robbantás jelenségének analízise a katasztrófavédelem perspektívájából

Kovács Róbert: Térinformatikai fogalmak és felhasználási lehetőségek a többforrású adatfúziós rádiófelderítő rendszerekben

Dr. Deák József: Könyvismertető – Boda József „Szigorúan titkos”? Nemzetbiztonsági almanach című könyvéről

NEMZETBIZTONSÁGI SZEMLE

A Nemzeti Közszerológálati Egyetem
Nemzetbiztonsági Intézetének
elektronikus (online) megjelenésű tudományos folyóirata

HU ISSN 2064-3756

IV. évfolyam, 2. szám, 2016.

A szerkesztőbizottság elnöke: Dr. Boda József, NKE

Főszerkesztő: Dr. Dobák Imre, NKE

Szerkesztés: Dr. Deák József, NKE

Internetes megjelenés: Dr. Pétery Kristóf, NKE

Internetes elérhetőség: <http://nbszemle.uni-nke.hu>

Szerkesztőség: Nemzeti Közszerológálati Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet
1101 Budapest, Hungária krt. 9-11.

Levelezési cím: Nemzeti Közszerológálati Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet
1581 Budapest, Pf.: 15.

E-mail: nbszemle@uni-nke.hu

Szerkesztőbizottság

Elnöke: Dr. habil. Boda József
Tagok: Dr. Béres János
Dr. Botz László
Dr. Dobák Imre
Hazai Lászlóné dr.
Dr. Kobilka István
Dr. Kovács Zoltán András
Prof. Dr. Padányi József
Dr. Regényi Kund Miklós
Dr. habil. Resperger István
Prof. Dr. Szakály Sándor
Dr. Takács Tibor
Dr. Vida Csaba

Kiadó:

Nemzeti Közszolgálati Egyetem
1101 Budapest, Hungária krt. 9-11.

E számunk szerzői:

Háber Péter ny.ezredes, NKE Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz

Horváth Ferenc, NKE Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz

Vajda Endre, NKE védelmi igazgatási szakon végzett hallgatója

Kovács Róbert, NKE Katonai Műszaki Doktori Iskola, doktorandusz

dr. Deák József, NKE Nemzetbiztonsági Intézet, oktató

A számban megjelent írásokat lektorálták:

Dr. habil Resperger István ezredes, egyetemi docens

(NKE Nemzetbiztonsági Intézet)

Dr. Bebesi Zoltán egyetemi docens

(NKE Nemzetbiztonsági Intézet, Teroorelhárítási Tanszék)

Prof. Dr. Haig Zsolt, egyetemi tanár

(NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar)

Tartalomjegyzék

Háber Péter: aszimmetrikus hadviselés és az ehhez kapcsolódó elméletek megjelenése a hazai szakirodalomban.....	4
Horváth Ferenc: Egy korszerű integritásmenedzsment rendszer kiépítésének lehetőségei az NBSZ-nél.....	33
Vajda Endre: A terrorista robbantás jelenségének analízise a katasztrófavédelem perspektívájából.....	65
Kovács Róbert: Térinformatikai fogalmak és felhasználási lehetőségek a többforrású adatfúziós rádiófelderítő rendszerekben	83
Dr. Deák József: Könyvismertető – Boda József „Szigorúan titkos”? Nemzetbiztonsági almanach című könyvéről.....	101

Az aszimmetrikus hadviselés és az ehhez kapcsolódó elméletek megjelenése a hazai szakirodalomban

Háber Péter¹

Absztrakt:

A hidegháború végét követő technikai és információs forradalom, a globalizáció, az instabil államok, a nem állami szereplők megjelenése, valamint a fegyveres szervezetek között létrejött hatalmas különbségek változásokat generáltak a hadviselés területén is. Az új, kialakulóban lévő elméletek főként a hadtudomány XXI. századi változásaira koncentrálnak. Ezek közül néhány – például az aszimmetrikus hadviselés, a gerilla, vagy irreguláris harcmodor, a terrorizmus és az ellene folytatott harc elmélete – mára széleskörűen ismertté és alkalmazottá vált. Tanulmányomban, időrendben és tömörített formában azt szeretném bemutatni, hogy ezek a változások és elméletek hogyan jelennek meg a hazai hadtudományi irodalomban.

Kulcsszavak: a XXI. századi hadviselés, terrorizmus, aszimmetrikus hadviselés, terrorizmus elleni harc, gerilla-hadviselés, felkelők elleni harc.

Abstract:

Asymmetric warfare and related theories in the Hungarian military science literature.

The revolution of technology and information, the globalization, the unstable states, the appearance of non-governmental actors, and the huge difference formed between the armed organizations which took place after the end of the Cold War generated changes in the military science. The new, emerging theories are mainly focusing on the changes of military studies in the 21st century. Some of these – such as the asymmetrical warfare, the guerrilla or irregular warfare, terrorism and the theory of the war on terrorism – have become widely known, and used. In my study I would like to introduce, in chronological order and compressed form, how these changes and theories appear in the Hungarian military science literature.

Keywords: the 21st century warfare, terrorism, asymmetric warfare, war on terrorism; guerilla warfare, counterinsurgency.

¹ Háber Péter ny.ezredes, a NKE HDI doktorandusza, hpeter.1918@gmail.com

Mottó: „Gyakorolni kell tehát magunkat az újabb taktika és stratégia rendszabási szerint az ország védelmére.” Széchenyi István

A hidegháború végét követően több olyan nézet is kialakult – az egymással szembenálló társadalmi világrendszerek megszűnésének hatására – hogy a világban ezt követően jelentősen csökken majd a háborúk száma, és a konfliktusok nagy része rendezhető lesz pusztán diplomáciai és gazdasági eszközök alkalmazásával. Több mint két évtizeddel a bipoláris világrend megszűnését követően mára kijelenthető, hogy ezek a remények nem váltak valóra. Csak a katonai nagyhatalmak és az atomfegyverekkel rendelkező államok közötti háború valószínűsége csökkent – bár teljesen nem szűnt meg ez sem – a regionális háborúk és fegyveres konfliktusok azonban ugyanúgy napjainak valóságához tartoznak, mint a történelem során bármikor. Az elmúlt húsz évben megközelítőleg 100-150 fegyveres konfliktus, vagy háború zajlott. Azonban az időközben bekövetkezett robbanásszerű technikai forradalom, a globalizáció, valamint az államok hadereje, illetve a különböző fegyveres szervezetek között kialakult rendkívül nagyarányú – sokszor gyakorlatilag behozhatatlan – különbségek változásokat generáltak a hadviselésben is. Ezek napjainkra a hadtudomány több területén jelentős eltérést okoztak a korábbi ortodoxnak nevezett elméletekhez képest.

Az új, sokszor még csak kialakulóban lévő elméletek, elsősorban a hadtudomány XXI. századi változásaira koncentrálnak. Az 1991-es második Öböl-háborút, a délszláv és koszovói válságokat, a 2001. szeptember 11.-t követő, a terrorizmus elleni harc jegyében Afganisztán és Irak ellen indított hadjáratokat, illetve az orosz-grúz háborút és a napjainkban zajló, hibrid háborúnak is nevezett orosz-grúz konfliktust, valamint számtalan kisebb, államokon belüli, vagy regionális fegyveres konfliktusok tapasztalatait felhasználva. Ezek néhány jellemző tulajdonsága az aszimmetrikus hadviselés, a terrorizmus, a különböző nem állami szereplők megjelenése és térnyerése, az információs forradalom technikai eszközeinek és lehetőségeinek kihasználása, a média jelentőségének növekedése, az etnikai, kulturális és vallási különbségek kiéleződése, valamint a fegyverzet és haditechnika rövid idő alatti gyors fejlődése.

A fenti változások hatásaira és ezek egységes rendszerbe foglalására több új, főként külföldi teoretikus és hadtudományi szakember keresi a válaszokat. Ezek közül néhány – például az aszimmetrikus és/vagy negyedik generációs hadviselés, a gerilla, vagy irreguláris harcmodor, a terrorizmus és az ellene folytatott harc elmélete – mára elfogadottá, vagy széleskörűen ismerté és alkalmazottá vált.

Tanulmányomban, időrendben és erősen tömörített formában azt szeretném bemutatni, hogy a fent nevezett változások és elméletek hogyan jelennek meg a hazai hadtudományi irodalomban, tehát a kiemelések közötti esetleges értelmezési, fogalmi eltérések, ellentmondások nem bírnak jelentőséggel, mert csak a téma sokrétűségét, bonyolultságát mutatják. Munkám során a felhasznált tanulmányokból, doktori értékelésekből, konferencia és más anyagokból csak az

általam, az aszimmetrikus hadviselés elméleteinek többirányú bemutatása szempontjából fontosnak vélt részeket emelem ki, de nem ismertetem az anyag egészét.

Mivel a terrorizmus és az aszimmetrikus hadviselés kifejezések és meghatározásuk dolgozatomban sokszor előfordulnak, és jelentésüktől függően változik az aszimmetrikus hadviselést folytató erők erkölcsi és politikai megítélése, ezért röviden szeretném jelezni a probléma bonyolultságát.

A terrorizmusnak jelenleg számtalan definíciója létezik, attól függően, hogy milyen szervezet, milyen céllal akarja azt meghatározni. Ezt jól szemlélteti a lindenyi egyetem két kutatójának tanulmánya, amelyben a terrorizmus 109 hivatalos és tudományos fogalmát vizsgálták meg. A terrorizmus lényegét meghatározó szavak statisztikai elemzése során arra az eredményre jutottak, hogy a fogalom definiálása közben az alkotók 83,5 %-a használta az *erőszak*, 65%-a a *politikai célkitűzés* szavakat, 51%-a hangsúlyozta a *félelemkeltés* szófordulatot és csupán a fogalmak 17,5%-a tartalmazta a *civilek, nem kombattánsok, semlegesek és kívülállóak* kifejezéseket².

Úgy gondolom, hogy a terrorizmus legegyszerűbb és ezért a legkevésbé félreérthető megfogalmazása – amelyben értelmezésem szerint a terroristák célpontjai, áldozatai semmilyen kapcsolatban nem állnak a támadott politikai hatalommal és/vagy erőszak szervezettel – a következő: „A terrorizmus a polgárokon gyakorolt szándékos, módszeres erőszak, amely az általa kiváltott félelmen keresztül politikai célokat kíván megvalósítani³.”

Az aszimmetrikus hadviselés kapcsán pedig az aszimmetria fogalmának meghatározását tartom fontosnak, amelyet a katonai terminológia leggyakrabban (melléknévként) aszimmetrikus formában használ. Ennek legrövidebb, de véleményem szerint teljes körű értelmezése a következő: „*eltérő stratégiák, taktikák, képességek és módszerek alkalmazása a katonai műveletekben azért, hogy megkerüljék vagy semlegesítsék az ellenség erősségeit, és kihasználják gyengeségeit.*”⁴

² Alex P. SCHMID and Albert J. JONGMAN, *Political Terrorism*, Amsterdam: NorthHolland Publishing Company, 1988. In.: Porkoláb Imre - *A különleges műveleti erők szerepe az aszimmetrikus kihívásokból adódó katonai feladatok tükrében, különös tekintettel a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemre. Doktori (ph.d) értekezés – 2008. p.29.*

³ NETANJAHU Benjamin: *Harc a terrorizmus ellen. Budapest, 1995. Alexandra Kiadó. p. 20.*

⁴ Joint Publication 1-02, Department of Defense, *Dictionary of Military and Associated Terms - As Amended Through 15 January - 2016, p.17 (asymmetric — In military operations the application of dissimilar strategies, tactics, capabilities, and methods to circumvent or negate an opponent's strengths while exploiting his weaknesses) – In.: KEMÉNY János: A felkelésellenes hadviselés lakosságközpontú elméletének fejlődése a XX–XXI. században. Doktori (ph.d) értekezés - 2014. p.15.*

Az aszimmetrikus hadviselés megjelenése a magyar katonai szakirodalomban:

Molnár István: A jövő háborújáról, fegyveres konfliktusáról - 2005⁵

A szerző szerint a jövő háborúi és fegyveres konfliktusai a következőképpen csoportosíthatók:

- tömegpusztító fegyverekkel való zsarolással vagy az azok alkalmazásával vívott;
- a nagypontosságú fegyverek kiterjedt alkalmazásán alapuló, multi haderőnemi precíziós technológiai;
- a hagyományos tűz- és csapásmérő eszközökkel vívott hagyományos háborúk.

A fenyegetések új formái a következők lesznek:

- aszimmetrikus fenyegetések, amelyek olyan állami és nem állami akciókat, erőket és eszközöket jelentenek, amelyek nem a hadsereggel kívánának összeütközni, hanem megtévesztő stratégiával és taktikával, valamint harci eszközökkel akarják csökkenteni a megtámadott ország erejét, és ez által a kitűzött célokat elérni;
- a hadászati tömegpusztító fegyverek elterjedtsége, beleértve a hordozható tömegpusztító fegyvereket is, amelyeket – mint ahogyan már említettük – egyes személyek vagy kis csoportok is képesek a célországba juttatni;
- a regionális hatalmak fenyegetései.

A jövő háborújának jellemzői:

- az információk háborúja lesz, aki ebben fölénybe kerül, azé lesz az első, sőt a megelőző csapás lehetősége;
- a harcfelelőtlenség, differenciáltabb és expedíciós jellege miatt a kisebb, multi haderőnemi, dinamikus, gyorsan manőverező alkalmi kötelékek alkalmazása válik uralkodóvá;
- elmosódik majd a hadászati-, a hadműveleti- és a harcászati szintek közötti különbség, mert harcászati szintű, de kiemelten fontos feladatok végrehajtásával hadműveleti, sőt hadászati szintű sikerek is elérhetők lesznek, illetve a hadászati kompetenciával rendelkező vezetőknek, a szinte azonnal rendelkezésére álló, de csak rövid időtartamra érvényes

⁵MOLNÁR István: *A jövő háborújáról, fegyveres konfliktusáról – 2005*, In.: *Hadtudomány [online] 2005. XV.évf. 4. sz.* http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2005/4/2005_4_8.html, (Letöltés ideje: 2014.01.31.) Az alcím minden bekezdésére vonatkozik.

információk következtében jelentős hatású és gyors döntések meghozatalára lesz lehetőségük, és szükségük;

- várhatóan nem csökken a szárazföldi csapatok szerepe;
- alapvető fontosságúvá válik a településeken, elsősorban a kulcsfontosságú városokban folytatott harc, mivel e helységek a mindenkori állami- és helyi hatalom, az életfeltételek, az információs eszközök és a média koncentrált bázisai, a terrorizmus számára pedig a megfélemlítés és a terror, valamint a rejtőzködés legalkalmasabb helyszínei lesznek;
- a civil lakosság egyre inkább akaratlan befolyásolójává, illetve tudatos együttműködőjévé válhat a haditevékenységeknek;
- nőni fog a civil-katonai együttműködés, a lélektani műveletek szerepe;
- döntő szerepe lesz a logisztikai támogatásnak;
- nagy a valószínűsége, hogy a jövő háborújának aszimmetrikus jellege lesz a nem állami szereplők fokozott tevékenysége miatt.

A fegyveres konfliktusok jellemzői

A fegyveres konfliktus a háborúk valószínűségéhez képest még inkább növekedni fognak. A jövőben megkülönböztethetünk *szimmetrikus- és aszimmetrikus fegyveres konfliktusokat, az utóbbin belül is hagyományos-aszimmetrikus és tömegpusztító fegyverek általi zsaroláson vagy azok alkalmazásával lefolytatott aszimmetrikus fegyveres konfliktusokat.*

A szimmetrikus fegyveres konfliktus, amennyiben az a szárazföldön robban ki, várhatóan mind az államhatárokon, mind pedig az egyik állam határán belül is folyhat. Az államhatár menti fegyveres konfliktusokban nagyobb számban vehetnek részt olyan nehézfegyverek is, mint a harckocsik, a vontatott- vagy az önjáró tüzérség, továbbá a harci- és a szállító helikopterek. Jellege őszhaderőnemet is ölthet.

A fegyveres konfliktus egyre gyakoribb formája lesz az aszimmetrikus, ezen belül is a terrorista fegyveres konfliktus. Ennek jellemzője, hogy egy adott államon belül vagy néhány államban, illetve egy adott vagy több hadszíntéren egy időben, hirtelen, szinte a semmiből tör ki, és rendszerint nem a hadsereg a célpontja.

A terrorista fegyveres konfliktus célobjektumai lehetnek olyan kiemelt polgári objektumok, ellátó-, közlekedési- és pénzügyi rendszerek, elektronikus – információs hálózatok vagy állampolgári csoportok, amelyek megsemmisítése, bénítása, kikapcsolása érzékeny valós vagy szimbolikus sebet ejt az egész célállam működésén, presztízsén, nemzeti büszkeségén. Az agressziót, célja szerint, jelentős pánik, média nyilvánosság és nemzetközi figyelem kísérheti.

A terrorizmus ellen folytatott harc során a hadsereg kijelölt erőin kívül nagy szükség lesz a különböző állami szervekre, így a felderítő- és hírszerző szervezetekre, kormányzati-, adminisztrációs szervekre, a nemzetközi és nemzeti pénzin-

tézetek ez irányú tevékenységére és a katasztrófa-elhárításban résztvevő erőkre és eszközökre.

Szenes Zoltán: Katonai kihívások a 21. század elején – 2005⁶

Az elmúlt másfél évtizedet biztonsági szempontból a *váratlanság* jellemezte. Az egypólusú világ fegyveres konfliktusai nem maradtak a rivalizáló államok közötti hagyományos hadviselés tradicionális keretei között a háborúk sokszínű képet mutattak. A vesztfáliai államrendszert egyre nagyobb kihívások érik az államszint alatti és az államokon átnyúló ellenséges erők által. A modern „high-tech” nyugati haderők szemben találták magukat az etnikai félkatonai erőkkel, a gyenge és a „lator” államokkal, valamint a hagyományos fegyverektől a rakétákig felszerelt szélsőséges radikális szervezetekkel.

Ezeket a bonyolult jelenségeket nehéz megmagyarázni, hiszen az „új” háborúk gyakran *hevesebbek, dinamikusabbak és sokrétűbbek*, mint a huszadik században. Milyen lesz a háború a 21. században? Képes-e a katonai erő a múltban megszokott, hagyományos szerepet játszani a globalizálódó világban? Megmarad-e a nyugati katonai fölény egy olyan korszakban, amelyben a demokratikus civilizáció rendkívüli módon sérülékeny a váratlan, újszerű és gyakran aszimmetrikus veszélyekkel szemben?

A nemzetközi biztonság jellemzői az ezredfordulón

Katonai aspektusból a technológia elmúlt másfél évtizedes fejlődésének talán legfontosabb jellemzője *a tér és az idő oly mértékben történő összesűrűsödése*, amelynek következtében a távoli akciók helyi hatásokat fejtenek ki, és fordítva. Az interdependencia világában formálódó nemzetközi rendszer egy olyan összekapcsolódott világrendet alkot, amelyben a regionális és helyi katonai fejlemények potenciálisan akár globális hatású jelenséggé is válhatnak.

A globalizáció a biztonságot *a területiségtől elmozdítja a szoros összekapcsolódás irányába*, és az államok egyre kevésbé engedhetik meg maguknak, hogy csak a saját „hátsó udvarukban” zajló eseményekre figyeljenek. Kínai katonai szakértők szerint beléptünk a korlátlan hadviselés korába, amelyben „nincs terület, amelyet nem lehetne meghaladni, nincsenek olyan eszközök, amelyeket nem

⁶SZENES Zoltán: *Katonai kihívások a 21. század elején – 2005*, In.: *Hadtudomány [online] 2005. XV. évf. 4. sz. Az alcím minden bekezdésére vonatkozik.*
http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2005/4/2005_4_5.html, (Letöltés ideje: 2014.01.31.)

lehetne alkalmazni, és nincs olyan eszköz vagy módszer, amit ne lehetne kombináltan használni”⁷

2001. szeptember 11-gyel a nemzetközi biztonsági rendszer gyakorlatilag *kettéhasadt* a tradicionális 20. századi, államközpontú védelmi szisztémára és a 21. századi, államszint alatti és államok felett átnyúló biztonsági rétegekre. A globális stratégia kettészakadása magával hozta a *nemzeti és nemzetközi konfliktusok, a külső és belső biztonság, illetve a nemzeti és társadalmi biztonság közötti különbségek* erodálódását.

A 21. századot *háromféle háború, a modern, a posztmodern és premodern kombinációja* jellemzi. A modern háború az államok közötti hagyományos hadviselést jelenti. A posztmodern háború a nyugati kozmopolita nézeteket tükrözi vissza a korlátozott háborúról, a béke megerősítéséről és a humanitárius katonai intervenciókról. A premodern háború (a korszerű háború kezdetleges formája) az állami szint alatti és az államokon átnyúló hadviselési formák egyvelege, amelyet a nemzeti identitás, az extrémizmus és a partikularizmus hagyományos politikája alapján vívnak. E típusok közül egy sem képvisel tisztán elkülöníthető hadviselési formákat, hanem *átfedik és kölcsönösen hatnak* egymásra. Különösen a modern és posztmodern háborúk, illetve a posztmodern és premodern háborúk keveredése figyelhető meg napjaink intervenciók és békeműveleteiben, amelyek gyakran összekapcsolódnak az aszimmetrikus és etnopolitikai hadviselés világával. Ennek következtében a csapatok egy konkrét műveleti térségben, egy időben vehetnek részt konvencionális harccselekményekben, békeműveletben és humanitárius segélynyújtásban.

Annak ellenére, hogy a háború modern, posztmodern és premodern formái összefonódnak egymással, mindegyik hadviselési formának megvannak a *megkülönböztető jellemvonásai*.

A *modern háború* a hadtörténelemből ismert klasszikus formában zajlik, amelyet a rivális országok fegyveres erőinek szárazföldi, légi és tengeri összecsapása jellemez.

Ezzel ellentétben a *posztmodern háborúk* ritkán veszélyeztetik a nemzeti fennmaradást, a korlátozott háborús politika megfontolt veszteségkorlátozáson és óvatos kimenő (exit) stratégián alapul. A posztmodern háború modellje az 1999-es koszovói háború.

A posztmodern háború létrehozta saját antitézisét, a nyugati társadalmak ellen irányuló aszimmetrikus hadviselést (beleértve a tömegpusztító fegyverek esetleges alkalmazását), amit *premodern háborúnak* hívunk. Ez a hadviselési forma egyesíti a hagyományos vagy félkatonai tevékenységeket a nem hagyományos és aszimmetrikus harcéljárásai módszerekkel. Előtérbe helyezi a kulturális

⁷ Qiao Liang-Wang Xiangsui: *Unrestricted Warfare: Assumptions on War and Tactics in the Age of Globalization. (A korlátlan hadviselés: A háború és a harcászat előfeltevései a globalizáció korában)* PLA Literatura and Arts Publishing House, Beijing, 1999. p. 199. In.: Szenes Zoltán: *Katonai kihívások a 21. század elején – 2005*

azonosságot hirdető politikát, kihasználja az etno-politikai konfliktusok a vallási háborúkat és haderejét általában a nem állami szereplőkből toborozza.

A katonai elmélet fejlődése az 1990-es évektől

1993-ban az amerikai *Alvin és Heidi Toffler* a magas technológiájú információs hadviseléssel az ún. „harmadik hullám” elmélettel indította el az új hadügyi forradalomról (revolution in military affairs – RMA) szóló, máig is tartó vitát.

Előtérbe kerültek az *aszimmetrikus hadviselésről* és a *modern háborús körülményekről* írott munkák. *Madeleine Albright* volt amerikai külügyminiszter már 1998-ban figyelmeztetett a terrorizmus veszélyére, mert szerinte a jövő háborúját már a haramia-államok és a nem állami szereplők vívják a tömegpusztító eszközök lehetséges alkalmazásának árnyékában. *Makhsut Garaev* orosz teoretikus szerint a 21. század háborúja „*többvariációssá*” válik, és a fegyveres erőknél ki kell fejleszteni többfunkciós viszonyukat a modern konfliktusokhoz. 1999-ben az angol *Mary Kaldor* már az új háborúk elméletéről írt, amely a politika elsődlegességén és az új világrendet kihívó erőszak privatizációján alapul.

Az ezredforduló után az amerikai és a brit katonai elméletben egyre inkább növekedett annak felismerése, hogy a megsokszorozódott fenyegetések világában a *hagyományos* és *nem hagyományos konfliktusok* egyre inkább keverednek, a hadviselést meghatározó nemzetközi jogi és erkölcsi korlátok elhomályosulnak, a hagyományos és nem hagyományos hadviselési formák *összeolvadnak*, eltűnik a front és a hátszág, a hadszíntér és a stratégiai műveletek közötti demarkációs vonal, mivel a „háború szereplői egyre inkább függetlenné válnak.

A hagyományos és nem hagyományos hadviselési formák, módszerek és megoldások elhatárolásának nehézsége magával hozta a politikai és katonai felelősség közötti *hatásköri vonal* elmosódását. Francia katonai szakértők szerint „napjainkban a katonai műveletek teljesen integrálódtak a politikai, diplomáciai, gazdasági és kulturális tevékenységekkel.

A jövő háborúinak kihívásai

A 21. század háborús konfliktusaiban a *régi, az új és a hibrid hadviselési formák széles skálájával* találkozunk majd és több figyelmet kell fordítani a *konfliktusok teljes spektrumának* tanulmányozására, különösen a *szimmetrikus és az aszimmetrikus fenyegetések* egyidejű, komplex kezelésére.

A 21. században a fegyveres erőknél *széles skálájú képességekkel* rendelkezniük. A felkészültségnek ki kell terjedni az *expedíciós hadviselésre, a preventív telepítésre, a megelőző csapásra, a hagyományos békefenntartásra, a békeépítésre, a terrorizmus elleni műveletekre, vagy ezek kombinációjára.*

A jövő háborújában részt vehetnek hagyományos hadseregek, specializált terroristaellenes egységek, hibrid katonai formációk, magánhadseregek, nemzetközi szervezetek és más szereplők. A terroristatámadások átalakulhatnak

klasszikus gerilla hadviseléssé, majd később eskalálódhatnak hagyományos háborús konfliktussá. A folyamatos és sporadikus fegyveres konfliktusok „elkenődnek” térben és időben, a szimmetrikus és aszimmetrikus harctevékenységi formák jelen vannak szinte valamennyi harci dimenzióban.

A jövő haderőstruktúráinak egyre inkább *moduláris típusúvá* kell válniuk, hogy képesek legyenek rövid idő alatt gyorsreagálású, feladatorientált, alkalmi harccsoportokat létrehozni. Ebben az egyik legnehezebb feladat a *hadműveleti sokoldalúság és a szervezeti stabilitás* összehangolása.

A hadviselés várható jellemzői 2015-ig

Az államok közötti hagyományos háború továbbra is megmarad reális lehetőségnek. Az új háborús érában a hagyományos és a nem hagyományos, a szimmetrikus és az aszimmetrikus műveletek egyszerre, egy időben lehetnek jelen, térben és időben összefonódhatnak. A jövőbeni a modern hadviselés karakterét tekintve összhaderőnemi jellegű lesz.

Az információs technológia fejlődése óriási változásokat hozott a kommunikációs és vezetési rendszerekben, megteremtette a precíziós fegyvereket, a lopkodó technológiát, és „összenyomta” a harctevékenységek idő- és térbeli paramétereit. A technológiai fejlődés a szélesség, a mélység, és a magasság jellemzőkben létrehozta a *nem lineáris harcmezőt*. A lineáris harcászaton alapuló tömegkonceptiót felváltotta az *egyidejű, ötdimenziós* (szárazföldi, tengeri, légi, kozmikus, információs), *koncentrált csapások* elmélete.

A harcászati mélységekben továbbra is a gyalogságé lesz az ellenség megsemmisítésének feladata. Ennek közvetlen támogatása érdekében valószínűleg megmarad a páncélos erők és a tüzérség hangsúlyos szerepe. A nem állami szereplők kivédhetetlen csapásokat mérhetnek bármely országra, társadalomra, mert éppen úgy tudják használni korunk új technikai vívmányait, mint a hadviselés „hagyományos” szereplői.

Krajnc Zoltán: Az aszimmetrikus hadviselés, fenyegetés alapkérdései – 2008⁸

Háborúkban, fegyveres konfliktusokban állandóan vannak különbségek, eltérések (aszimmetriák) a résztvevő felek között, azok mennyiségi, minőségi és morá-

⁸ KRAJNC Zoltán: *Az aszimmetrikus hadviselés, fenyegetés alapkérdései Repüléstudományi konferencia, Szolnok – 2008*, in.: *Repüléstudományi Közlemények [online] 2008. XX.évf. különszám* http://real.mtak.hu/10441/1/Krajnc_Zoltan.pdf, [Letöltés ideje: 2013.03.18.] Az alcím minden bekezdésére vonatkozik.

lis jellemzőiben. Egyes hadviselő felek kimondottan ezekre, az aszimmetriákra építik fel a stratégiájukat.

Az aszimmetrikus hadviselés (fenyegetés) definíciója, koncepcionális alapjai

Az egységes értelmezés megköveteli egy átfogó (komplex) definíció megalkotását. Szinte az összes releváns szakértő megállapítja, hogy az aszimmetrikus hadviselés nem új kategória, ezzel szemben az érdemi hadtudományi, biztonságpolitikai kutatómunka csak a 2001. szeptember 11-i terroristatámadás után indult meg, amikor a terrorizmus elleni globális harc került a biztonságpolitikai erőfeszítéseik középpontjába.

Az 1999-ben, a Joint Strategy Review folyóiratban, megfogalmazott definíció megkísérelt egy szélesebben értelmezett, a „politikacsinálók” (döntéshozók), és a katonák számára is emészthetőbb fogalmat alkotni, az ún. „aszimmetrikus megközelítés (nézőpont)” bevezetésével⁹. Ez a definíció kísérletet tett a hivatalos gondolkodás kiterjesztésére, túlmélt a terrorizmussal való egyenlőségen, és a szubjektív elemekkel való leírason, azonban több hiányosságot is tartalmaz. Először is túlságosan kötődik az amerikai biztonságpolitikai helyzethez, vagyis nem eléggé általános jellegű. Másodszer pedig az ún. „negatív aszimmetriát” tartalmazza csak, ami abból indul ki, hogy az USA mindenkivel szemben már eleve nagy technológiai, katonai, és gazdasági fölényből indul, így nem tárgyalja az olyan szituációkat, amelyekben egyenrangú, vagy közel egyenrangú felek alkalmazzák egymás ellen az aszimmetrikus eljárásokat, vagyis az aszimmetriára alapozzák a teljes stratégiájukat.

Steven Metz és Douglas V. Johnson II.¹⁰ megkíséreltek egy általánosabb, komplexebb definíciót alkotni, ami az előzőekben felsorolt hiányosságokat kiküszöbölheti. „A katonai és a nemzetbiztonsági területeken értelmezve, az aszimmetria gyakorlatilag, a szembenálló féltől eltérő cselekvési változatokat (művele-

⁹ „Az ellenség stratégiája arra irányul, hogy megkerülje, kijátssza, vagy aláássa az Egyesült Államok erősségeit úgy, hogy kihasználja annak gyengeségeit olyan módszerek alkalmazásával, amik szignifikánsan eltérnek az USA által elvárt műveleti eljárásoktól. Általában a pszichológiai hatásokat helyezi előtérbe, mint a sokkhatás, vagy zavarkeltés, ami kihatással van az amerikai kezdeményező készségre, (harci) akaratra (morálra), illetve cselekvési szabadságra. Az aszimmetrikus megközelítés az ellenség sebezhetőségének alapos értékelésén alapul, gyakran alkalmaz innovatív, nem hagyományos harci eljárásokat, fegyvereket, vagy technológiákat. Az aszimmetrikus hadviselés megjelenhet a katonai műveletek teljes spektrumában, lehet harcászati, hadműveleti, és hadászati (stratégiai) is.” Joint Strategy Review 1999, Washington, DC: The Joint Staff, 1999, p. 2. In.: Krajnc Zoltán: Az aszimmetrikus hadviselés, fenyegetés alapkérdései – 2008

¹⁰ Steven Metz és Douglas V. Johnson II. *Asymmetry and U.S. military strategy: definition, background, and strategic concepts*; (5., 6. oldal). In.: Krajnc Zoltán: Az aszimmetrikus hadviselés, fenyegetés alapkérdései – 2008

teket), szervezeteket, és gondolkodási módot képvisel, abból a célból, hogy maximalizálja a saját előnyeit, és kiaknázza az ellenség gyengeségeit, valamint megragadja a kezdeményezést, vagy nagyobb cselekvési szabadságot nyerjen. Az aszimmetria lehet politikai-stratégiai, vagy katonai-stratégiai, illetve ezek kombinációja is.” A szerzőpáros szerint ez a gyakorlatban különböző metódusokat, technológiákat, szervezeti kereteket, időperspektívákat, illetve ezek különféle kombinációit jelenti, valamint megragadható egy sor egyéb jellemző segítségével, mint például az aszimmetria dimenzióival, szintjeivel, és formáival.

Az aszimmetria dimenziói

A stratégiai aszimmetria lehet *pozitív*, vagy *negatív* jellegű egyaránt. Ez tulajdonképpen a szembenálló felek nézőpontjától, relatív helyzetétől függ. A pozitív aszimmetria az egy, vagy több területen meglévő, meghatározó fölényre épít, míg a negatív aszimmetria nem a saját erősségekre alapoz, hanem az ellenség gyengeségeit kihasználva próbál meg sikert elérni.

Az aszimmetria rendelkezik egyfajta *időbeliséggel* is. Az aszimmetria lehet *rövid-*, illetve *hosszú időtávot* átfogó egyaránt. A hadtörténelem számtalan példát tud szolgáltatni mindkét fajtára. A rövidtávú aszimmetriára jó példa az 1999-es dél-szláv válság, amikor a NATO légierijéhez képest idejétmúlt légvédelmi rendszerrel bíró szerbek megtalálták a módját annak, hogy a hatalmas szám-, és technológiai fölényben lévő ellenség légicsapásainak hatékonyságát erősen lerontsák. A hosszú távú aszimmetria már sokkal ritkábban valósult meg, bár egyes nagyhatalmak, bizonyos történelmi időszakokban sikerrel megtartották pozitív aszimmetriából fakadó előnyeiket, azonban hosszabb távon ez általában a kiegyenlítődés felé mozdult el.

A stratégiai aszimmetria lehet *szándékoltan előidézett*, vagy a szembenálló felek relatív helyzetéből fakadó *alap aszimmetria*. A sikert sokszor nem garantálta az alaphelyzetben már meglévő fölény, mert például a Vietkong is sikerrel alkalmazta az aszimmetriára alapozott gerilla hadviselést. A reagáló stratégiának rugalmasnak, adaptálódónak kell lennie, ha egy stratégiai aszimmetriára alapozott hadviselő felet le akarnak győzni.

Az aszimmetrikus fenyegetések kockázati szintje lehet *alacsony-*, vagy *magas rizikófaktorú* is. A jól kiképzett, feltöltött és harcész nagy anyagi ráfordításokat igénylő erők alkalmazása, illetve a siker, vagy a bukás valószínűsége magas kockázati tényezőjű aszimmetriát jelent. Ugyanakkor a terrorizmus oldaláról nézve: alacsony ráfordítás, várhatóan nagy eredmény, és alacsony kockázati szint a jellemző.

Az *aszimmetrikus fenyegetésekre reagáló stratégia koherenciája más stratégiákkal*, biztonságpolitikai eszközökkel nagy jelentőséggel bír. A fenyegetések rendkívül összetettek, ezért az ellene való fellépésnek is komplex stratégiát, egyeztetett, összehangolt stratégiákkal vezéreltnek kell lennie. Össze kell han-

golni a diplomáciai, gazdasági, katonai és egyéb jellegű akciókat, hogy azok interferenciája az erősítés irányába mutasson.

Az aszimmetria lehet *anyagi, vagy pszichológiai jellegű* is, bár ezek egymással kölcsönös kapcsolatban vannak. Az anyagi aszimmetria sokszor eredményez pszichológiaiakat is. A manipulatív technikákat alkalmazó, a pszichológiai aszimmetriát megcélzó felek sok sikert könyvelhettek el (mongolok, aztékok, zulusok, stb.). A leghatékonyabb a kettő kombinációja, bár a pszichológiai előnyök sokszor kevesebb ráfordítással is biztosíthatóak.

Az aszimmetria szintjei

Az aszimmetria a *hadműveleti szinten* sokszor megvalósult már a történelem során. Gondoljunk csak a németek tengeralattjárókra alapozott hadviselésére, ami alapvetően a britek hagyományos hadihajós fölényét hivatott ellensúlyozni, vagy a városi hadviselésre kényszerített, nagyobb mobilitással, és tűzerővel rendelkező, ellenség megakadályozására az erősségeinek érvényre juttatásában (Sztálingrád).

A *katonai-stratégiai aszimmetria* esetén a teljes katonai alkalmazás, a végrehajtandó műveletek az aszimmetrián alapulnak, a szimmetrikus módszerekre csak járulékosan támaszkodnak.

A *politikai-stratégiai aszimmetria* esetén nem katonai eszközök alkalmazásával érik el a katonai előnyök kiaknázását.

Az aszimmetria formái

Aszimmetria létezhet a *módszerek, és eljárások* terén is, ami eltérő műveleti koncepciót, és harcászati doktrínát jelent (gerilla hadviselés vs. hagyományos műveleti koncepció, légi deszant, légi mobil műveletek alkalmazása vs. hagyományos gyalogos hadviselés, stb.). A *technológiai aszimmetria* gyakori jelenség a hadtörténelemben (vietnámi háború, afganisztáni tálibok vs. Egyesült Államok, stb.). *Aszimmetria az „akaratban”, a hadviselés erkölcsi oldalában.* Ha egy állam az alapvető érdekeiért, a nemzet, az állam megmaradásáért küzd, akkor az akarat tényezők megsokszorozhatják a katonai erőt, míg egy megszálló, nem létfontosságú célokért hadakozó fél katonáinak harci elszántsága legtöbbször közel sem olyan erős, ami megmutatkozhat a katonai eredményességben is. A *szervezeti aszimmetria*, hasonlóan, mint a technológiai, döntő jelentőséggel bírhat a hadjáratok kimenetelében, hiszen a korszerű és a harcfeleladatoknak legmegfelelőbb szervezeti keretek szignifikánsan determinálhatják az optimális műveleti koncepciót, és sikerességet.

Porkoláb Imre: A különleges műveleti erők szerepe az aszimmetrikus kihívásokból adódó katonai feladatok tükrében, különös tekintettel a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemre. – 2008¹¹

Az aszimmetrikus kihívások egyre nagyobb hatást gyakorolnak a nemzetközi közösségre és befolyásolják Magyarország biztonságpolitikai veszélyeztetettségét is.

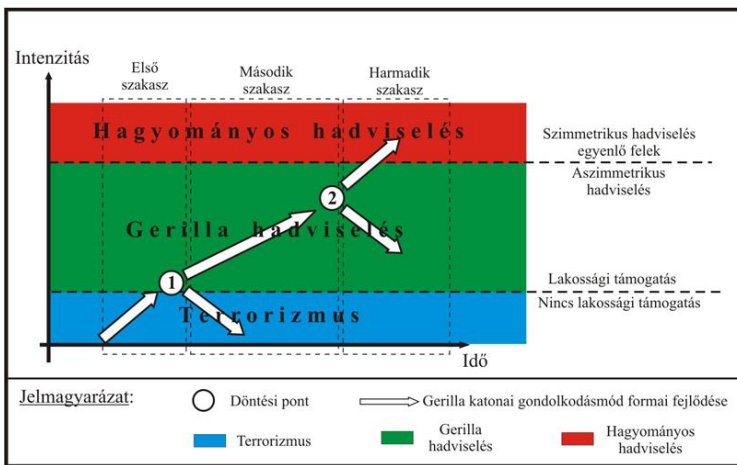
A biztonságpolitikában a hagyományos nemzetállami szereplők mellett egyre nagyobb szerephez jutnak az ún. nem-állami szereplők (nemzetközi szervezetek, multinacionális vállalatok, nem kormányzati szervezetek, valamint a nemzetközi bűnözői és terrorista csoportok). Az átrendeződő nemzetközi rendszer sajátossága, hogy abban egyszerre vannak jelen a hagyományos biztonsági kockázatok és az új, gyakran globális megjelenésű vagy kiterjedésű fenyegetések. Az új típusú fenyegetések és kihívások változatosabbak, kevésbé láthatóak és jelezhetőek előre. Jellemző tendencia a külső és belső kockázati tényezők közötti határvonal elmosódása. A kockázati tényezők globális, regionális és belső szinten, de általában nem egymástól elkülönülten, hanem egyszerre és egymást erősítve jelentkeznek. A globális kihívások között szerepelnek a nemzetközi terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek elterjedése, az instabil régiók és működésképtelen államok okán jelentkező kihívások, az illegális migráció, a gazdasági instabilitás, az információs társadalom kihívásai, illetve a globális természeti, civilizációs és egyéb veszélyforrások.

Az aszimmetrikus hadviselés a fegyveres konfliktusok megvívásának új formája, amelynek alapja az, hogy a nemzetközi szinten jelen lévő fegyveres erők, csoportok jelentősen különböznek egymástól méreteikben, felszereltségükben és képességeikben. Amíg az államok nagy része szervezett, modern eszközökkel ellátott haderőt tart fenn, egyes államok és nem állami csoportosulások célkitűzéseiket terrorista akciók, bűncselekmények elkövetése útján akarják elérni, azért, mert az ilyen műveletek kevesebb beruházást és erőforrást igényelnek. Ezek a csoportok ott támadják meg ellenfeleiket, ahol azokat a legsebezhetőbbnek vélik.

¹¹ PORKOLÁB Imre (2008): *A különleges műveleti erők szerepe az aszimmetrikus kihívásokból adódó katonai feladatok tükrében, különös tekintettel a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemre [PhD-értekezés]. – Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, 2008. p.:127. http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2009/porkolab_imre.pdf, (Letöltés ideje: 2013.10.27.) Az alcím minden bekezdésére vonatkozik.*

A modern haderő és az aszimmetrikus hadviselést folytató fegyveres csoport között óriási aránytalanság van, ennek ellenére az aszimmetrikus hadviselés valószínűsége növekvő tendenciát mutat.

A közelmúlt katonai konfliktusai és hadi eseményei a katonai gondolkodás módok szemszögéből vizsgálva két kategóriába oszthatóak. A szimmetrikus katonai összecsapások jellemzője, hogy alapvetően hasonló katonai gondolkodás módok vívnak harcot egymással. Az aszimmetrikus konfliktusokban pedig az alkalmazott katonai gondolkodás módok jellemzően eltérnek. *Aszimmetrikus hadviselés* esetén az ortodox katonai gondolkodás mód képviselői ütköznek a gerilla katonai gondolkodás mód képviselőivel.

Az aszimmetrikus hadviselésre tehát legfőképpen az jellemző, hogy a résztvevő felek fegyveres harcának *gondolkodásmódja*, jelentős mértékben eltér egymástól.

A tények elemzése az mutatja, hogy a II. világháború óta közel 160 fegyveres konfliktus zajlott a világon és ezek több mint háromnegyede sorolható az aszimmetrikus összecsapások kategóriájába. Az aszimmetrikus összecsapások több áldozatot követeltek, mint a szimmetrikus összecsapások és az aszimmetrikus konfliktusok politikai jelentősége is kimagasló. Az aszimmetrikus összecsapások a politikai változások kikényszerítésének egyik legfontosabb eszközeként voltak jelen a közelmúlt történelmében.

A hidegháború befejeződésével, az új nemzetközi rendszer megerősödésével napjainkban az aszimmetrikus küzdelmek a legjellemzőbbek és a közeljövőben is ez a fajta hadviselés lesz a meghatározó.

Az aszimmetrikus hadviselés egyik legjellemzőbb megjelenési formája a gerilla hadviselés. A gerilla katonai gondolkodás mód alapvetően három tevékenységi

móddal hozható kapcsolatba: terrorizmus (mint tevékenységi mód), gerilla hadviselés és hagyományos hadviselés.

A gerilla hadviselés keretében alkalmazott terrorizmus, legtöbb esetben szervezett és célirányos tevékenység, nem pedig néhány pszichológiailag sérült egyén vakbuzgó kezdeményezése.

Mivel a gerilla hadviselést folytató különböző szervezetek nem csupán céljaikban, hanem a célpontok kiválasztásában, tevékenységükben és a szervezeti megjelenésükben is eltérhetnek egymástól, ezért a gerilla hadviselésnek hét különböző fajtája létezik: *anarchista, egyenlőségelvű, hagyománytisztelő, pluralista, szecesszionista, reformer, megőrző*.

Napjaink gerilla hadviselést alkalmazó szervezetei általában három forma alapján vívják meg harcukat, amelyek a következők: *kifárasztás, katonai fókusz illetve a beépített településeken vívott hadviselés*.

Napjaink gyakori és aggasztó jelensége a terrorizmus és a gerilla hadviselés egy időben történő alkalmazás, amely katonai szemszögből (a tiszta terrorizmussal ellentétben) más jellegű veszélyeket hordoz magában.

A terrorizmus elleni harc eszközrendszere egyaránt tartalmaz politikai, kormányzati, gazdasági és szociális, pszichológiai, kommunikációs, oktatási, katonai, jogi, rendőrségi és büntetés-végrehajtási, nemzetbiztonsági, valamint egyéb (pl. kormányzati stratégia) összetevőket. A katonai dimenzió tehát csupán csak egy és véleményem szerint nem is a legjelentősebb eszköz a terrorizmus elleni küzdelem eszköztárában.

A terrorizmus elleni stratégia megalkotásakor mindenképpen figyelembe kell venni a gerilla hadviselés, valamint a terrorista tevékenységi mód eltérő sajátosságait (amelyek egymástól eltérő megközelítéseket igényelnek).

A terrorizmus önmagában (eddig történelmi tapasztalatok alapján) képtelen volt a végső célkitűzést elérni és a kormányt megdönteni; éppen ezért a terrorizmus csak előkészítő és támogató szerepet játszik az aszimmetrikus küzdelmekben, mert képes felgyorsítani a lakosság államtól való elidegenedésének folyamatát és ezzel jelentősen gyorsíthatja a gerilla hadviselés fejlődési ütemét. Az ilyen terrorcselekmények rejtett célja, hogy túlzott válaszlépésekre kényszerítse a kormányerőket. A szakszerű, adekvát mértékű fellépés a csillapodás irányába hat, de legalábbis nem súlyosbítja a helyzetet.

A terrorizmust a gerilla hadviselés csak a sok egyéb módszer egyikeként alkalmazza és csak akkor, ha egy bizonyos konkrét helyzetben ez tűnik a legcélravezetőbbnek.

A tisztán terrorista szervezetek az előbbiekkal ellentétben a terrort cselekvési logikaként használják. Számukra nem csak a hatalom szimbolikus képviselője a célpont, hanem mindenkit (aki nem támogatja elképzeléseiket) bűnösnek és büntetendőnek tekintenek, ideológiájuk szerint nincsenek ártatlanok, csak az „ügyvel azonosulni tudók” és azok, akik a másik oldalhoz tartoznak.

Terrorizmus ellen tehát csak terrorizmus ellenes eszközökkel és módszerekkel lehet fellépni és ezek számos és lényeges szempontból különböznek a gerilla hadviselés ellen alkalmazott módszerektől. Ha nem megfelelő a kialakult konfliktus értékelése, és a hatalom helytelen eszköztárral és módszerekkel kezeli azt, akkor ez katasztrofális következményekkel járhat a hatalom szempontjából.

Az aszimmetrikus harc elleni katonai stratégia kidolgozásával kapcsolatban fontos hangsúlyozni, hogy a politikailag motivált, erőszakos megnyilvánulásokat produkáló mozgalom erőszakjellegének pontos, racionális meghatározása az egyik legfontosabb feladat, amely alapjaiban befolyásolhatja a küzdelem eredményességét.

Hajdú István – Szternák György: A katonai műveletek háttere, megvívásuk jellemzői napjainkban - 2008¹²

Az emberiség történelme az ezredforduló után is a hagyományos mederben halad tovább. Visszatértek a nagyhatalmi törekvések, amire az európai kontinens országai nincsenek felkészülve, hiányzik a megfelelő gazdasági erő, a katonai képesség és az egységes fellépés.

A hadtudomány művelői között egyre általánosabb az a nézet, hogy a fegyveres küzdelem már magában foglalja a konfliktus-megelőzést és a válságkezelést is. Ugyanakkor a szakirodalomban fellelhető a fegyveres küzdelemnek olyan felosztása is, miszerint vannak háborús- és nem háborús katonai műveletek. A két vélemény között lényeges eltérés nincsen, csupán a katonai műveletek csoportosításában különböznek.

A válságkezelő műveletekben cél ma már nem az ellenség megsemmisítése, hanem a békés rendezésre, a fegyveres konfliktus megelőzésére való törekvés, elsősorban politikai, diplomáciai és gazdasági eszközökkel. Ha ezek a megelőző intézkedések nem vezetnek eredményre, akkor általában katonai műveletre kerül sor a biztonság és a béke megteremtése érdekében. Ebben az esetben az ellenség politikai, közigazgatási, katonai vezetésének megbontása, katonai képességektől való megfosztása az elsőszámú feladat, nem az állam és fegyveres erejének teljes elpusztítása a cél. Kérdéses azonban, hogy a „békekikényszerítő” katonai műveletek milyen lélektani alapon „legitimálhatók”, és vajon el lehet-e dönten, hogy a nagyszámú civil áldozatot követelő események „igazságosak”, vagy „igazságtalanok-e”?

¹² HAJDÚ István – SZTERNÁK György: *A katonai műveletek háttere, megvívásuk jellemzői napjainkban – 2008*, ZMNE egyetemi jegyzet – Budapest, 2008. (elektronikus változat) p.:89 <http://www.zmne.hu/dokisk/hadtud/hajdu.pdf>, (Letöltés ideje: 2015.01.11.) Az alcím minden bekezdésére vonatkozik.

A válságreagáló műveletekben a szembenálló felek közötti különbségek lényegesek, a szembenálló katonai erők nem azonos képességűek, a műveletekre az aszimmetrikusság a jellemző. Nagy valószínűséggel különböző a technikai ellátottság, a szervezet, és eltérő az állomány felkészültsége és kiképzettsége. Más szóval, nem összevethetőek a képességek. Ugyanakkor az aszimmetria nem jelenti az egyik vagy a másik fél alárendeltségét a válságreagáló műveletekben. Ebben az esetben nagy valószínűséggel megjelenik a gerilla-hadviselés, mint a fegyveres küzdelem (katonai művelet) egyik formája.

A katonai műveletek további tapasztalata, hogy a korszerű technika önmagában nem volt elegendő a műveleti célok teljesítéséhez. A hagyományos szárazföldi műveleteket, a terület elfoglalását a légi erő több napon keresztül tartó sikeres csapásaival sem tudták kiváltani. Az is beigazolódott, hogy az ellenség területének elfoglalása, majd ellenőrzése nagyszámú katonát igényel a támadó (megszálló) féltől. Ugyanakkor ez maga után vonta a harcoló csapatok ellátásával, biztonságával összefüggő feladatok megszervezését, ami komoly anyagi megterheléssel járt. Megállapítható, hogy az aszimmetrikus hadviselési mód elsősorban a katonákra veszélyes, az alkalmazott eszközök és módszerek miatt. A számadatok azt igazolják, hogy Irakban az amerikai veszteségek 90%-a a katonai műveletek befejezése után keletkezett, a „békeműveletek” időszakában.

A fentiek alapján a jövő katonai műveleteire jellemző lesz a nem összevethető erők (aszimmetria) közötti harc. Az aszimmetrikus katonai műveletek napjaink egyik legnagyobb kihívásai lehetnek az államok fegyveres erői számára. Az aszimmetrikus műveletekben a gyengébb fél hadműveleti szinten általában védelmet folytat, ugyanakkor harcászati szinten támad, robbantásokat, rombolásokat, öngyilkos merényleteket hajt végre. Ezzel a tevékenységgel erkölcsi, anyagi, személyi károkat okoz és pszichológiai hatást fejt ki a szemben álló félre, a végső politikai győzelem elérése reményében. A korábbi katonai műveletektől eltérően, egyre nagyobb a valószínűsége annak, hogy jelentős különbségek lesznek a szemben álló felek között a politikai és katonai célokban, az eszközrendszerekben, a képességekben és a katonai műveletek megívásának formáiban és módszereiben.

Más megközelítésben, az aszimmetrikus katonai művelet olyan, semmiféle szabályt, normát, megkülönböztetést nem ismerő hadviselés, amelyet nem előz meg diplomáciai tárgyalás, a célpontokat a gyengébb fél választja ki azzal a céllal, hogy az ellenfelet erkölcsileg kompromittáló válaszcsapásra kényszerítse. Ez azt jelenti, hogy az ilyen hadműveletben nem lehet szabályszerű küzdelmet folytatni, nem érvényesíthetők a fegyveres küzdelem törvényei, törvényszerűségei. A szabályok megsértése a törvényes katonai erő részéről jogtalanságot, erkölcsi visszaélést, bűnt jelent, amiért a parancsnokok és az elkövető katonák felelősséggel tartoznak. Ez a szabálysértés a közvélemény előtt úgy jelenik meg, mintha a fegyveres erő eleve „erkölcstelen, gonosz, brutális” természetű volna. Valójában az aszimmetrikus katonai művelet kihívásaira adott rossz válaszról van szó. A közelmúlt katonai műveleteiből levonható tapasztalatok alapján a saját katonák

halála és a polgári áldozatok számának alakulása a honi és a világ közvéleménye számára talán még fontosabb, paraméterek, mint a katonai eredményesség. Ugyanakkor a katonák és az érintett ország lakossága biztonságának megteremtése azzal járhat együtt, hogy a válságreagáló műveletek hatékonysága csökken, a végrehajtás elhúzódik, a költségek gyors ütemben emelkednek, és ez szintén azt eredményezheti, hogy csökken a közvélemény támogatása.

A szerzők megítélése szerint éppen így teljesül az aszimmetrikus hadviselést folytató gyengébb fél, a terroristák, a gerillák célja, mert ha a konfliktusba beavatkozó fegyveres erő erkölcsi és jogi okokra hivatkozva nem indít támadást, akkor folyamatosan növekednek az anyagi, személyi veszteségei; ha támad, akkor erkölcsileg gyengül, hiszen nagy lesz a civil áldozatok száma.

A következő két hadtudományi munkát témájuk hasonlósága miatt egy blokkban foglalom össze.

Kiss Álmos Péter: A negyedik generációs konfliktusok jellemzői és tapasztalatai – 2011¹³

Somkuti Bálint: A negyedik generációs hadviselés - az érdekérvényesítés új lehetőségei – 2012¹⁴

Mindkét szerző doktori (Ph.D) értekezése a negyedik generációs hadviseléssel foglalkozik,¹⁵ amely kapcsán bemutatják a hadviselési generációk elméletének

¹³ Kiss Álmos Péter (2011): *A negyedik generációs konfliktusok jellemzői és tapasztalatai [PhD-értekezés]*. – Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Kossuth Lajos Hadtudományi Kar, Hadtudományi Doktori Iskola, 2011. p.:178. http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2012/kiss_almos_peter.pdf (Letöltés ideje: 2013.03.11.)

¹⁴ Somkuti Bálint (2012): *A negyedik generációs hadviselés - az érdekérvényesítés új lehetőségei [PhD-értekezés]*. – Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztviselői Kar, Hadtudományi Doktori Iskola, 2012. p.:144. http://www.uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2012/somkuti_balint.pdf (Letöltés ideje: 2013.03.21.)

¹⁵ „A negyedik generációs hadviselés pontosan körvonalazott politikai célok érdekében végzett, gyakran több szervezet ideológiai közösségén alapuló általában nem-katonai tevékenység, mely szakít a hagyományos hadviselés szabályaival és hatását több, egymást kiegészítő és felerősítő területen végrehajtott katonai és nem-katonai műveletek eredményképpen fejti ki.” Somkuti Bálint: *A negyedik generációs hadviselés – az érdekérvényesítés új lehetőségei Doktori (Ph.d) értekezés –2012. p.52.*

kialakulását, majd ismertetik a különböző generációk sajátosságait. Összevetik a viszonylag újak nevezhető hadviselési generációk elméletét a régebbi hadikultúrák elmélettel. Az első három generáció történelmi példákon keresztül bemutatott általános leírását követően részletesen feldolgozzák a negyedik generáció sajátosságait és ennek keretében az aszimmetrikus hadviselés, a gerilla harcmodor, a terrorizmus és a terrorizmus elleni harc jellemzőit a tér, erő, idő és információ összefüggései tükrében. Röviden ismertetik azt a napjainkban még nem elfogadott elsősorban angol és amerikai elméletet, amely szerint létezik vagy kialakulóban van a hadviselés ötödik generációja is. Tárgyalják a globalizáció, a meghatározó politikai és pénzügyi nemzetközi szervezetek, az információtechnológiai fejlődés, az információs forradalom, a média és az emberi jogok hatását az aszimmetrikus hadviselésre mindkét szembenálló fél szempontjából. A fentiek megértését több esettanulmánnyal is segítik, majd ajánlásokat fogalmaznak meg a Magyar Honvédség részére.

Deák János: Háború és hadsereg a 21. Században, különös tekintettel a magyar honvédség jövőképre - 2013¹⁶

A szerző tanulmányában a következő témaköröket vizsgálja:

- milyen katonai kihívások, kockázatok, veszélyek vagy fenyegetések prognosztizálhatóak a belátható időszakban;
- milyen irányultságú a potenciálisan szemben álló felek katonapolitikája, haderőiket milyen doktrinális elvek szerint, milyen ütemben fejlesztik;
- milyen hatással van a fegyveres összeütközésekre a legkorszerűbb technológia, a legújabb haditechnikai és fegyverrendszerek alkalmazása, azok hogyan alakíthatják át a fegyveres küzdelem módjait;
- a hatásalapú megközelítés – a hálózatközpontúság keretei között – hogyan hat a háborús küzdelemre;
- milyen lehet a jövő háborúinak hadműveleti-harcászati tartalma?

Dolgozatomban azonban csak azt a részt emelem ki, amely az aszimmetrikus hadviselés szempontjából tovább bővíti az eddig leírtakat.

A közelmúlt háborúinak, katonai konfliktusainak változó, illetve eltérő jellege miatt célszerűvé vált, hogy a háborúk széles spektrumát csoportosítsák a legmeghatározóbb jellemzők alapján. Robert Cooper angol kutató a XXI. század

¹⁶ DEÁK János: *Háború és hadsereg a 21. Században, különös tekintettel a magyar honvédség jövőképre – 2013*, In.: *Hadtudomány [online] 2013. XXIII. évf. 2.e.sz.* http://mhtt.eu/hadtudomany/2013/2013_elektronikus_2/2013_e_2_Deak_Janos.pdf (Letöltés ideje: 2015.01.11.) Az alcím minden bekezdésére vonatkozik.

háborúit három csoportba osztotta: a *modern*, a *posztmodern* és a *premodern* háborúk.¹⁷

A *modern háború* a Cooper-féle értelmezés szerint az államok közötti hagyományos hadviselést jelenti, amely klasszikus módon zajlik és amelyet a hadviselő országok fegyveres erőinek szárazföldi, légi és tengeri összecsapásai jellemeznek. Korszerű értelemben a modern háborút magas technológiai szintű haderők vívják. A korszerű viszonyok közötti modern háborúk körébe tartozhatnak a hagyományos haditechnikai eszközrendszerekkel, fegyverzettel vívott haditevékenységeken túl a kibertérben végrehajtott műveletek is, amelyek következtében háborús pusztítással összemérhető következményekkel számolhatnak a szembenállók. A jövő modern háborúiban a küzdő felek akár nemzeti biztonságukat, fennmaradásukat is kockáztathatják, a háború önmagát is generáló eskalációja pedig soha nem látott világegéshez is vezethet.

A *posztmodern háborúk* nem fenyegetik az állami létet, a háború korlátozott politikai céljait meghatározott érdekek alapján érik el. A posztmodern háborút magas technológiai szintű fegyveres erőkkel vívják, olyan erőkkel – országokkal, erőcsoportokkal – szemben, amelyek nem képesek összemérhető válaszműveletekre. Az ilyen típusú aszimmetrikus háborús műveletek egyes szakaszai a háborút indító, támadó fél számára kontaktus nélküliek is lehetnek.

A *premodern háborút* a posztmodern háborút indító fél elleni aszimmetrikus hadviselésként értelmezhetjük. E hadviselési forma technológiáját, formáit és módjait tekintve idegen a korszerű fegyveres erőktől. Bár a premodern háborút folytató erők is rendelkezhetnek modern technológiával, a haditevékenységük antimodern szemléletet, hagyományos mentalitást hordoz, egyesíti a hagyományos katonai tevékenységet az aszimmetrikus harcjelzési módokkal. A premodern háborúk körébe tartoznak a közelmúlt nem állami szintű, valamint az államokon átívelő konfliktusai, az etnikai tisztogatásoktól kezdve a vallási háborúkon át a törzsi háborúkig. Ilyen jellegű harctevékenységekkel találkozhatunk a válságreagáló és felkelők elleni műveletekben is.

Nemzeti haderőnk részei – elsősorban koalíciós komponensként – a világ több pontján vehetnek rész posztmodern katonai műveletekben, illetve premodern aszimmetrikus hadviselést folytató felkelők elleni harctevékenységekben is. A haderő felkészítése során figyelembe kell venni, hogy a jelenlegi szervezeti formák, a vezetési rendszerek és műveletek, illetve a logisztikai támogató eljárások, valamint a legújabb és a jelenleg fejlesztés alatt álló fegyverzetek, haditechnikai eszközök és felszerelések, informatikai és elektronikai rendszerek az utóbbi évtizedek válságreagáló, aszimmetrikus háborúiban, összemérhető hatékonyságú ellentevékenységek nélkül lettek kipróbálva, vagy még egyáltalán nem kerültek háborús alkalmazásra.

¹⁷ Robert Cooper: *Postmodern War and the World Order*. Denism 2000 London ISBN 1841800104 In.: Deák János: *Háború és hadsereg a 21. Században, különös tekintettel a magyar honvédség jövőképe* – 2013. p.48.

Kőszegvári Tibor: A terrorizmus elleni háború – 2013¹⁸

A tanulmány gyakorlatilag két részre osztható. Az elsőben a szerző röviden vázolja az afganisztáni és a harmadik Öböl-háború okait és lefolyását, majd a második részben feldolgozza a nemzetközi erők ellen kibontakozó aszimmetrikus hadviselés jellemzőit és tapasztalatait. Az alábbiakban ez utóbbi rövid összefoglalást szeretném bemutatni.

„A huszonegyedik század elejének konfliktus-környezete határozottan új korszakot jelent a hadviselésben: azonban nem azt a korszakot, amelyet a nyugati katonai tervezők vártak. A mindent átfogó felderítés és az információs uralom helyett, a nyugati katonai erők fokozatosan belekerülnek olyan átfogóan összetett (bonyolult) és véres hadjáratokba, amelyeket lakott területeken, irreguláris ellenség ellen kell megvívni, ami sebezhetetlen a hadügyi forradalom (RMA) számos fejlett technológiájával. A »hálózat-központú hadviselés« helyett, amelynek az alapját az érzékelőtől a tüzelő katonáig (eszköz) kiépített elektronikus hálózatok és a pontos (precíziós) célfelderítő rendszerek képezik, a fejlett modern katonai erők belegabalyodnak olyan helyzetekbe, ahol a »hálózatos hadviselést« az agilis és alkalmazkodásra képes emberi hálózatok (kapcsolatok) képezik. Ezzel az új konfliktus-környezettel találkozva, számos nyugati katonai erőnél sok mindent át kell gondolni.”¹⁹

A következő 15 évben nagy valószínűséggel kizárható a nagyhatalmak közötti totális háború lehetősége. De az ázsiai hatalmak felemelkedése, a törekeny demokráciák kudarcai, a fejlett országok lakosságának előregedése és a migrációs hullám növekedése, a radikális iszlám ideológiák, a tömegpusztító fegyverek elterjedése és a terroristák kezébe jutásának veszélye, az elszigetelt rendszerváltások, a környezetváltozások hatása, továbbá az USA ellen nyíltan fellépő államok továbbra is konfliktusokat robbanthatnak ki, amelyekben nő a nem-reguláris katonai erők szerepe.

Kiderült, hogy Irakban és Afganisztánban a helyi lakosság zöme nem fogadta lelkesedéssel és támogatással az Amerikai Egyesült Államok vezetésével bevetett külföldi, más vallású és kultúrájú, a nyelvüket nem értő katonákat és ellenük gerilla-hadviselésbe kezdtek. A gerilla-hadviselés (felkelők) elleni katonai műveletek más módszereket és eszközöket követelnek, mint a viszonylag kis létszámú terrorista csoportok (szervezetek) elleni küzdelem.

¹⁸KŐSZEGVÁRI Tibor: A terrorizmus elleni háború – 2013, In.: *Hadtudomány [online] 2013. XXIII. évf. 2.e.sz.* http://mhtt.eu/hadtudomany/2013/2013_elektronikus_2/2013_e_2_Koszegvari_Tibor.pdf (Letöltés ideje: 2015.01.11.) Az alcím minden bekezdésére vonatkozik.

¹⁹ *Complex Irregular Warfare: The Face of Contemporary Conflict, The Military Balance 2005-2006.* IISS. Oxford Press, London, 2005. In.: KŐSZEGVÁRI Tibor: A terrorizmus elleni háború – 2013

Az emberiség történetében a legősibb, erőszakkal járó csoportos összeütközés a gerilla-hadviselés. Napjainkban, amikor öt ország elismert atomhatalom, több állam pedig atomfegyverrel rendelkezik, az ezek közötti reguláris fegyveres erőkkel vívott háború elkerülhetetlenül elvezetne az atomfegyverek bevetéséhez és az emberiség kipusztulásához. E veszélyt felismerve, a fegyveres konfliktusokat az egymással szembenálló felek közül sokan nem a reguláris erőkkal és módszerekkel, hanem az irreguláris és a gerilla-hadviselés erőivel és eszközeivel kívánják megoldani. Ezt a hadviselési módot elsősorban a gyengébb fél választja, mert a gerilla-hadviselésnek számos előnye van a reguláris katonai erőkkel vívott küzdelemben. A gerilla-erők kis csoportjai váratlan és gyors akciók után könnyen elrejtőznek az őket támogató lakosság soraiban, amíg a reguláris katonai erők rendszerint nem élvezik a helyi lakosság támogatását.

A megszálló hatalmak és a hivatalban lévő kormányok (diktatúrák) gyakran nem fogadják el és használják a „gerilla” kifejezést és helyette a „lázadó”, „felkelő”, de a leggyakrabban a „terrorista” megnevezést használják. A napóleoni háborúk óta minden gerillamozgalom (és az ezzel azonos fogalom a partizánmozgalom) célja a politikai hatalom megszerzése az elnyomó kormány (diktatúra) megdöntése vagy a megszálló idegen katonai erők kiűzése útján. A „felkelő” kifejezés elfogadható a gerilla név szinonimájaként a „terrorista” megnevezés azonban azokra a személyekre és szervezetekre vonatkoztatható, akik és amelyek, a megfélemlítés és a pánikkeltés céljából hajtanak végre gyilkosságokat, robbantásokat, rabolnak bankot, térítenek el repülőgépet vagy hajót, és ejtenek túszoikat. A lényegi eltérés a terrorizmus és a gerilla- (felkelő-) hadviselés között azonban továbbra is megmarad: a politikai hatalomért folytatott küzdelem, amelyet a lakosság támogat.

A felkelő és gerillamozgalmak elleni katonai műveletek új elveinek és módszereinek kidolgozása már megkezdődött a fejlett nyugati országokban. Ehhez elsősorban az afganisztáni és iraki háború tapasztalatait használják fel. Kiderült, hogy az 1990-es években, az USA-ban a hadügyi forradalom (RMA) keretében kidolgozott, az információs dominanciára, a gyors és pontos csapásmérésre és a hálózatos hadviselésre alapozott katonai hadművelleti és harcászati elvek és eljárások jelentős átdolgozása szükséges. Az új elvek és módszerek az összetett irreguláris és felkelés elleni hadviselés sikeres végrehajtását kívánják segíteni. Ezekben a katonai műveletekben jelentős szerepe lesz a különleges művelleti katonai erőknek.

Tomolya János – Padányi József: A terrorizmus és a gerilla-hadviselés azonosságai és különbségei – 2013.²⁰

A tanulmány a gerilla hadviselés és a terrorizmus közötti azonosságokkal és különbsőségekkel foglalkozik. Végtére is mi a különbség és a hasonlóság a terrorizmus és a gerilla-hadviselés között? Mind a gerilla-hadviselés, mind a terrorizmus az aszimmetrikus hadviselés formáihoz tartoznak, amelyek erőszakot alkalmaznak az elrettentés és félelemkeltés érdekében azzal a szándékkal, hogy politikai célokat érjenek el. Mindkettőt gyakran alkalmazzák, abban az esetben, amikor egy kis erő áll egy egyértelműen erősebb katonai potenciállal szemben, amelyet nem lehet legyőzni a szemtől szembeni harcban. Azonban, ha megvizsgáljuk a felkelést és a gerilla hadviselést, jól behatárolható különbségeket találunk.

Tekintettel a fentebb bemutatott munkákban szereplő az aszimmetrikus hadviseléssel foglalkozó nagy mennyiségű anyagra, ebben az összefoglalóban már csak azokkal a részekkel foglalkozom, amelyek eltérnek az eddiektől.

A terrorizmus: „olyan, a félelem kiváltására alkalmas módszer, amelyet (félig) titkosan cselekvő személy, csoport vagy állam követ el ismételten, egyéni beállítottságból fakadó bűnügyi vagy politikai okok miatt, amelyben, a gyilkossággal ellentétben, az erőszak közvetlen célpontjai nem a fő célpontok. Az erőszak közvetlen emberi áldozatait véletlenszerűen (a lehetőség célpontjai) vagy kiválasztással (képviselő vagy szimbolikus célpontok) jelölik ki valamely célcsoportból és üzenethordozónak szánják. A terrorista (szervezet) és veszélyeztetett áldozatok és a fő célpontok közötti fenyegetésen és erőszakon alapuló kommunikációs eljárásokkal a fő célpontot (célközönséget, célcsoportokat) manipulálja, amelyet ezáltal a rettegés, a követelések vagy a félelem célpontjává változtatja, attól függően, hogy elsődlegesen megfélemlítést, kényszerítést vagy propagandát akarnak-e ezzel elérni.”²¹

A gerilla-hadviselés a fegyveres konfliktusok univerzális formája, amelyet a gyengébb fél választ az erősebb ellen. Ugyanakkor, azok az erők, amelyek sikeres gerillaharcászatuknak köszönhetően szert tettek valamilyen területre és hosszabb időre birtokba vették, a nehezen megszerzett területeket hagyományos haderővel kívánták azt később megtartani. Ez arra is rámutat, hogy az a maroknyi ember, akik önként választják a gerilla-hadviselést, azért nyúlnak ehhez az esz-

²⁰ TOMOLYA János – PADÁNYI József: A terrorizmus és a gerilla-hadviselés azonosságai és különbségei – 2014, In.: *Hadtudomány [online] 2014. XXIV. évf. 1.e.sz.* http://www.mhtt.eu/hadtudomany/2014/2014_elektronikus/11_TOMOLYA_PADANYI.pdf (Letöltés ideje: 2015.01.12.) Az alcím minden bekezdésére vonatkozik.

²¹ Alex P. Schmid–Albert J. Jongman: *Political terrorism*. Amsterdam, 1988. North Holland, 6. o.
In.: Padányi J. – Tomolya J.: *A terrorizmus és a gerilla-hadviselés azonosságai és különbségei – 2013.*

közhez, mert túl gyengék egy hagyományos haderő felállításához. A felkelők számára, ellentétben a terroristákkal nem feltétlenül szükséges a civilek támadása, mert jellemzően a „puha katonai, rendőri célok” megtámadásával is kivívhatják a helyiek szimpátiáját. Az esetek többségében a felkelők hajlandók a nemzetközi jogi egyezmények betartására. Valójában, azonban sok esetben a gerillák önfeláldozó harca, és nagy veszteségeik ellenére sem képesek győzedelmeskedni és céljaik feladására kényszerülnek.

A gyors győzelem kivívásának egyik változata, amikor az erősebb fél a felkelők vezetőit kívánják megsemmisíteni, de ez számos esetben sikertelen, mert a vezető megölését követően, a szervezet általában regenerálja önmagát és kitermeli az új vezetőt.

Resperger István: Kis háborúk nagy hatással. A XXI. század fegyveres konfliktusai, a terrorizmus és az aszimmetrikus hadviselés jellemzői. – 2013.²²

A szerző sok tanulmányt írt az aszimmetrikus hadviselésről, bemutatva annak különböző aspektusait. Választásom azért esett erre a munkájára, mert jól összefoglalja az aszimmetrikus hadviselés és a terrorizmus elméleti alapjait a napjainkban lezajlott háborúk gyakorlati tapasztalataival és az azokból levonható következtetésekkel. Természetesen jelen esetben is csak azokat a részeket dolgozom fel, amelyek új információkat adnak a fent már bemutatott anyagokhoz.

A hadviselés jelenlegi spektruma a kockázatok és a fenyegetések halmazából, a fenyegetésrészből kiindulva a következők lehetnek: politikai nyomásgyakorlás, katonai képesség visszavetése, egy adott ország területének részleges megszállása, teljes megszállása, népiptás. A túlélési tőrészhatár a részleges megszállás és a politikai vezetés megdöntése között húzódik. A XXI. század fegyveres konfliktusaira jellemző, hogy a politikai és a katonai célok érdekében korlátozott vagy teljes célok megvalósulását tűzik ki.

A jelenkor fegyveres konfliktusainak erőszak-sorrendjét – a békeidőszakból kiindulva – a békétámogató, a felkelők elleni és a háborús műveletek határozzák meg.

Napjaink biztonsági fenyegetéseinek egyik legveszélyesebb kategóriája a „széteső államok”. Ez a kifejezés azt jelenti, hogy az ország központi vezetése, államhatalma felbomlik, nem egyedül uralja az erőszak monopóliumát, nem képes többé megvédeni a polgárait, garantálni a biztonságot és a stabilitást. Egyes

²² RESPERGER István: *Kis háborúk nagy hatással. A XXI. század fegyveres konfliktusai, a terrorizmus és az aszimmetrikus hadviselés jellemzői. – 2013, In.: Felderítő Szemle [online] 2013. XII. évf. 1.sz.* <http://www.kfh.hu/hu/letoltes/fsz/2013-1.pdf> – (Letöltés ideje: 2014.03.18) Az alcím minden bekezdésére vonatkozik.

országok esetén a nemzeti-vallási ellentétek, a polgárháborúk, a fegyveres konfliktusok és az atomfegyverek birtoklása tovább élezi a helyzetet. Ehhez adódik hozzá, hogy a modern iszlám irányzatok útkeresése miatt négy fő előretörési irányt kell a többi kultúrának figyelembe vennie. Az első az Oroszországi Föderáció déli területén lévő Kaukázus népeire, valamint Kazahsztánra vonatkozik. A másik jelentős terjeszkedési irány Észak-Afrika, amelynek mellékága lehet az Afrika déli területeire történő erőszakos vagy kulturális, vallási behatolás lehetősége. A harmadik irányt az Európában diaszpóraszerűen letelepedő muszlim közösségek jelentik. A negyedik pedig valószínűleg India, Indonézia irányában erősödik majd a közeljövőben.

A fegyveres konfliktusok állandó résztvevőivé vált nemzetközi harcosok – nemzetközi terroristák – a boszniai, a csecsenföldi, az afganisztáni, az iraki háború alatt tovább erősödtek. A háború számukra nemcsak lételemmé vált, hanem a tapasztalatszerzés, a kapcsolatok továbbépítésének színtere lett más nemzeti, nemzetközi terrorista szervezetekkel.

A nemzetközi harcosok legfőbb céljai a következők:

- A számukra nem megfelelő kormányok bukásának az előkészítése, leváltása.
- Egy diktatórikus, teokratikus vallási fundamentalista irányítású rezsim létrehozása.
- Esetleg egy nemzetközi vallási fundamentalista teokratikus kalifátus létrehozása, amely a történelmi iszlám uralkodási formáján alapul.
- A legradiálisabb elképzelés szerint pedig az egész világot uraló kalifátus megvalósítása a cél.

Összességében azonban a terroristáknak eddig csak egyszer sikerült elérni a politikai céljukat, a madridi merényletet követően, amikor a spanyol kormány kivonta csapatait Irakból.

Az aszimmetrikus hadviselés az aszimmetrikus kihívásokhoz kapcsolható tevékenység. Az aszimmetrikus kihívások olyan nem hagyományos vagy nem költséges ártó szándékú akciók, amelyek kivédésére a katonailag erősebb, magasabb technikai színvonalon álló fél nem készültek megfelelően (terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek alkalmazása vagy azokkal való fenyegetés, illetve az információs hadviselés).

Az aszimmetrikus hadviselés ennek megfelelően a nem költséges, egyszerű eszközökkel és módszerekkel végrehajtott – gyakran önfeláldozó – gerilla, partizán jellegű rajtaütéseket és egyéb akciókat magában foglaló tevékenységek köre, így a „gyengébb” technikai felszereltségű, a kiképzetlenebb, általában a megszállt területeken harcoló fél fegyvere, módszere a megszállókkal szemben.

A legfontosabb, ami megkülönbözteti a felkelőket és a terroristákat, az a lakossági támogatás, a tömegbázis kérdése. Míg a terroristákat csak szűk szimpatizáns csoport támogatja, addig a felkelők tömegbázisát a lakosság képezi.

A beavatkozó (megszálló) erők szempontjából megállapítható, hogy a fegyveres konfliktusban elesettek száma katonailag minimálisnak nevezhető és nem haladja meg a társadalmilag elfogadható mértéket, de főként a robbantásos merényletekben keletkező nagyszámú sebesült (amputált, mentális, és agyi sérülések stb.), ami közel nyolcszorosa a halottak számának már jelentős hatást gyakorol a haderőre és a társadalomra is. Az afganisztáni és iraki tapasztalatok alapján a megszállt területeken napi két halottal és 6–8 sebesülttel kell számolnia a politikai és katonai vezetőknek.

Kemény János: A felkelésellenes hadviselés lakosságközpontú elméletének fejlődése a XX-XXI században – 2014²³

A szerző doktori (Ph.D) értekezésében főként történelmi és polgári szempontból dolgozza fel a különböző motivációk alapján kirobbant felkeléseket. Dolgozata elején széleskörű, részletes fogalmi meghatározásokat ad a témához kapcsolódó katonai szakkifejezések értelmezéséhez, főként amerikai és NATO szakirodalomra támaszkodva.

Ezt követően a koronként és országokként eltérő doktrínák bemutatásával és a változatos, részletes történelmi háttérre támaszkodó esettanulmányok segítségével mélyrehatóan feldolgozza a brit, a francia és az amerikai felkelés ellenes elméletek kialakulását és fejlődését, a tapasztalatok és a nemzetközi politikai, jogi és társadalmi morális környezet változásainak tükrében. Ezután a szerző foglalkozik a napjainkban zajló aszimmetrikus konfliktusok problémáival kiemelten az iszlám alapú dzsihad elméleti stratégiáival. Önálló fejezetekben dolgozza fel - a katonai szakirodalomban nemzetközi beavatkozásként említett – úgynevezett harmadik szereplős felkelés ellenes műveletek sajátosságait és jellemzőit politikai és katonai szempontok szerint. Majd befejezésként röviden bemutatja a kortárs nyugati felkelés ellenes elméleteket is.

A felkelés ellenes műveletek harmadik szereplőjének definíciója: *Olyan harcoló erő és politikai szereplő, amely a felkeléssel küzdő ország határain kívülről érkezik, jelentős konvencionális katonai erőkkel vesz részt a fegyveres konfliktusban, és célja a konfliktusos ország nemzetközileg elfogadott kormányának támogatása, hogy azzal együttműködésben lépjen fel a felkeléssel szemben.*

²³ KEMÉNY János (2014): *A felkelésellenes hadviselés lakosságközpontú elméletének fejlődése a XX-XXI században [PhD-értekezés]. – Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Tanulmányok Intézet, Nemzetközi és Biztonsági Tanulmányok alprogram, 2014. p.:218. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/769/1/Kemeny_Janos.pdf - (Letöltés ideje: 2015.01.11.) Az alcím minden bekezdésére vonatkozik.*

Az aszimmetrikus hadviselés témakörének ismertetése során természetesen nem maradhat ki a Resperger István – Kiss Álmos Péter – Somkuti Bálint szerzők által készített könyv, amelynek címe „*Aszimmetrikus hadviselés a modern korban – Kis háborúk nagy hatással*”. A könyv 2014-ben jelent meg és alapvetően a szerzők korábbi munkásságára épül, ezért a leírt elméleti és esettanulmányokon keresztül jó összefoglalását adja az aszimmetrikus harc elméleti és gyakorlati problémáinak, sajátosságainak, jellemzőinek valószínűsíthető jövőbeni alakulásának.

Munkámban megpróbáltam széleskörűen, amennyire lehetséges volt, időrendi sorrendben bemutatni az aszimmetrikus hadviselés, vagy másképpen a felkelés ellenes műveletekkel kapcsolatos elméleteket, gyakorlati sajátosságokat és problémákat, valamint a közeljövőben várható fejlődési irányokat. A téma aktualitása és ezért széleskörű irodalma miatt természetesen nem állt módomban valamennyi munkát ismertetni, de remélem, hogy sikerült megfelelő áttekintést adnom a tárgykör hazai szakirodalomban történő elhelyezkedéséről és súlyáról.

Felhasznált irodalom:

- DEÁK János: Háború és hadsereg a 21. Században, különös tekintettel a magyar honvédség jövőképre – 2013, In.: Hadtudomány [online] 2013. XXIII. évf. 2.e.sz. http://mhtt.eu/hadtudomany/2013/2013_elektronikus_2/2013_e_2_Deak_Janos.pdf [Letöltés ideje: 2015.01.11.]
- HAJDÚ István – SZTERNÁK György: A katonai műveletek háttere, megvívásuk jellemzői napjainkban – 2008, ZMNE egyetemi jegyzet – Budapest, 2008. (elektronikus változat) <http://www.zmne.hu/dokisk/hadtud/hajdu.pdf> - [Letöltés ideje: 2015.01.11.]
- KEMÉNY János (2014): A felkelésellenes hadviselés lakosságközpontú elméletének fejlődése a XX-XXI. Században [PhD-értekezés]. – Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Tanulmányok Intézet, Nemzetközi és Biztonsági Tanulmányok alprogram, 2014. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/769/1/Kemeny_Janos.pdf [Letöltés ideje: 2015.01.11.]
- KISS Álmos Péter (2011): A negyedik generációs konfliktusok jellemzői és tapasztalatai [PhD-értekezés]. – Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Kossuth Lajos Hadtudományi Kar, Hadtudományi Doktori Iskola, 2011.. http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2012/kiss_almos_peter.pdf [Letöltés ideje: 2013.03.11.]
- KŐSZEGVÁRI Tibor: A terrorizmus elleni háború – 2013, In.: Hadtudomány [online] 2013. XXIII. évf. 2.e.sz. http://mhtt.eu/hadtudomany/2013/2013_elektronikus_2/2013_e_2_Koszegvari_Tibor.pdf - [Letöltés ideje: 2015.01.11.]
- KRAJNC Zoltán: Az aszimmetrikus hadviselés, fenyegetés alapkérdései Repüléstudományi konferencia, Szolnok – 2008, In.: Repüléstudományi Közlemények [online] 2008. XX.évf. különszám http://real.mtak.hu/10441/1/Krajnc_Zoltan.pdf - [Letöltés ideje: 2013.03.18.]
- MOLNÁR István: A jövő háborújáról, fegyveres konfliktusáról – 2005, In.: Hadtudomány [online] 2005. XV.évf. 4. sz. http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2005/4/2005_4_8.html [Letöltés ideje: 2014.01.31.]
- PORKOLÁB Imre (2008): A különleges műveleti erők szerepe az aszimmetrikus kihívásokból adódó katonai feladatok tükrében, különös tekintettel a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemre [PhD-értekezés]. – Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, 2008. http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2009/porkolab_imre.pdf [Letöltés ideje: 2013.10.27.]
- RESPERGER István: Kis háborúk nagy hatással. A XXI. század fegyveres konfliktusai, a terrorizmus és az aszimmetrikus hadviselés jellemzői. – 2013, In.: Felderítő Szemle [online] 2013. XII. évf. 1.sz.

<http://www.kfh.hu/hu/letoltes/fsz/2013-1.pdf> - [Letöltés ideje: 2014.03.18.]

- RESPERGER I. – KISS Á. P. – SOMKUTI B. (2014): Aszimmetrikus hadviselés a modern korban – Kis háborúk nagy hatással. Budapest: Zrínyi Kiadó, 2013., ISBN 978 963 327 592 4
- SOMKUTI Bálint (2012): A negyedik generációs hadviselés - az érdekérvényesítés új lehetőségei [PhD-értekezés]. – Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Hadtudományi Doktori Iskola 2012. http://www.uninke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2012/somkuti_balint.pdf [Letöltés ideje: 2013.03.21.]
- SZENES Zoltán: Katonai kihívások a 21. század elején – 2005, In.: Hadtudomány [online] 2005. XV. évf. 4. sz. http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2005/4/2005_4_5.html [Letöltés ideje: 2014.01.31.]
- TOMOLYA János - PADÁNYI József: A terrorizmus és a gerilla-hadviselés azonosságai és különbségei – 2014 In.: Hadtudomány [online] 2014. XXIV. évf. 1.e.sz. http://www.mhtt.eu/hadtudomany/2014/2014_elektronikus/11_TOMOLYA_PADANYI.pdf - [Letöltés ideje: 2015.01.12.]

Egy korszerű integritásmenedzsment-rendszer kiépítésének lehetőségei az NBSZ-nél

Horváth Ferenc¹

Absztrakt:

Jelen tanulmányban megvizsgáljuk, milyen lépéseken keresztül, milyen módszertant alkalmazva lenne optimális felkészíteni a szervezetet arra, hogy teljes körűen meg tudjon felelni a korrupció ellenes szabályozásokból fakadó kihívásoknak, illetve, olyan integritásmenedzsment-rendszert vezethessen be, ami széleskörű elfogadottsággal bír az állomány részéről, ugyanakkor hatékonyan előzi meg és szűri ki a nemkívánatos, szervezeti morállal összeegyeztethetetlen jelenségeket, cselekedeteket.

Kulcsszavak: integritás, korrupció, nemzetbiztonság

Abstract:

The Possibilities of Building an Up-to-date Integrity Management System at the Special Service of National Security (SSNS)

In this study we examine the necessary steps and methods to be applied in order to prepare the organization to meet all the requirements and challenges raised by legal regulations against corruption, and to implement an Integrity Management System that is widely accepted by all ranks while effectively prevents and filters out undesirable acts and phenomena, that are incongruent with the moral of the service.

Keywords: integrity, corruption, SSNS

¹ NKE HHK HDI, fhorvath25@gmail.com

1. Bevezetés

A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat sajátos szerepet tölt be a rendvédelmi szervek és a nemzetbiztonsági szolgálatok hazai rendszerén belül. Nem rendelkezik önálló hírszerzői, elhárítási, vagy nyomozati jogkörrel, de komplex eszközrendszerével és speciálisan felkészült személyi állományával biztosítja a megrendelők felé a titkos információgyűjtéshez, illetve adatszerzéshez szükséges műveleti, technikai eszközöket, anyagokat és szolgáltatásokat. Az Nbtv. alapján, megalapozott gyanú esetén már a nyomozati szakban, az érintett személy tudta nélkül végezhetünk titkos információgyűjtést az arra jogosult szervezetek számára. Ez súlyos etikai vonatkozásokat vet fel, komoly felelősséggel jár. A tevékenység, melyet munkatársaink napi szinten végeznek, külső engedélyhez kötött eszközök és módszerek esetében akár a magánlakás, a magántitok és a levéltitok, illetve a személyes adatok védelméhez, információs önrendelkezéshez, valamint a birtokvédelemhez fűződő alapvető jogok korlátozásával is együtt járhat.²

A téma érzékenysége miatt fogva még a jól működő demokráciában biztosított jogi garanciák mellett is fontos, hogy a jogszabályokban foglaltak teljes körű betartásán túl a megrendelői és végrehajtói oldal munkatársai egyaránt szilárd és egységes erkölcsi bázison állva lássák el feladataikat. Fontos, hogy megbízhatóságot egymásban, emellett élvezzék a társadalom, az adófizetők bizalmát is, akik érdekében e tevékenység végső soron megvalósul. Ennek megfelelően kulcsfontosságú a titkosszolgálati feladatokat ellátók erkölcsi színvonalát már a felvételi folyamat során vizsgálni, illetve a morálisan terhelt helyzetek kezelésének és feldolgozásának képességét a szervezeti szocializáció és az azt támogató képzések során tudatosan fejleszteni, hogy munkatársaink megfelelhessenek e magas követelményeknek.

Mindezekhez azonban olyan szervezeti közeget is biztosítanunk kell, amivel megelőzni az illetéktelen külső- és belső befolyásolási kísérletek, integritást veszélyeztető helyzetek kialakulását, illetve segít teljes körűen feltárni az esetlegesen már megtörtént eseteket. Hiszen, mint látni fogjuk, a korrupció nem feltétlenül értelmezhető csupán egyéni morális deficitként, annak mindig van egy intézményi-, illetve társadalmi szintű szociális kontextusa is. Mivel az egyén a többségi normákhoz való igazodás kényszere alatt dolgozik, a közösség szemléletének fejlesztése is fontos. Az integritás szempontjából alapvető, hogy a szervezeti kultúrán belül a deklarált- és a ténylegesen tapasztalt elvek, a nyílt- és a rejtett normák, a formális- és az informális struktúrák, a jogi- és a tényleges működési szabályok álljanak összhangban egymással. Összességében tehát egy nyílt, partneri kommunikáción, őszinte párbeszédre alapuló kultúra, elhárításoktól

² A témát részletesen ismerteti: Dr. Kiss Csaba. 2011. *Nemzetbiztonsági Szakszolgálat. Nemzetbiztonsági Igazgatás Jegyzet. Budapest. Rendészeti Szakvizsga Bizottság. 45-67. oldal.*

mentes szervezeti önismeret, illetve egy tanulásra, az új kihívásokhoz alkalmazkodni képes szervezet kialakítása a cél.

Jelen tanulmányban először megvizsgáljuk, milyen alapvető szemléletbeli különbségek vannak a korrupció-ellenességre, illetve az integritásfejlesztésre építő megközelítések között. Ezt követően áttekintjük, nemzetközi, illetve hazai szinten milyen jogszabályi környezet, intézményrendszer segíti a hatékony fellépést a korrupcióval szemben, illetve milyen eszközök segítik az integritás fejlesztését. Végül megvizsgáljuk, milyen általános és speciális követelményeknek szükséges megfelelnie egy kiépítendő integritásmenedzsment-rendszernek a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnál, valamint milyen eszközök, folyamatok és struktúrák szolgálhatják annak hatékonyságát.

2. Anti-korrupció vs. integritásfejlesztés

Az elmúlt években kiemelt figyelmet kapott a közzsférában a korrupcióellenesség és az integritás témaköre. A jogalkotás ilyen irányú törekvései és a közigazgatási rendszer fejlesztését célzó pályázatok, projektek egyaránt azt a célt szolgálják, hogy Magyarország képes legyen növelni a közpénzek felhasználásának hatékonyságát és az ország hitelét a kül- és belföldi befektetők körében. Mindezen erőfeszítések hatékonyságát azonban csak akkor tudjuk biztosítani, ha nem elégszünk meg pusztán a korrupciós problémakörhöz kapcsolódó felszíni struktúra átalakításával, a már fellépő tünetek kezelésével, hanem a problémák mélyéig, társadalmi, pszichológiai gyökeréig ható intézkedéseket is teszünk.

Önmagában nem elégséges a korrupció ellenes küzdelem iránt elkötelezett jogalkotási munka, ha a jogalkalmazás és a jogkövetés alacsony szintű. Az Alaptörvényben deklarált demokratikus berendezkedés, jogbiztonság érdekében nélkülözhetetlen, hogy a rendvédelemben dolgozók munkafadataikat lelkiismeretesen, részlelhajlás nélkül, pártatlanul, magas színvonalon, mindig a közjót szem előtt tartva lássák el. Ennek biztosítása érdekében a jogszabályi hierarchia és a közjogi szervezetszabályozó eszközök teljes spektruma hangsúlyt helyez az olyan eljárásrendek és ellenőrzési mechanizmusok kidolgozására, amelyek a rendvédelmi szférában dolgozók tevékenységének tisztaságát szolgálják. A 2010-ben felállított NVSZ, illetve az általuk végrehajtott kifogástalan életvitel ellenőrzések, megbízhatósági vizsgálatok is ugyanezt hivatottak biztosítani. Emellett azonban szintén szükséges, hogy a közzszolgálatot ellátók önálló jogkövetési, jogalkalmazási hajlandósága és erkölcsi színvonala is megfelelő legyen, hisz nincs reális lehetőség munkájuk, tevékenységük folyamatos ellenőrzésére.

A mindenkori társadalmpolitika előtt – erősen leegyszerűsítve a helyzetet – elméletileg két lehetséges, egymástól élesen elkülöníthető út áll:

1. Megerősítjük az állampolgárok, rendvédelmi dolgozók ellenőrzését, szigorítjuk és következetesen alkalmazzuk a büntetéseket, hogy azok nevelő-

megelőző, illetve büntető-megtorló funkciójával javuljon az érintettek jogkövetési hajlandósága.

2. Erőfeszítéseket teszünk az állampolgárok, rendvédelmi dolgozók erkölcsi fejlesztése, illetve az önálló felelősségvállalásra, partneri szemléletre épülő demokratikus szemlélet előmozdítása érdekében, hogy belátáson alapuló, belülről fakadó igényük legyen a jogkövetés.

Erős a kísértés, hogy az autonóm erkölcsön alapuló, második megközelítést válasszuk, hiszen érezzük, mennyivel jobb lenne egy érett személyiségekből álló, fejlett demokráciában élni. Az egyének, csoportok, intézmények közösségi normákhoz való pozitív viszonyulása, az együttműködés és versengés egészséges, valódi egyensúlya, az önérdek és közérdek összehangolásának képessége alapfeltétele a demokratikus alapértékek érvényesülésének.

A helyzet azonban sajnos nem ennyire egyszerű, mert megfelelő egyéni és társadalmi érettség hiányában a gyakorlatban jelentős anomáliák jelentkezhetnek. A demokrácia szabadsága adta lehetőségekkel ugyanis lehet élni és visszaélni is.

Ha egy közösségben a többség a közjót szem előtt tartva együttműködő stratégiát folytat, önérdekeit képes korlátozni a közérdek érvényesülése kedvéért, akkor az a néhány fő, aki megfelelő ellenőrzés hiányában, titokban megszegi a közösségi normákat, és versengő stratégiára vált, az önérdekét helyezi előtérbe (például korrupció formájában), óriási profitot képes felhalmozni a többiek rovására. Ezzel a viselkedésével persze előbb-utóbb a közösség egyre több tagját demoralizálja, akik azt látják, hogy nem éri meg becsületesnek lenni, hiszen alacsony büntetési kockázat mellett nyugodtan lehet normát szegni, és ha ügyesen csinálja az ember, akkor mindenképpen jobban jár. Ez igaz is lenne, ha ez a folyamat nem irradiálna automatikusan a közösségen belül. De sajnos, ahogy egyre többen váltanak versengő stratégiára, egyre nehezebb hozzáférni a megfogható közös erőforrásokhoz, egyre több terhet visel az egész közösség, a végén már beleértve magukat a versengőket is. Végül mindenki rosszul jár, összeomlik a rendszer.

Ezt a Garret Hardin³ által leírt a többszereplős játékelméleti helyzetet hívják a „közhasznú javak tragédiájának”, ami jól mutatja, hogy az együttműködés-versengés, normakövetés-normasértés erkölcsileg telített kategóriái háttérében az egyén morális jellemzőin túl összetett szociálpszichológiai folyamatok is állhatnak. Egy bonyolult rendszerről van tehát szó, ahol egyik elemet sem lehet úgy megváltoztatni, hogy az ne hasson ki a rendszer többi elemére is.⁴

³ Idézi: HANKISS Elemér. *A társadalmi csapdák – diagnózisok.* Magvető Kiadó. Budapest. 1985. 11-68. oldal

⁴ Bővebben lásd: Peter M. SENGE. *Az ötödik alapelv.* HVG Rt. Budapest. 1998. ISBN: 963-7525-15-7. 464 oldal

Ha például az első pontban foglalt intervenció, a szigorú ellenőrzés, büntetés irányába mozdul el a társadalompolitika, akkor a rendszer elkezdi nevelni is a tagjait azzá, ahogy bánt velük, ugyanis a negatív emberkép ún. ön-attribúciós folyamatokkal önbeteljesítő jóslattá válik, beépül az én-képbe.⁵ Leegyszerűsítve a következő folyamat játszódik le az emberben: „Mi az oka annak, ha becsületesen viselkedem? Észlelhető-e olyan külső ok a környezetemben, mely elegendő magyarázatot ad a becsületes viselkedésemre? Igen, hiszen ellenőrzik minden lépésem, és tudom, hogy komoly bajba kerülnék, ha megszegném a normákat.” Így nincs oka az embernek tovább keresni és magában megtalálni a becsületeség forrását, elvész az autonóm erkölcsiség jóleső, büszkeséget, önbecsülést megalapozó érzése.

Összefoglalva elmondható, hogy amíg nem erősödik meg egy társadalomban vagy egy szervezetben a tagok, közösségek erkölcsi nívója, illetve nem alakul ki az együttműködésen alapuló közösségi normák dominanciája, addig mindenképpen szükség van restriktív, represszív eszközökre a versengő stratégiák visszaszabályozása érdekében. Nem szabad azonban ezeket indokolatlanul, túlzott mértékben alkalmazni, hiszen a fejlődéshez lehetőséget kell biztosítani az önálló felelősségvállalásra is.

Végső soron társadalmi létünk alapértékeiről van szó. Az autokráciák, diktatúrák a félelemre és a kényszerű engedelmességre építenek, míg a demokratikus közeg a szeretet és a félelem egyensúlyán alapuló norma-interiorizálásra, azonosulásra.⁶ Nem lehet demokratikus berendezkedést működtetni önállóan gondolkodó, érett állampolgárok nélkül, ezért meg kell teremteni a lehetőséget e személyiség egészére ható tanulási, értékátvételi folyamatok kibontakozásához, teret kell adni a fejlődésre.

A fentiekből már kirajzolódnak a korrupciós eseményekre és az integritásra fókuszáló megközelítés legalapvetőbb különbségei.⁷ Az előbbi valami ellen küzd, a másik valamiért. A szabály alapú, jogi szemléletű korrupciós megközelítés konkrét, előzetesen is pontosan definiálható korrupciós esemény típusokat feltételez, majd e normaszegések tényleges megtörténte után, elrettentő, büntető célzattal szankcionál. Az utóbbi, értékalapú megközelítés viszont sokkal inkább etikai szempontok szerint tesz kísérletet az érintettek meggyőzésre, így az embe-

⁵ Ezt a folyamatot a szociálpszichológia mélyrehatóan vizsgálta, kísérletileg többszörösen igazolta. Bővebben lásd: ATKINSON, Rita L., ATKINSON, Richard C., SMITH, Edward E., BEM, Daryl J. *Pszichológia*. Budapest. Osiris-Századvég. 1995. 18. fejezet

⁶ BECKER W. C.: A szülői fegyvelmezés különböző fajtáinak következményei. In: Kósa Éva, RITÓOK Magda (Szerk.): *Fejlődéslelektan szöveggyűjtemény tanárszakos hallgatók számára*. Budapest, 1990, Tankönyvkiadó, 7–51. oldal.

⁷ Forrás: ATKÁRI János (ford.): *Egy szilárd integritásmenedzsment-rendszer felé*. http://korrupciomegelozes.kormany.hu/download/a/be/b0000/Atkari%20Janos_Egy%20szilard%20integritasiranyitasi%20rendszer%20felé.pdf. Letöltés dátuma: 2015. 09. 10.

ri viselkedésformák sokkal szélesebb spektrumára kiterjedhet. De nem feltétlenül ad konkrét, egyértelmű választ egy-egy helyzetre, sokkal inkább kitágítja az integritást sértő események lehetséges körét (érzékenyít), mérlegelni tanít, szemléletet formál. Míg az előbbinél az esemény, eset, ügy után történnek lépések és a cél már csak a jövőbeli elkerülendő kockázatok feltárása lehet, addig az integritást fókuszba helyező megközelítés célja kifejezetten az útmutatás, fejlesztés, prevenció.

A korrupciós megközelítés esetében a hangsúly a bűnön, illetve bűnösön, elkövetőn van, míg az integritásszemlélet a korrupció belső logikáját kívánja megérteni, megértetni, így a hangsúlyt a közösség működésére, annak minden egyes tagjára helyezi. A szabály alapú megközelítés tisztán racionális lényként tekint az emberre, egyszeri *döntés* eredményének fogja fel a korrumpálódást. Ezzel szemben az értékalapú megközelítés figyelembe veszi, hogy az ember nem mindig képes hatékonyan kezelni az érzelmi befolyásokat: az integritást veszélyeztető helyzetek sokszor nehezen felismerhetőek és lassan alakulnak ki, megfelelő tudatosság híján ezekbe észrevétlenül sodródik bele az ember, majd hirtelen szembesül azzal, hogy az eddig elhárítás alá eső rossz érzései nem védték meg a tévútra kerüléstől. Ebből következik, hogy a beszámíthatóságot, szándékosságot feltételező, korrupcióra fókuszáló megközelítés stigmatizál, a normálistól eltérő, erkölcsileg fejletlen embernek tekinti a bűnelkövetőt. Ezzel szemben az utóbbi, integritást középpontba állító megközelítés rávilágít a társadalmi kontextus, az érzelmi sebezhetőség kényszerítő erejére, megérteti, hogy bárki kerülhet hasonló helyzetbe. A korrupció-ellenesség logikája alapján a helyes viselkedés kialakulása azon múlik, hogy szerepelnek-e megfelelő szintű jogi elméleti ismeretek a képzésben. A konkrét eseteket viszont ez a szemléletmód titokként, tabuként, kényes kérdésként kezeli, vagy épp ellenkezőleg, példát statuál, bűnbakot képez. Ezzel szemben az integritásfejlesztés nagy hangsúlyt helyez a teljes személyiséget bevonó gyakorlati képzésekre, a napi jogalkalmazásra, őszinte tudás- és tapasztalat megosztásra, esettanulmányokra. A szabályalapú megközelítés a korrupciót az elkövetők és bűnüldözők problémájának tekinti, objektív, külső szakértőkre bízva a megoldást. Míg az értékalapú megközelítés mindenki közös ügyének tekinti a megoldásban való részvételt, mozgósítja a közösségi intelligenciát. Az előbbi tehát fentről lefelé hat, vertikális, hatalmon alapuló, paternalista kommunikációban gondolkodik, az utóbbi viszont a horizontális, partneri hozzáállást tesz lehetővé.

Látható, hogy alapvetően más lélektani folyamatokat indít be a két megközelítés. A szabályalapú az egyént gyermekként kezeli, kontrollálja, büntudatot, elhárítást kelt benne. Ezzel szemben az értékalapú maximálisan épít a differenciált önismeretre, az egyént felnőttnek tekinti, egyenrangú félként vonja be, az emberi hibák, hiányosságok elfogadására, toleranciára ösztönöz, büszkeséget ébreszt, egyúttal hisz a fejlődésben, fejlesztésben.

Ha a korrupciót vizsgáljuk, tabukba ütközünk. A büntetőjogi felelősség miatt a válasz elhallgatás, félelem, bizalmatlanság lesz, miközben az integritásra fókuszáló szemlélet kedvez a nyílt diskurzus kialakulásának.

Teljesen mások tehát a két megközelítés kiindulópontjai, alapfeltételezései. A korrupció-ellenes paradigma Klitgaard „megbízó-ügynök elméletére” vezeti vissza a kérdést.⁸ Itt a képlet a következő: a fejletlen erkölcsű egyén nem bír ellenállni az incentiv ingereknek, önző haszonra tör, ezért megszegi a szervezet szabályait. Ez a séma, jól működő, etikus közegben valóban érvényes elmélet lehet. De nem ilyen egyszerű a magyarázat egy olyan miliőben, ahol a korrupció már a közösségi norma részévé, kulturális mintává vált. Hiszen ebben a helyzetben már nehéz becsületesen viselkedni, non-konformista módon, kvázi kisebbségként ellenállni a szociális közeg „bevett”, „megszokott” működési szabályainak. Ilyenkor már a „kollektív akcióprobléma” elnevezésű társadalmi csapdából kell kitörni, a torz rendszert kell közösen, összefogva módosítani. Csökkenteni a visszaélésekkel szembeni toleranciát, élesíteni, tudatosítani a jó/rossz, vállalható/vállalhatatlan közötti határvonalakat, felszínre hozni, kimondani a problémákat. Önmagában nem elég pontosítani a szabályozást, optimalizálni a döntési jogköröket, szabályozni az információs utakat, növelni az átláthatóságot és számon kérhetőséget! De még a szabálytudat erősítése sem vezet feltétlenül eredményre. Itt már a formális-informális szabályok ütközéseit kell tudatosan feloldani. Szembe kell nézni a hibás működésmódokkal, szervezeti szintű önismeretet kiépíteni, változtatni a kölcsönös feltételezéseken, várakozásokon. Azaz szervezeti kultúraváltást kell végrehajtani.

Összefoglalva: ha a cél egy minimális etikai szint garantálása, akkor elegendő lehet a korrupció elleni küzdelem. De egy valóban etikus eljárási kultúra kialakításához szükség van a tudatos, átfogó integritásmenedzsmentre.

3. Hazai és nemzetközi jogi környezet, intézményrendszer

A korrupció elleni globális fellépés⁹ a '70-es években, az USA-ban, a Watergatebotrány kapcsán indult útjára, mikor a külföldi korrupciós gyakorlatokról szóló szövetségi törvény életbe lépett. E, tiszta közélet megteremtése felé tett jogi lépés az Amerikai Egyesült Államokban büntetendővé nyilvánította más államok gazdasági döntéshozóinak megvesztegetését. Ennek legmarkánsabb kézzelfogha-

⁸ Ismerteti: PALLAI Katalin: *Szakmai tréningek az integritásoktatásban. In.: TÁRSADALOM ÉS HONVÉDELEM 2015; XIX. (1. SZÁM): 17–26. 27–45. oldal*

⁹ Forrás a fejezethez: Zsolt Péter: *Az antikorrupciós kezdeményezések története, ÁROP-1.1.21-2012-2012-0001 számú „Korrupció megelőzése és a közigazgatás-fejlesztés áttekintése” című kiemelt projekt. www.korrupciomegelozes.kormany.hu. Letöltés dátuma: 2015. 09. 10.*

tó eredménye az lett, hogy – a korábban ismertetett „közhasznú javak tragédiája” modell alapján egyetlen kooperatív résztvevőként egy kifejezetten versengő stratégiára, korrupcióra építő nemzetközi mezőnyben – az USA vállalatai befektetőként és exportőrként komoly versenyhátrányba kerültek a fejlődő országok piacain. Sürgetővé vált tehát az igény, hogy a „tiszta” játékszabályok kötelezettségét nemzetközi szintre terjesszék ki. Ennek köszönhetően előbb 1996-ban megalakult az Amerikai Államok Szervezete, ezt követően pedig 1997-ben a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD), illetve ennek korrupciós tárgyú kutatásokkal, programokkal foglalkozó Korrupció Elleni Munkacsoportja (Bribery Working Group). Az 1990-es évek első felében nemzetközi gazdasági szervezetek (pl. Nemzetközi Gazdasági Kamara, Világbank), illetve nemkormányzati szervek (NGO) is (pl. Transparency International) gazdagították a korrupció ellenes nemzetközi fellépés lehetőségeit. Az EU részéről az Európai Bizottság mellett az Európai Csalás Ellenes Hivatal (OLAF) és az EUROPOL, valamint az Európa Tanács esetében a Korrupció Elleni Államok Csoportja (GRECO) hivatott segíteni e munkát. Szintén az ügy mögé állt az Egyesült Nemzetek Szervezete, illetve az ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala (UNODC).

Magyarországon az első korrupcióellenes intézkedéscsomag a korrupcióval szembeni kormányzati stratégiáról szóló 1023/2001. (III. 14.) kormányhatározat lett. Ám ez elsősorban a korrupció kriminalizálására, a büntetőjogi szabályozás szigorítására összpontosított, koherens rendszert nem alkotott, így nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Az uniós tagság elnyerését követően aztán sorra csatlakoztunk a már korábban életbe lépett legfontosabb nemzetközi egyezményekhez,¹⁰ illetve számos antikorrupciós szerv, intézmény¹¹ koncepciója jelent meg a magyar közigazgatásban. Végül 2007-ben, féléves rohammunkával készült el egy átfogó korrupció elleni stratégia, amely már – az Állami Számvevőszék integritásprojektjeinek köszönhetően – behozta az integritáskonceptiót a közgondolkodásba. De végül az egész tervezet nem lett kormányzati szinten elfogadva. Az ÁSZ említett projektjeinek első üteme a „Holland–magyar twinning light projekt” volt, 2007–2008-ban, majd ezt 2009-ben követte az „ÁROP-1.2.4. Korrupciós kockázatok feltérképezése – integritásalapú közigazgatási kultúra terjesztése” elnevezésű 2. integritásprojekt.¹²

2011. június 10-én a kormány elindította a többek között korrupció visszaszorítását is célzó Magyar Zoltán Közigazgatás-fejlesztési Programot. Majd hi-

¹⁰ Pl. OECD külföldi hivatalos személyek megvesztegetése elleni egyezménye (1997), az Európa Tanácsnak a korrupció elleni büntetőjogi és polgári jogi egyezményei (1999), valamint az ENSZ korrupció elleni egyezménye (2003)

¹¹ Pl. Köztársasági Etikai Tanács, Tanácsadó Testület a Korrupciómentes Közéletért, Antikorrupciós Koordinációs Testület, Közbeszerzési és Közérdekvédelmi Hivatal.

¹² Ezekről bővebben: Klotz Péter: Az integritás jelentősége a hazai közszolgálati rendszerben. In. TÁRSADALOM ÉS HONVÉDELMELEM 2015; XIX. (1. SZÁM): 15–16., 17–27. oldal.

ányóptló módon végül megszületett a korrupció elleni kormányzati intézkedésekről és a Közigazgatás Korrupció-megelőzési Programjának elfogadásáról szóló 1104/2012. (IV. 6.) Korm. határozat, illetve annak mellékleteként maga a Korrupció-megelőzési Program. Ez végre rendszerszinten kezeli a korrupció és az integritás kérdéskörét.

Ezt követte egy újabb nemzetközi fórumhoz kapcsolódó joganyag, a 1080/2013. (II. 25.) Korm. határozat, Magyarországnak a Nyílt Kormányzati Együttműködés (Open Government Partnership) elnevezésű nemzetközi kezdeményezés keretében teendő vállalásainak akcióterve jóváhagyásáról.

A legújabb érdemleges fejlemény a hazai szabályozásban, hogy megszületett az államigazgatási szervek integritásirányítási rendszeréről és az érdekérvényesítők fogadásának rendjéről szóló 50/2013. (II. 25.) Korm. rendelet. Ez – a rendvédelmi kivétellel – az államigazgatási szervek számára már közvetlenül ír elő integritással kapcsolatos feladatokat. Például integritás tanácsadó kinevezését, integritási és korrupciós kockázatok felmérését, éves korrupció-megelőzési intézkedési terv elkészítését, valamint az elvégzett feladatokról nyilvános integritásjelentés közzétételét. További feladatként jelenik meg e jogszabályban a szabálytalanságokra, korrupciós kockázatokra vonatkozó bejelentések fogadásával és kivizsgálásával kapcsolatos feladatok rendszerének, infrastruktúrájának kiépítése és működtetése. Közzé kell tenni a felsorolt feladatokhoz kapcsolódó módszertani segédleteket, valamint előírni a munkatársak részére kötelező integritás, korrupció-megelőzés és etika témájú képzéseken való részvételt. A jogszabály szerint mindezen feladatok napi szintű menedzselése a szakmailag megfelelően felkészített integritástanácsadó feladata. Azonban a rendszer kidolgozása, működtetése, ellenőrzése, a szükséges döntések meghozatala a hivatali szervezet vezetőjének átruházhatatlan személyes felelőssége.¹³ Az integritástanácsadók munkáját az NKE által biztosított kötelező szakirányú képzés, illetve az NKE Integritás Tudásközpont támogatja. Nóvum, és az integritásmenedzsment szempontjainak a szervezet működtetésébe való stratégiai szintű bevonását garantálja, hogy a korrupció-megelőzési intézkedési terv a közigazgatási szerv intézményi munkatervének melléklete.

E legutóbbi jogszabály hatálya alól a rendvédelmi szerveket ugyan kivonta a jogalkotó, azonban várható, hogy hamarosan hasonló szellemű, még szigorúbb követelményeket támasztó jogszabályt léptetnek életbe e kiemelt jelentőségű szervezeteknél. Emiatt szükséges proaktív módon, idő előtt felkészülni, és megtervezni, hogyan, milyen lépéseken keresztül épülhetne fel egy jól működő, a kor követelményeinek megfelelni képes Integritásmenedzsment-rendszer a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnál.

¹³ Forrás: Sántha György, Klotz Péter: *Törzsanyag az Integritásmenedzsment című tanfolyamhoz*. NKE Vezető- és Továbbképzési Intézet, Budapest, 2013, 21-25. oldal

4. A tervezett integritásmenedzsment-rendszer jellemzői

Az integritásmenedzsment-rendszerek kiépítése terén felhalmozott tapasztalatokat komplex módon összefoglalja az OECD részletesen kidolgozott, átfogó ajánlása.¹⁴ Ennek struktúráját a tanulmány e fejezete is követi, miközben NBSZ-re alkalmazva specifikálja, kiegészíti, részletezi azt.

Alapvetések

Mi mindenre érdemes odafigyelni egy integritásmenedzsment-rendszer kiépítéskor? Az egyik meghatározó alapvetés a szakirodalomban, hogy a 2. fejezetben részletesen taglalt, szabályokon és az értékeken alapuló megközelítés közötti egyensúlyra. Mert ez biztosítja az optimális működést. A rendvédelmi szférában mindkét megközelítés jelentős hagyományokkal rendelkezik. A szabályozottság mellett az értékek is komoly szerepet kapnak a hivatásos létben. Az újabb generációk¹⁵ társadalmi beérésével párhuzamosan azonban megfigyelhető egy elmozdulás a meghatározó értékekben. A tradicionális értékek mellett (pl. kitartás, fegyelem, felelősségtudat, lojalitás, stb.) egyre inkább hangsúlyt kapnak olyan modern értékek, mint például az innováció, kreativitás, rugalmasság, tolerancia, érzelmi intelligencia, stb. E két értéktípus összehangolása, szervezeti kultúrán belüli összeegyeztetése önmagában is komoly kihívást jelent. Az NBSZ-nél jelenleg a szabályalapú megközelítés igen stabil alapokon áll, ezért fontos, hogy a humán szemléletű, értékközvetítő-, és teremtő irányzat megerősítése is megtörténjen.

A következő kihívás, hogy az integritásmenedzsment-rendszer minden elemének szorosan kell egymáshoz kapcsolódnia, hiszen egyik a másikra épül, és egy visszacsatolásokon alapuló, körkörös önfejlesztő ciklusban¹⁶ bontakozik ki a kívánt eredmény. Ennek során nélkülözhetetlen a rendszergondolkodás, hisz az elemek valódi szinergiája nélkül, az emberekhez kapcsolódást átlépve, a külső és a belső kontextus figyelembevételének mellőzésével a rendszer csak egy üres formát ad, amelyet nem tölt ki valós tartalom. Márpedig, ha egy szervezet egyszer deklarálja, hogy elkötelezett e rendszer kiépítése mellett, nem lehet megvalósulási deficit, mert az súlyosan demoralizáló hatású, végső soron éppen rontja az integritást. Ha „ezt is kipipáltuk” hozzáállást mutat a szervezet az üggyel kapcsolatban, az egész a hitelét veszti. Viszont ha a felső vezetés valódi elkötelezett-

¹⁴ ATKÁRI János (ford.): *Egy szilárd integritásmenedzsment-rendszer felé.* Forrás: http://korrupciomegelozes.kormany.hu/download/a/be/b0000/Atkari%20Janos_Egy%20szilard%20integritasiranyitasi%20rendszer%20felé.pdf letöltés dátuma: 2015. 09. 10.

¹⁵ *Komoly irodalma van az X, Y, Z generációk közötti különbségeknek, amit jelen tanulmány keretei között nem áll módunkban bővebben ismertetni, csak felhívni e kérdés fontosságára a figyelmet.*

¹⁶ *Lásd később a PDCA ciklust*

séget mutat, az ügy élére áll, annak a praktikus megvalósítási lehetőségek nyilvánvaló növekedésén túl óriási szimbolikus jelentősége, üzenete is van. A felső vezetés csak akkor tud hitelesen kiállni egy ilyen rendszer mellett, ha az életszerű, betartható, értékrendbe illeszkedő. A rendszer csak akkor lesz ilyen, ha nem „másolás, beillesztés” alapon, más szervezetek „legjobb gyakorlatait” vesszük át, hanem, tagjainak aktív bevonásával, maga a szervezet termeli ki magából a csak rá jellemző és hozzá illeszkedő legjobb megoldási módokat. A struktúra tehát nem lehet importált, nem lehet sematikus. A közösségi intelligencia mozgósításával, csoportmódszerekkel lehet a legjobb eredményt elérni. A cél; mindenki lehetőséget kaphasson a rendszer tartalommal feltöltésében való részvételre, hogy minden állománycsoport sajátjának érezhesse azt.

Az így kialakított integritásmenedzsment-rendszer előírásainak, szellemiségének következetes betartása, betartatása ugyancsak alapvető. Ez a személyes vezetői példamutatást, az objektív kritériumoknak megfelelő szervezeti működést jelenti, és azt, hogy ha a lefektetett szabályokat valaki megszegi, annak valóban jelenjen meg a rendszerbe foglalt következménye. Ne maradjon döntés, állásfoglalás, intézkedés nélkül egyetlen feltárt és kivizsgált eset sem. Ezek – a személyiségi jogokat és az emberi méltóságot tiszteletben tartva, anonim módon – megismerhetőek legyenek, szolgálhassák a közösségi, szervezeti tanulást.

Tipikus félelmek és kezelésük

Amikor egy szervezetenél felvetődik az integritásmenedzsment-rendszer bevezetésének kérdése, jellemzően ellenállások, félelmek jelennek meg,¹⁷ Ezeket fontos megfelelő kommunikációval kezelni, hiszen a meggyőzés „kognitív-válasz elmélete” alapján megfelelő kezelés hiányában éppen e belső, kognitív reakciók határozzák meg legerősebben az attitűdöket.¹⁸

Az egyik legtipikusabb hárítás, hogy „nálunk nincs ilyen probléma”. Ez esetben tudatosítani kell, hogy az észlelés hiánya nem jelenti a jelenség hiányát. Fontos feladat az érzékenyítés, az integritássértésekkel szembeni tolerancia, illetve a tehetetlen belenyugvás csökkentése. A bizonytalan értelmezésű, észlelés-elhárítás határán billegő problémákat nem elfojtani, menedzselni kell. Tudatosítani a „jó és rossz”, „helyes és helytelen” megkülönböztetésének, mérlegelésének szempontjait, hisz ez a moralitás egyik fontos alapja.

Ugyancsak fel szokott vetődni a félelem; ha egy szervezet ezzel a témával foglalkozik, akkor ott „biztosan baj van”, ezért „ne foglalkozzunk a problémával, mert megrendül a szervezet iránti közbizalom.” Az integritás megközelítés lénye-

¹⁷ Ezeket kifejti: ATKÁRI János (ford.): *Egy szilárd integritásmenedzsment rendszer felé.* (lásd 13. lábjegyzet)

¹⁸ Részletesen ismerteti: Rita L. ATKINSON, Richard C. ATKINSON, Edward E SMITH, Daryl J. BEM. *Pszichológia.* Budapest. 1995. Osiris-Századvég. 554-557. oldal

ge éppen az, hogy a hangsúly a jövőre helyeződik, nem a múltbéli események feltárása a cél. Ezzel megpróbáljuk minimalizálni az integritássértések jövőbeli kialakulásának kockázatát. Semmiképpen sem jelenti azt, hogy eddig nagy volt ez a kockázat. Ide kapcsolódik a szervezeti működés transzparenciájának kérdése, ami egy polgári nemzetbiztonsági szolgálat esetében igencsak korlátozottnak tűnik első pillantásra. Noha maguk az ügyek, módszerek, eszközök, kapacitások, szolgáltatási képesség valóban konspiráció tárgya, az integritás szempontjából fontos kérdések, például a szervezet működési rendje, általános munkafolyamatai, költségvetése önmagában nem képeznek feltétlenül titkot. Sőt, sok adat közérdekből nyilvános. A nemzetbiztonsági szféra általános működése napjainkban tudományos publikációk sokaságának tárgya, a témában készített bibliográfia rendszerváltástól 2014-ig 12 oldalnyi lekötött bejegyzést tartalmaz.¹⁹ Tehát a transzparencia követelményének sok szempontból megfelelünk.

Ugyancsak tipikus félelem a vezetés részéről a témával kapcsolatban, hogy „az állomány megsértődik, bizalmatlansággá válik, ha ezt a témát szervezeti szinten elővesszük”. Ez igaz lehet a korrupció-ellenes megközelítésre, az integritásszemlélet azonban partnerre emeli, bevonja az állományt, amelynek alapvető érdeke részt venni olyan szervezeti működési feltételek kialakításában, ami megvéd mindenkit az erkölcsileg aggályos helyzetektől, és elfojtások helyett teret ad az őszinte élményfeldolgozásra.

A legcinikusabb félelem, hogy „túl mély a probléma, úgysem lehet vele mit kezdeni”. Bár abban az esetben, ha az informális közösségi normák szintjén alaposan beivódott a szervezeti kultúrába a probléma, valóban nehéz és hosszadalmas folyamatváltozást előidézni, De napjainkban már rendelkezésre állnak kidolgozott, kipróbált, bevált módszerek, eszközök, amelyek helyesen adaptálva segítik a megtisztulást.

Az integritást sértő megoldásoknak funkciójuk, szerepük van a rendszer egyensúlyának biztosításában. Fontos, módot találunk arra, hogy alternatív, legális megoldás tölthesse be ezt a funkciót (pl. kialakult közösség érdekeinek védelme, gördülékeny ügyintézés, célok elérése, hatékonyság, stb. terén).

Az integritásmenedzsment -rendszer felépítésének áttekintése

Az OECD által ajánlott általános integritásmenedzsment-rendszernek három pillére és két rétege van. Pillérei az (1) *eszközök*, (2) *folyamatok* és (3) *struktúrák*. Ezek elsődleges rétegének nevezzük a kifejezetten az integritásmenedzsment érdekében létrehozott elemeket, amelyeket a következő pontokban részletesen

¹⁹ HORVÁTH Ferenc: *A rendszerváltás utáni magyar nemzetbiztonsági szolgálatok általános működésével kapcsolatos tudományos írásművek bibliográfiája, kézirat Dr. Boda József „HHDID7407 - Nemzetbiztonsági szféra és nyilvánosság” című NKE HDI kurzusához, Budapest, 2014.*

ismertetünk. A másodlagos réteg tulajdonképpen a szervezeten belül már működő rendszerek integritásvonatkozásait öleli fel. A másodlagos réteg elemeinek tehát nem az integritás előmozdítása a fő funkciójuk, de működés módjuk igen erősen hat az integritás kérdéskörére. E rendszerek klasszikus példái a humánpolitika, minőségirányítás, közbeszerzések, szerződéskezelések, pénzügy, belső ellenőrzés, stb. Ezekről elmondható, hogy megfelelő szabályozásuk, alkalmazásuk nagyban lecsökkenti a korrupció mozgásterét, illetve növeli az észlelt szervezeti korrektséget. Ez utóbbi azért különösen fontos, mert a kutatások alapján éppen a szervezet „fair” volta az egyik legfontosabb védő-, illetve érzékelt igazságtalanságok, visszaélések esetén rizikófaktora.²⁰ Ha a munkatársak felborulni látják az igazságos egyensúlyt, a munkába befektetett energiáik, illetve a kompenzáció, a velük szemben alkalmazott bánásmód minősége között, akkor – főleg legális érdekvényesítési, érdekképviselési lehetőségek hiányában – az integritássértésekkel próbálják kompenzálni érdeksérelmüket, hátrányos helyzetüket. Ha a munkavállaló úgy érzékeli, hogy a munkáltató kihasználja, nem becsüli meg kellőképpen és eszközként használva kizsigereli az emberi erőforrást,²¹ ha sérülnek bizonyos korábban megszokott jogok és privilégiumok, ugyanakkor nő a kötelezettségek, munkaterhek, a kontroll súlya, az veszélyes helyzetet teremt. Ilyen feltételek mellett a munkáltatóval szemben tehetetlen közösség és az egyén számára már nem tűnik elfogadhatatlannak a szervezeti erőforrások magáncélra való felhasználása, a munkaidő kihasználatlanul hagyása, a munkafeladat szabotálása, a belső viszonyokról illetékteleneknek való panaszkodás sem, sőt, éppen ezek által áll helyre az egyensúly.

Mindezek miatt megtérülő befektetés odafigyelni a munkavállalók elégedettségére, mentálhigiénés állapotára. Különösen a polgári nemzetbiztonsági szolgálatoknál. Ahol a know-how-t hordozó, tapasztalt munkaerő kiesése, elpártolása nagyon nehezen pótolható veszteség, ráadásul konspirációs szempontok miatt is aggályos. A „ha nem tetszik, el lehet menni” parancsnoki szemlélet ezen a területen tehát kvázi az emberi erőforrás „hűtlen kezeléseként”, a tehetetlenség elismeréseként értelmezhető, amely a közösségi és személyes integritás lehetőségeit erősen rontja.

Érdemes lehet a rendszer megtervezését megelőzően pl. anonim kérdőíves formában, külön kutatni a 19. lábjegyzeti pontban felsorolt és más hasonló kérdésekben az NBSZ helyzetét. Látni, milyen kérdésekben elégedettek a munkavállalók, illetve hol látják szükségesnek a fejlesztést.

²⁰ TREVINO, L. K., & WEAVER, G. R. (2003). *Managing ethics in business organizations: social scientific perspectives*. Stanford: Stanford University Press.

²¹ Például nem fair a munkaidő elszámolás, nincs lehetőség a fejlődésre, előrejutásra, a munkavédelmi szakemberek által feltárt egészségkárosító hatások ellen nem születnek megfelelő intézkedések, ha a bérezés nem fedezi a megélhetés költségeit, stb.

1) Eszközök

Az integritásirányítás négy fő funkciója, eszköze logikus sorrendben építi fel a rendszert. Először is (a) definiálni kell és meghatározni az integritáscélokat, diagnosztizálni a rendszerproblémákat, feltárni a kulcsfontosságú pontokat, kockázatokot, lehetőségeket. Ezt követi az (b) integritás felé vezetés. A célok eléréséhez szükséges belső eljárásrendet, szolgáltatást kell kidolgoznia, hiszen útmutatásra, tanácsadásra van szükség, a tervek megvalósulásához, az új elemek kiépüléséhez. A létrejött rendszer működésének (c) monitoringjára is szükség van a változások, eredmények, hatások méréséhez és a további szükséges intézkedések megtételéhez. Végül az integritás (d) érvényesítése-megerősítése válik szükségessé. A feltárt problémák megfelelő, fair szankcionálása, hogy kellő súlyt kapjon a rendszer, és betöltse – a formalitáson túlmutató, tényleges – rendeltetését a szervezet életében.

a) A definiálás eszközei

A rendszer kiépítésének legmunkaigényesebb fázisa az alapozás, az integritás definiálása, mely nélkül nem lehet tovább lépni. Fontos, hogy mindenki egyformán értse és elfogadja azokat az alapvetéseket, melyekre minden további rendszerelem felépül, ezért közös, élményszerű tanulási folyamat során érdemes kialakítani ezeket a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnál is.

Az itt megalkotott és elfogadott alap gondolatoknak relevánsnak kell lenniük, azaz túl kell mutatniuk a közhelyeken, ugyanakkor illeszkedniük, kapcsolódniuk kell a már fennálló rendszerhez, a meglévő eszközökhöz, folyamatokhoz, struktúrákhoz, értékekhez.

Egyetértés kell, hogy legyen például a szervezet végső rendeltetése terén. Kít, vagy mit szolgálunk? A hazát, az országgyűlést, a kormányt? Ha esetleg el-lentmondás alakul ki közöttük, akkor az egyetemes, az európai, vagy a nemzeti értékeket, érdekeket tartjuk fontosabbnak? Melyek a legalapvetőbb értékeink? Ha ezek egy morális dilemmahelyzetben összeütközésbe kerülnek (pl. egy terrorakció megakadályozása esetén a hatékonyság és a törvényesség) melyik értéket emeljük magasabbra a másiknál, melyik érvényesülése élvezzen elsőbbséget? Milyen viselkedési- és magatartási formák elfogadhatóak, melyek nem (pl. a szigor milyen fokozata sért már méltóságot?). A cél, hogy megteremtjük az elvárások világos rendszerét, ami a későbbiekben a fair elszámoltathatóság alapját képezheti.

A definiálás egyik lehetséges eszköze a *kockázatelemzés*, az integritásra leselkedő veszélyek feltárása, ami különösen a kényes folyamatok (pl. közbeszerzés, előléptetési rendszer, teljesítményértékelés, vezetői ellenőrzések, stb.) és a kényes funkciók (felelősség, döntéshozás) szervezeti sajátosságait tárja fel.

Az Állami Számvevőszék kérdőíves integritás felmérése 2013-tól már ért el sikereket e téren, de megemlíthetjük a Munkakör Alapú Rendszer (MAR) ered-

ményeit is, hiszen a munkakör-elemzési kérések integritással kapcsolatos kérdései egyfajta munkaköri szintű kockázati térképet adnak ki. Az egyéni integritás-kockázatok feltárását az erkölcsi bizonyítvány, illetve a nemzetbiztonsági ellenőrzések rendszere már régóta szolgálja a közigazgatásban.²² Fontos itt megjegyezni, hogy ha a feltárt kockázatok kezelésére strukturális megoldások, pl. fokozott ellenőrzések, részletesebb szabályozók születnek, az az állomány részéről a belső elkötelezettség érzését csökkentheti, külső kényszerként élhetik meg ezeket, ezért mindenképpen ki kell egészíteni e megoldásokat értékorientált elemekkel is.

A másik lehetséges módszer a *dilemmák elemzése* tréningek keretein belül, ami kiegészítheti a kockázatelemzést és egyben előkészítheti az etikai kódex megalkotását. Míg a kockázatelemzés célja a megelőzés, itt az óhatatlanul jelentkező helyzetek kezeléséhez kapunk szempontokat, illetve fejlesztjük a diszkurzusban résztvevők integritással kapcsolatos kompetenciáit. A dilemmáknál mindig értékek, normák kerülnek összeütközésbe, így ezek elemzése, a közöttük való választás kérése, a döntési folyamatról folytatott nyílt kommunikáció megmutatja az értékek hierarchiáját a szervezeten belül. A dilemmagyűjtő csoportüléseket dilemmaelemző csoportülések követhetik, melyek a következő kérdések alapján elemzik az érték ütközéseket:²³

- mi okoz értékek- vagy normák közötti konfliktust?
- milyen kockázatok fogalmazhatók meg az egyes döntési irányok szerint?
- milyen precedens- vagy alapelv szerű következtetésre juthatunk?
- a fentiekből következően, az adott ügy kapcsán milyen elvárások fogalmazhatók meg a munkavállalók irányában?
- preventív jelleggel milyen konkrét szervezeti intézkedések szükségesek?

A válaszokból eljuthatunk az elvárások megfogalmazásáig, szervezeti intézkedések előkészítéséig.

Az *alkalmazottakkal folytatott konzultáció* az integritás minden aspektusát érinti, ezért érdemes e módszert alkalmazni képzéseink során. Csoportos helyzetben, tréning keretein belül leltárt lehet készíteni a munkavégzéssel kapcsolatos etikai aggodalmakról, elvárásokról, melyek input információul szolgálhatnak az etikai kódexhez, segítenek megjeleníteni abban minden fontos értéket. Ehhez kapcsolódó lehetséges eszköz az *íratlan szabályok felállítása* megbeszélések, érdek-egyeztetések, szakértői értékelések norma-meghatározó ülései alkalmá-

²² KLOTZ Péter: *Az integritásirányítási rendszer kiépítése Magyarországon. Készült az ÁROP-1.1.21-2012-2012-0001 számú „Korrupció megelőzése és a közigazgatás-fejlesztés áttekintése” című kiemelt projekt keretében. További dokumentumok a www.korrupciomegelozes.kormany.hu honlapon érhetőek el.*

²³ Forrás: SÁNTHA György, KLOTZ Péter: *Törzsanyag az Integritásmenedzsment című tananyaghoz. NKE Vezető- és Továbbképzési Intézet, Budapest, 2013. 34. oldal.*

val, olyan kérdésekben, melyeket írott normák hagyományosan nem szabályoznak.

Az így kapott információkat a szervezet felső vezetésének érdemes áttekintenie, és döntést hoznia a végső értékhierarchiáról, hisz a szervezeti küldetés, vízió megfogalmazása már nem a munkavállalók feladata, hanem közigazgatási jogkör. Szerencsés, ha az eredmények ezt követően írásos anyagokba is beépítésre kerülnek, például megjelennek az SZMSZ-ben, etikai kódexben.

Az *etikai kódex* az integritás definiálásának legismertebb, legelterjedtebb eszköze. Bár sok szervezet elkészíti a saját etikai kódexét, önmagában ez nem tekinthető célnak, csupán egy fontos állomásnak a szervezeti integritás kialakítása felé vezető hosszú úton. Ezek az egységes szerkezetű, jogon túli kérdésekben irányt mutató dokumentumok rögzítik mindazokat az etikai sarokpontokat, melyek az integritásmenedzsment-rendszer alapját képezik. A kódex hat a szervezeten belüli etikai döntéshozatalra, segít az elvont, ösztönösen kezelt kérdéseket, problémákat kézzelfoghatóvá, konkréttá tenni, így növeli a kérdéskörrel kapcsolatos tudatosság szintjét. Funkcióját azonban csak akkor képes betölteni, ha egy közös tanulási folyamat részeként jelenik meg, valamint képes elszakadni a jogi szemlélettől és betölteni értékorientációs szerepét.

Az ún. magatartási kódexek azok, melyek inkább szabály alapú megközelítést képviselnek. Ezek a nemkívánatos magatartásmódokat igyekeznek háttérbe szorítani, részletes, egységes viselkedési, eljárási normákat határoznak meg, illetve szankciókat is megfogalmaznak nem teljesítés esetére. Az etikai kódex megalkotása ezzel szemben inkább az érték alapú megközelítést erősíti. Bízva a szervezet tagjainak normakövetési szándékában inkább egyfajta értékkeretet határoz meg, irányt mutat. Hatékonyságát mindemellett növeli, ha szankciókat is megfogalmaz, de nem ezeken kell, hogy legyen a hangsúly. Ugyancsak fontos, hogy a felső vezetés érték nyilatkozatok és szervezeti küldetés nyilatkozatok formájában kifejezze az ügy melletti elkötelezettségét, támogatását.

A Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnál, mivel a magatartási keretek eleve jól definiáltak, érdemesebb az etikai kódex megalkotásának irányába mozdulni, hogy a szabályközpontú és az értékközpontú megközelítés egyensúlya biztosítható legyen.

Az etikai kódex lehet mindenre kiterjedő, átfogó jellegű, de fókuszálhat csak az általános szervezeti kérdésekre is, miközben a specifikus területeket külön kódexek fedik le (pl. ügyfélszolgálati-, szerződéskezelési-, emberi erőforrás gazdálkodási kódex, stb.). A legfontosabb az, hogy mindenki számára könnyen hozzáférhető, áttekinthető szerkezetű, jól kereshető legyen. Akár az átfogó etikai kódex is teljesítheti e követelményeket, ha a számítógépes hálózaton, kvázi portálként működik, ahol linkek segítik a kiindulási dokumentumok, forrásanyagok,

háttérismeretek, kapcsolódó mellékletek, szabályzatok, törvények elérését.²⁴ Az etikai kódex internetes felületen való elérhetőségének biztosítása a szervezet iránti közbizalmat erősítő, arculatépítő hatással járhat, hiszen egy ilyen kódex megléte önmagában is pozitív, szimbolikus üzenetet hordoz a társadalom irányában.

Az NBSZ etikai kódexének javasolt felépítése:

1. Felsővezetői tájékoztató levél, az etikai kódex fontosságának deklarálása.
2. Bevezető: Az etikai kódex kiadásának célja, jellemzői, felépítése, hatálya, helye az integritásmenedzsment-rendszerben, az érvényesítés módjának elvei, kapcsolattartók megjelölése.
3. Értékek, szabályok rendszere, hierarchiája; ellentmondó értékek értelmezése (pl. következetesség és rugalmasság)
 - korlátozott számú érték, ezek definiálása, illetve a velük kapcsolatos szabályok megfogalmazása példákkal,
 - tagolt felépítés, világos, egyszerű, következetes fogalomhasználat,
 - hivatkozások más irányelvekre, kódexekre.

Az etikai kódex anyagát az állomány, illetve a vezetés bevonásával, kérdőívek kitöltése, tematikus workshopok, tréningek ötletdömpingjei útján javasolt összegyűjteni, szervezetre szabni.

Az *elsődleges strukturális intézkedések* eszköze fő feladatként foglalkozik olyan integritással kapcsolatos kérdésekkel, mint például az összeférhetetlenség szabályai, az ajándékok elfogadásának rendje, vagy a munkaviszony megszüntetése utáni elvárások a volt munkavállalóval szemben. Fontos minden esetben példákkal meghatározni, pontosan mi és miért számít problémának, milyen hatásai vannak az integritásra, mi legyen a nyilatkozattétel rendje (milyen esetben ki, kihez forduljon, milyen formában nyilatkozzon, stb.), milyen lépésekkel, intézkedésekkel lehet a megoldás irányába elmozdulni,²⁵ stb.

Mivel ezek jól strukturálható kérdések, a csoportos munkaformák (pl. tréningek) kiváló lehetőséget adnak e fontos, életszerű helyzetek megvitatására, etikai szempontú elemzésére.

²⁴ A kódexek a jogszabályok hierarchiájának elvei szerint épülnek egymásra, így az NBSZ majdani etikai kódexének igazodnia kell az MRK Rendvédelmi Hivatásetikai Kódex és Etikai Eljárási Szabályzatához

²⁵ Ilyen intézkedés lehet például a hatalommal járó munkaköri funkciók szétválasztása, a „négy szem elv” alkalmazása, az egyszemélyes, diszkrionális döntések szerepének csökkentése, az időkorlát alkalmazása egyes munkakörökben, hogy a rotációval az évek során ne alakulhasson ki stabilan korrumpálódó érdek- és kapcsolatrendszer, érzékenységet csökkentő rutin.

Az NBSZ-nél például különösen érzékeny kérdés, hogy mit várhatunk el a leszerelőktől, különösen, ha esetleg negatív érzésekkel búcsúznak, igazságtalannak, sérelmesnek élik meg a leszerelésük körülményeit, és abból személyes érdeksérelmük származott. A titoktartási nyilatkozat mellett valódi belső meggyőződés, erkölcsi tartás kell ahhoz, hogy a munkakörben megszerzett speciális tudást és ismereteket ne használja fel a leszerelő későbbi élete, munkája során, hiszen a szervezeti keretek közül kikerülve szűkülnek a kontroll, az ellenőrzés lehetőségei. Márpedig számos ponton alakulhat ki tisztességtelen előny, összeférhetetlenség, illetve konfliktus a volt munkavállaló egyéni érdekei és a titkok, megszerzett szaktudás felelős kezeléséhez fűződő közérdek között. Gondolhatunk itt például bennfentes információkkal való visszaélésre, vagy illegális lobbibefolyásra, hiszen ha az új munkakör valamilyen módon kapcsolódik a volt szervezet munkafolyamataihoz, akkor a helyi viszonyok ismerete és a kapcsolatrendszer okán vitathatatlan az előny egy esetleges pályázatnál. De már a munkaviszony megszűnése előtt is probléma lehet, ha például a jövőbeli szervezet irányába tesz a munkavállaló bizonyos lojalitási gesztusokat, például előre szolgáltat információkat. Emiatt érdemes az NBSZ-nél is kitalálni megoldási módokat a problémák megelőzése érdekében, és megvitatni olyan fontos kérdéseket, mint például:

- Mikor, hogyan és kinek kell bejelenteni más potenciális munkáltató részéről tapasztalt közeledési kísérletet, állásajánlatot?
- Mikor, hogyan és kinek kell bejelenteni, ha ezt el kívánja fogadni?
- Mi garantálja a szervezet részéről, hogy nem éri hátrányos megkülönböztetés a távozni készülő munkatársat, különösen ekkor, ha végül mégis marad?
- Lehet-e, kell-e más munkakörbe helyezni a leszerelésig, hogy megszűnjön az összeférhetetlenségi helyzet?
- Milyen integritással kapcsolatos elvárásokat kell, lehet megfogalmazni vele szemben a kilépés előtti személyügyi interjú során?
- Kilépés után mennyi „lehülési időre” van szükség, amíg nem tölthet be a volt szervezettel kapcsolatban álló új szervezetnél bizonyos összeférhetetlen pozíciót, munkakört?
- Lehet-e, illetve milyen feltételek mellett lehet valakit visszavenni, vagy épp visszafoglalkoztatni?

Az e kérdésekre összegyűjtött lehetséges válaszok, érvek, ellenérvek döntés előkészítési funkciót tölthetnek be a vonatkozó irányelvek, szabályozók, kódexek összeállításánál.

Az un. *másodlagos strukturális intézkedések* – mint integritás definiálására alkalmas eszközök – a rendszer másodlagos rétegének területein hivatottak megoldási módokkal előállni az integritás kérdésköréhez indirekt módon kapcsolódó kérdések szerint. Vegyük példának az emberi erőforrás gazdálkodás területét, mely stratégiai szinten határozza meg az NBSZ létét is, miközben számos,

integritás szempontjából fontos vonatkozással bír. Az igazságos HR folyamatok a bekerüléstől a leszerelésig meghatározzák az állomány hangulatát, igazságérzetét, elkötelezettségét. Fontos, hogy a humán eljárások szabályai, követelményei, az eredmények mérőszámai legyenek transzparenssek, a beosztási kategóriák hűen tükrözzék a betöltött munkakör tényleges szintjét, hogy a felvételi-, vezető-kiválasztási folyamatok, a teljesítményértékelés objektív alapokon valósulhassanak meg.²⁶

Az integritás kérdését, követelményeit már a toborzás során hangsúlyozni és érvényesíteni kell. Szerencsés, ha a morális kompetencia, az integritás jutalmazott viselkedési mintaként jelenik meg szervezeten belül, e szempontok szerepet kapnak a karriermenedzsment során is.

b) Az integritás felé vezetés

Az integritás definiálását követően meg kell tenni a megfelelő lépéseket a rendszer szervezeti bevezetése érdekében, útmutatással, tanácsadással, oktatással kell támogatni a folyamatot, hogy a napi gyakorlat részévé válhasson mindaz, amit az előző fázisban már megteremtett a szervezet. A motiválás és meggyőzés széles eszköztárát kell alkalmazni annak érdekében, hogy a közös, világossá tett szervezeti célok kerüljenek előtérbe az egyéni célokkal, érdekekkel szemben. Ennek legerősebb, leghatásosabb, ugyanakkor leghétköznapibb eszköze maga a *vezetői példamutatás*. A szóban hangoztatott és a viselkedéses szinten megvalósított értékek közül – modellkövetés útján – az utóbbi vált ki erősebb viselkedésváltozást a beosztottak körében.²⁷ A személyes példamutatás a Belügyminisztériumi Tudományos Tanács Alkalmazott Pszichológiai Munkacsoportjának 2013. évi, rendvédelmi szervekre kiterjedő felmérése alapján egyike lett az új vezető-kiválasztási rendszer legfontosabbnak ítélt kompetenciáinak is.²⁸

Ugyancsak hatásos eszköz lehet az integritással, etikával foglalkozó *tréningek megszervezése*. Magyarországon az integritás témakörének egyik jeles képviselője, úttörője dr. Pallai Katalin²⁹ az 1.1.21-2012-2012-0001 számú, Korruptió megelőzése és a közigazgatás-fejlesztés áttekintése című kiemelt projekt keretein belül, az NKE Integritás Tudásközpont³⁰ támogatásával, munkacsoportjával kidolgozott egy kétnapos tematikát, mely az integritás fogalmát tisztázza a résztvevők

²⁶ A TÉR rendszer, illetve az új rendészeti vezető-kiválasztási rendszer kidolgozása e célt is szolgálják.

²⁷ RANSCHBURG Jenő. *Szeretet, erkölcs, autonómia. Integra-Projekt Kft.. Budapest. 1994. ISBN: 963-7812-38-5. 123-134. oldal*

²⁸ MALÉT-SZABÓ ERIKA: A BELÜGYI VEZETŐ-KIVÁLASZTÁSI RENDSZER TUDOMÁNYOS MEGALAPOZÁSA – AVAGY EGY BELÜGYI kutatás első eredményei. In: GAÁL Gyula – HAUZINGER Zoltán (szerk.): *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIV. Pécs, 2013. 141-148.o.*

²⁹ Lásd. www.pallai.hu

³⁰ Lásd. <http://ati.uni-nke.hu/kutatomuhelyek/integritas-tudaskozpont>

számára. Tréningjük célja az átfogó szemléletformálás, és ennek megfelelően közel 40 trénerrel több, mint tizennégyezer közszolgálatban dolgozóhoz jutottak már el.³¹

A belügyi továbbképzési rendszerben egyszerűsített nyilvántartásba vétellel már mi is regisztráltuk és folyamatosan tartjuk a téma szempontjából releváns alábbi képzéseinket:

- Egynapos „Titkosszolgálati etika” tréning: Elsősorban a szervezeti szocializációs folyamat elején járónak hasznos. A cél a titkosszolgálati szerepkörből adódó, munkafeladatok ellátása során fellépő erkölcsi dilemmák tudatosítása, kezelése, illetve a témával kapcsolatos nyílt párbeszéd kultúrájának kialakítása. A képzés régi munkatársak esetében is hozhat pozitív eredményeket, ugyanis segít felszínre hozni, feldolgozni az esetlegesen elhárított morális jellegű kétségeket, melyek megfelelő kezelés hiányában hosszabb távon erős mentálhigiénés terhelést jelenthetnek, motivációs deficitet okozhatnak.
- Egynapos „Titkosszolgálati integritás” tréning: Fogalomtisztázó, érzékenyítő képzés, mely segít megérteni a korrupció és az integritás problémakörét, működési dinamikáját. Élethelyzeteket modellező szituációk során nyílik lehetőség az integritást veszélyeztető helyzetek hatékony észlelésének és kezelésének gyakorlására is.
- Kétnapos „Titkosszolgálati Integritásmenedzsment” tréning: A cél a fenti képzésre épülve megismertetni a vezetőkkel az integritásmenedzsment-rendszer kiépítésének problémáit, lehetőségeit.

A tréningek gazdag lehetőséget biztosítanak arra, hogy a résztvevők rávezető gyakorlatokon keresztül megértsék, megtapasztalják az integritással kapcsolatos problémákat, etikával kapcsolatos fontos ismereteket szerezzenek, majd szervezet specifikus ötleteket, javaslatokat fogalmazzanak meg, melyeket aztán vissza lehet forgatni a rendszer fejlesztésébe, az elfogadást erősítő kommunikációba.

Szintén az integritás felé vezetést szolgálja a Honvédségnél és a rendvédelmi szerveknél általános, így a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnál is hagyományt képző *eskü* szimbolikus erejű intézménye. Ez jelenleg a szakmai tanfolyam első napján, a nyitóünnepségen kap helyet. Egy másik lehetőség, hogy az ünnepélyes esküre később, az integritástréningeket is tartalmazó tanfolyam végén, az oklevelek kiosztása előtt, a záróünnepségen kerüljön sor, az „integritási nyilatkozat”, illetve az etikai kódex aláírásával együtt. E megoldás előnye, hogy az esküt tevő egy komoly próbatételt, a vizsgát követően, az eskü háttérében álló ismeretek birtokában és tudatában tesz fogadalmat, így jobban átérzi vállalásai súlyát.

Nagyban segítheti az integritás ügyét, ha a szervezeti köztudatba bevezetjük, *beszélünk róla*. A megszerzett adatokon túl kommunikációs szempontból is sokat

³¹ PALLAI Katalin. *Szakmai tréningek az integritásoktatásban*. In.: *Társadalom és Honvédelem. XIX. évfolyam 2015. évi 1. szám 5. ISSN 1417-7293. 27-45. oldal*

jelent, ha kérdőíves kutatás során találkozunk vele a vezetők és munkatársak. Jó, ha fórumot kap a téma az intraneten, ha egy fülön ezzel kapcsolatos anyagokat teszünk elérhetővé. A leghatékonyabb, arculati szempontból legerősebb eszköz a konferencia, ahol lehetőséget adunk társszervek, megrendelők számára az integritás kérdéskörével kapcsolatos tapasztalatok megosztásra, esettanulmányok elemzésére, dilemmák megvitatására. Ennél szerényebb, de szintén erősen tudatosító hatású az, ha e kérdéseket beemeljük a személyzeti, vezetői megbeszélések témái közé.

Az integritás meghonosítása a szervezetben nagyban múlik a kijelölendő integritástanácsadó munkáján, mely szerepkörre – jogszabály szerint – az NKE Integritás tanácsadó szakirányú továbbképzési szak ad felkészítést. Az *integritástámogatás és tanácsadás* eszköze segít egységesen értelmezni és alkalmazni az elfogadott elveket szervezeten belül. A szervezet jelölhet ki egyéni felelőst, vagy állíthat fel testületet, de mindenképpen fontos, hogy a tagok behatóan ismerjék a szervezetet, rendelkezzenek kellő elfogadottsággal, megfelelő jogi, etikai, pszichológiai ismeretekkel, valamint a diszkréció erényével e kényes kérdések megfelelő kezelése érdekében. Az integritásfelelősnek nem feladata, hogy „megmondó ember” legyen, sőt, éppen a célok megvalósulása ellen hat, ha megfelelő bevonódás, közös gondolkodás nélkül hárítják át rá a döntést szervezeten belül. Szerepe sokkal inkább „coaching” jellegű. Fő feladata az, hogy katalizálja, modelálja az esetek elbírálását és végső esetben biztosítsa az általános elvek indokolt érvényesítését, illetve indokolt esetben javaslatot tegyen a diszfunkcionális szabályok módosítására. Az egyes esetek egyedi vonásai, körülményei okán nem alakulhatnak ki „precedensek”, hisz minden ügy egyedi elbírálást kíván meg. Fontos, hogy az integritástanácsadó saját döntését, állásfoglalását a vezetéssel való konzultáció útján alakítsa ki, mert ha ellentmondás alakul ki a vezetés és az integritástanácsadó elvei között, az a rendszer hatékonyságát ássa alá.

Az integritás felé vezetés másodlagos eszköze a *humánpolitikai folyamatok korrektségének vizsgálata*, a korrekt, „fair” szervezet kialakítása. Nagy lépés volt a nyílt elvárásokon, közzétett kritériumokon, érdemeken alapuló előmeneteli rendszer fejlesztése, az új vezető-kiválasztási rendszer kialakítása, hiszen 2013. március 1-én hatályba lépett 2/2013. (I.30.) BM rendelet – *a belügyminiszter irányítása alá tartozó szervek hivatásos állományú tagjainak továbbképzési és vezetőképzési rendszeréről, valamint a rendészeti utánpótlási és vezetői adatbankról*.³²

A munkafolyamatok egyfajta átvilágítására adott lehetőséget az, hogy az ÁROP 2.2.17. Közzolgálati Életpálya részeként futó MAR (Munkakör Alapú Rendszer) projekt keretein belül 2013. év folyamán felmérésre kerültek a közzsféra

³² Ezt kiegészíti a 76/2014 BM rendelet a vezetői utánpótlásról, mely már az új rendszer alkalmazásának részletes szabályait is kidolgozta.

különböző szervezeteinek, többek között az NBSZ munkakörei, így plasztikkussá váltak a munkatársakat érő feladatok, elvárások, terhelések.

A korrekt teljesítményértékelés a munkavállalóknak adott hiteles visszajelzés komoly motivációs erővel bír, növeli az észlelt igazságosságot. A 10/2013. (I.21.) Korm. rendelet, a 26/2013. (VI. 26.) BM rendelet és a 10/2013. (VI.30.) KIM rendelet a közszolgálatban bevezetett egyéni teljesítményértékelés rendszerével (TÉR) járult hozzá a humán folyamatok objektív alapokra helyezéséhez. A rendszer gyakorlatba ültetését támogatta a rendészeti vezetővé képző tanfolyamokon elsajátítható ismeretanyag, ugyanis a teljesítményértékelés, beosztottnak adott visszajelzés külön tudomány, melyre fel kell készíteni a vezetőket.³³ Az értékelték én-képének erős érzelmi tölteténél fogva nem kellő körültekintéssel alkalmazva ezen eszközök kontra-produktívvá, motivációt erősen csökkentő akusszá válhatnak. Egyes vélemények szerint növelné a jelenleg használt értékelő-skálák elfogadottságát, ha az átlagos értéket nem 50%-nak, hanem 100%-nak neveznénk, mert a jelenlegi gyakorlat szerint olyan szubjektív érzés alakul ki az értékeltékben, hogy sosem érhetik el az elvárt szintet. Különösen azért nehéz ez, mert elterjedté vált a 80% alatti értékekkel való elégedetlenség, hiszen korábban, az előző értékelési metódus szerint az már „rossz teljesítménynek” számított.

Az új Hszt. által rendezett, korrekt javadalmazás várhatóan nagyban csökkenti az állomány elégedetlenségét, az előmeneteli rendszer munkakörhöz, teljesítményhez kötése pedig megteremti az érdemeken alapuló előléptetés, rotáció lehetőségét, növeli az alkalmazkodó készséget, csökkenti a kiegészítés esélyét a nyugdíjba vonulás lehetőségeinek átalakításával hosszúra nyúlt pályáiv során.

Összességében tehát előremutató, a humán folyamatok igazságosságát növelő jogszabályi keretek születtek, de fontos további energiát fektetni az ezek helyes értelmezését elősegítő kommunikációba, képzésekbe, szemléletformálásba, mert egyelőre még a változásokkal szembeni ellenállás elégedettséget csökkentő hatásai is érzékelhetőek az állomány részéről.

c) Az integritás monitoringja

Az integritás definiálása és az integritás felé vezetéssel elért eredmények önmagukban nem jelentenek garanciát, ezek megvalósulását folyamatosan követni kell. Ezt szolgálják a monitoring aktív és passzív eszközei.

A *passzív monitoring* azt jelenti, hogy hagyjuk áramolni az integritási kérdésekkel kapcsolatos információt, azaz megteremtjük a közérdekű bejelentések fogadásának és lereagálásának feltételrendszerét. A passzív monitoring mindenképpen feltételez egyfajta motivációt, bevonódást az érintett bejelentők részé-

³³ Az NBSZ továbbképzési programjai között is elérhető vezetők számára pozícionált, teljesítményértékeléssel foglalkozó tréning.

ről. Bejelentést tenni, „megfújni a sípot”³⁴ ugyanis mindenképpen érzelmi teher, amin felül kell tudni emelkedni. A következőkben az ezzel kapcsolatos lélektani folyamatokat tekintjük át.

Még akkor is szükség van elhivatottságra a bejelentéshez, ha a korábban már említett Klitgaard-féle „megbízó-ügynök” elméletből indulunk ki, ahol egy korrekt csoportnorma ellenére viselkedik az elkövető önérdekei szerint, a szabályokat megszegve, hiszen egyéni kára származhat a bejelentőnek akkor, ha kiderül a személyazonossága. Ha például valaki a saját szervezeti egységén belül észlelt ügyet jelent be, elvesztheti a többiek bizalmát, vagy épp a vezetője érezheti e cselekedetet saját felelőssége firtatásaként, hiszen lehet, hogy neki magának illett volna észrevennie és bejelentenie az integritássértést. Ilyen esetben – ha nem is feltétlenül tudatos bosszútól vezérelve – a vezető szabhat ki a bejelentőre nehéz feladatokat, szigorúbb ellenőrzés után értékelheti őt negatívan, gátolhatja karrierjét, végső esetben kikényszerítheti lemondását. Legalábbis mindezek megjelenhetnek félelemként a bejelentést fontolgató fejében. A bejelentők védelme megkívánja, hogy a bejelentő biztonságban érezhesse magát, ismerje jogait, lehetőségeit, kötelességeit.

A „besúgás” intézménye rossz hangulatú konnotációkkal bír, akkor is, ha jogos és jó ügyet szolgál. Még érzelmileg kevésbé megterhelő helyzetekben is megfigyelhető a „csoportos ignorancia” jelensége. Latane és munkatársainak klasszikus szociálpszichológiai kutatásai³⁵ az 1970-es években több kísérletben is igazolták, hogy ha több potenciális segítségnyújtó is a helyszínen van, végül egyikük sem segít, mindenki azt várja, hogy más avatkozzon be. Az egyik lehetséges magyarázat erre, hogy a be nem avatkozók a helyzet értelmezésében bizonytalanok és úgy vélik, hogy „ha komoly lenne az ügy, akkor valaki biztos lépne, de mivel nem lép senki, biztos nincs is baj”, vagy egyszerűen a konformitás miatt nem lép senki, hisz „ha kiderül, hogy feleslegesen strapálta magát, akkor kellemtelen helyzetbe kerülne a többiek előtt”. Ezek a jelenségek a visszaélések bejelentésére is igazak lehetnek, ezért egyrészt fontos az ismeretterjesztés, hogy mindenki magabiztosan felismerhesse, mi számít integritássértésnek és mi nem, másrészt pedig csoportnormává kell tenni az elvárást, hogy bejelentés szülessen. Fontos, hogy bízni lehessen abban, hogy „téves riasztás” esetén a szervezeti szintű „közérdekű bejelentések rendszere” – az érintettek személyétől függetlenül – korrekt eljárásrend és eljárási elvek szerint, pártatlan módon kivizsgálja az eseteket, felmenti azt, aki ártatlan és retorzióhoz vezet, ha alátámasztást nyer a bűnösség, miközben mind a bejelentő, mind a „megvádolt” személyét védi a nyilvánosságtól. Ha ez nem biztosítható, a potenciális bejelentők részéről „olcsóbb”

³⁴ A nemzetközi szakirodalomban a bejelentés kérdésköre a „whistle blowing”, azaz „síp-fújás”

³⁵ Részletesen ismerteti: ATKINSON, Rita L., ATKINSON, Richard C., SMITH, Edward E., BEM, Daryl J. *Pszichológia*. Budapest. Osiris-Századvég. 1995. 541-544. oldal.

nem tenni bejelentést, ami viszont a normaszegések elterjedéséhez, általánossá válásához vezethet.

Még az előző bekezdésben vázoltnál is nehezebb a helyzet, ha az ugyancsak korábban idézett „kollektív akcióproblémáról” van szó a szervezetben. Itt már a rendszer részei a korrupciós jelenségek, általánosak és – kényszerűségből vagy érdekből – elfogadottak, toleráltak az integritást sértő megmozdulások. Óriási a vezetők felelőssége, ezért körültekintő kiválasztásuk, teljes körű integritásképzésük kiemelt jelentőséggel bír. Ha ugyanis az állomány részéről indukálódik integritást veszélyeztető hatás, azt a vezetőknek határozottan kontrollálniuk kell, az pedig teljességgel megengedhetetlen, hogy vezetői részről kerüljön kezdeményezésre integritást veszélyeztető helyzet. Egy hierarchikus rendvédelmi közegben ugyanis kulturális alapminta a vezetőknek való engedelmesség, az utasítások végrehajtása, ezért a beosztottak részéről fokozott a kritikátlan együttműködés kockázata,³⁶ hiszen még civil közegben is megdöbbentő a parancsok végrehajtására való hajlandóság.

Az engedelmesség erejét vizsgálta Stanley Milgram, a Yale Egyetem kutatója, 1963-ban.³⁷ Kísérleti személyei átlagos amerikai átlagpolgárok voltak, mégis sikerült kísérleti körülmények között rávenni őket, hogy egy tanulási kísérletnek álcázott helyzetben hibázás esetén egyre magasabb feszültségű, végül már halálos erősségű áramütéssel büntessék egy embertársukat. A „tanuló” természetesen beépített személy volt, és hibázás esetén valójában nem kapott áramütést, a kísérleti elrendezésénél fogva azonban ez nem derült ki a kísérleti személyek számára: ők azt hitték, a büntetés erősségnek hatását vizsgálják a tanulási folyamatra, és az alanyt megtestesítő színész szomszéd helyiségből áthallatszó szenvedését is valósnak hitték. Az előbb csak alacsony szintű, majd egyre erősebb áramütéseket a kísérletvezető utasítására adták egy 30 fokozatból álló, felcímkézett kapcsolósorral. Engedetlenség esetén a kísérletvezető négy fokozatban, egyre határozottabban folytatta a felszólítást: „Kérem, folytassa!”, „A kísérlet azt igényli Öntől, hogy folytassa!”, „Nagyon fontos, hogy folytassa!”, „Nincs más választása, folytatnia kell!”. Ezekon kívül más kényszert nem alkalmaztak a kísérleti személyekkel szemben, akik természetesen dönthettek volna úgy, hogy nem folytatják a „tanítást” azokkal a gombokkal, melyek feliratuk szerint már veszélyesek voltak. Ennek ellenére minden kísérleti személy elment 300 Voltig, pedig akkor a „tanuló” már óriási kínokat játszott el, amit a

³⁶ Természetesen a beosztottnak lehetősége van felhívni vezetője figyelmét a parancs szabályellenességére, illetve írásban kérni azt, miközben az esetleges parancs megtagadásokat a Nemzetbiztonsági Bizottság vizsgálja ki, különös tekintettel a parancs törvénytességre – lélektanilag mégis nagyon nehéz ezt a kínos procedúrát felvállalnia a végrehajtó állománynak.

³⁷ Rita L. ATKINSON, Richard C. ATKINSON, Edward E. SMITH, Daryl J. BEM: *Pszichológia*. Budapest, 1995, Osiris-Századvég, 546-553. oldal.

szomszédos szobából jól lehetett hallani, 65% pedig elment a végsőig, 450 Voltig. A kísérletet napjainkban, Franciaországban egy TV show résztvevőivel megismételték, és hasonló eredmények születtek, sőt, az engedelmesség magasabb szintű, 80%-os volt.³⁸

A kísérletsorozat során a különböző független változókat szisztematikusan variálták, így kiderült, hogy az engedelmességre hat:

- az utasítást adó presztízse,
- az irányítás és a végrehajtás közvetlensége (pl. a személyesen adott instrukció az hatásosabb, mint a telefonos),
- a „hatással” való kapcsolat közvetlensége (közelről észelve, testközelből látva a hatást, hamarabb megtagadták az engedelmességet),
- aktív részvétel (ha nem csak gombot kellett nyomni, hanem ő maga tartotta az elektródán a „tanuló” kezét, csökkent az engedelmesség)
- a fokozatos bevonódás (rögtön halálos erejű áramütést kevesen vállaltak, de kezdeti kis „ártásokkal” elköteleződtek, utólagosan öngigazolás jelentkezett, úgy gondolták, áldozatuk „megérdemli” a büntetést, így később vállalták a magasabb szinteket is),
- lázadás (háromfős csoportokban végezve a kísérletet a beépített „lázadók” erősen rontották a valódi kísérleti személyek engedelmességét)

Szerencsétlen esetben ugyanígy valósulhatnak meg a szervezeti szintű elhajlások, tömeges integritássértésbe való belesodródások is, ezért érdemes ezeket a hatásokat tudatosítani, hogy elkerülhessük őket.

A fenti lélektani tényezőket figyelembe kell venni az integritásmenedzsment-rendszer kiépítésekor is, hogy csökkenthessük az integritássértő intézkedések mozgásterét. Ellenkező esetben kialakulhat egy olyan szervezeti kultúra, ahol „nem divat” kérdezni, ellentmondani, és emiatt – következmények híján – megszokottá válhat a normasértés. Különösen, ha túl nagy a teljesítménynyomás, irreálisak a teljesítménycélok, szorosak a határidők és nincs idő minden szabályosan intézni.³⁹ Ha például kialakul egy olyan percepció az állomány részéről, hogy „íróasztal mögül, a valóságot figyelembe nem véve, igazságtalan módon értelmezik odafenn a statisztikákat és ezen múlik szervezetek, beosztások sorsa”, akkor kialakulhat egyfajta szervezeti szintű cinikus hozzáállás a statisztikákhoz, kimondatlan norma lehet a kifelé történő „összefarás”, a statisztika „kicsinosítása”.

³⁸ www.index.hu/kultur/media/2010/03/17/csak_minden_otodik_ember_nem_gyilkolna_teveshow-ban, letöltve: 2014. 12. 23.

³⁹ SÍKLAKI István: *Szervezeti integritás – Szervezeti viselkedés*. In.: *TÁRSADALOM ÉS HONVÉDELEM 2015; XIX. (1. SZÁM): 1–138. 45-55. oldal.*

Egy ilyen millióban sokat kockáztat az, aki bejelentést tesz. Először is túl kell lépnie az integritássértés észleléséhez kapcsolódó elhárításokon, ugyanis egyfajta lojalitáskonfliktust kell feloldania magában. Rése egy közegnek, melyben tapasztalja, hogy valami nem úgy működik, ahogy annak működnie kellene. De ő maga is része ennek a rendszernek, annak normái hatnak rá, igazodnia kell, ha nem akar kiközösítetté válni. A szakirodalomban gyakran emlegetett frázis ezzel kapcsolatban, hogy „Hallgatni arany”, „Ne szólj szám, nem fáj fejem”, és valóban igaz, hogy sokkal kényelmesebb nem bejelenteni, mint bejelenteni. Eközben azonban a lelkiismeret azt súgja, hogy „bűnösök közt cinkos, aki néma”,⁴⁰ így a szervezet szenzitívebb tagjai komoly belső konfliktust élnek át, ami motivációikat, mentálhigiénés állapotukat súlyosan károsíthatja.

Az is bonyolítja a helyzetet, hogy nem mindig egyértelmű, mi a helyes. A morális dilemmák lényege éppen az, hogy egy adott helyzetben egymást kölcsönösen kizáró lehetőségek mögött egymással szemben álló, ugyanakkor egyaránt fontos értékek húzódnak meg. Melyik értéket emeljük magasba, melyiket ejtsük le? Jót tesz-e, ha ügyet csinálunk egy szabályszegésből, miközben éppen az által lehetett hatékonyabban megoldani az emberéleteket veszélyeztető ügyet? Nem könnyű választ adni ezekre a kérdésekre stresszhelyzetben. Éppen ezért fontos energiát fektetni az állomány morális dilemmákkal való megismertetésére, ilyen tárgyú képzésre, illetve kiforrott értékhierarchiát tartalmazó etikai kódex megalkotására.

A lélektani elemzést követően meg kell vizsgálnunk a passzív monitoring rendszer lehetséges csatornáit. Ha valaki eljut odáig lélekleben, hogy rászánja magát a bejelentéstételre, kihez fordulhat, milyen biztosítékokat kap arra nézvést, hogy bejelentését kivizsgálják, személye pedig rejtve marad? Alapvetés, hogy akkor nem szorul rá a bejelentő, hogy nem kívánt külső orgánumhoz forduljon, ha lehetősége van korrekt belső csatornákon eljárni. Megoldás lehet bizalmi személyek hálózatának kijelölése (pl. vezetők, integritásfelelősök), fogadhatja a bejelentést belső auditor/ellenőr, miközben léteznek külső ellenőrök, felügyelő szervek, hatóságok is, melyek biztosítják a teljes körű objektív kivizsgálás feltételeit. A polgári nemzetbiztonsági szolgálatok esetében a külső csatornák csak meghatározott rend szerint, a média, illetve az ún. „watchdog” civil szervezetek pedig értelemszerűen nem jelentenek alternatívát. A panaszokkal és a közérdekű bejelentésekkel kapcsolatos ügyek egységes intézéséről a 22/2014 (XII. 5.) BM Utasítás rendelkezik.

Az *aktív monitoring* nem elégszik meg a bejelentések fogadásával, tevékenyen vállal részt az integritássértések felderítésében, a problémák láthatóvá tételében. Egyéni szintű aktív monitoring a napi vezetői ellenőrzés, a hivatalos ellenőrzések rendszere (pl. szakmai, pénzügyi, belső biztonsági), a korai riasztó rendszerek megléte (pl. menetlevelek, adatbázisok folyamatos elemzése, kiugró eltérések feltárása). Szervezeti szintű aktív monitoring eszköz a panaszok, vizsgálá-

⁴⁰ BABITS Mihály: Jónás könyve

latok módszeres regisztrációja, a tendenciák elemzése, az integritássértések és dilemmák kérdőíves feltárása, folyamatos szondázása.

d) Az integritás érvényesítése-megerősítése

A monitorozás, feltárás során látótérbe került integritássértések elleni szankciók akkor lesznek hatékonyak, ha azok arányosak, következetesek, „fair”-ek.

Az informális szankciókkal, spontán közösségi büntetéssel szemben az etikai ügyek hivatalos kivizsgálásának vitathatatlan előnye, hogy ez garantálja a korrekt eljárási rendet, az érintettek jogainak érvényesítését (pl. ártatlanság védelme, védelemhez való jog, jogorvoslat lehetősége, stb.), így érdemes a szervezetnek energiát fektetnie az erre szolgáló rendszer (pl. etikai bizottság) kialakításába, működtetésébe.

Ha a bejelentőnek nem származik kára a bejelentésből, és van eredménye, megtérülése annak, hogy vette a fáradságot és jelezte a problémát, az bátorítást jelent a további potenciális bejelentők számára, miközben elrettentő erővel bír az integritássértésbe bevonódók irányába. Fontos, hogy az ügyek elbírálásánál ne a „példát kell statuálni” elv érvényesüljön, mert akkor az észlelt igazságtalanság „visszaszáll a bejelentő fejére”. A „mi kutyánk kölyke elv” alapján elsimítani az ügyet sem szerencsés, mert az az integritáscélok erodálásához vezethet. A közösen létrehozott, korrekt eljárásrendet kell követni, a kialakított elveket következetesen alkalmazni.

2) Folyamatok

A fentiekben ismertetett négy fő eszköz analóg a klasszikus menedzsmentciklus egyes állomásaival, így a folyamatosan változó szervezet igényeihez lehet igazítani az integritásmenedzsment-rendszert is. Az ún. PDCA ciklus⁴¹ ennek logikáját követi ugyanis azzal, hogy először (a) definiáljuk az integritás lényegi elemeit, megtervezzük a rendszert, majd az (b) integritás felé vezetéssel kiépítjük azt, (c) monitorozzuk, ellenőrizzük a működését, eredményeit, végül pedig (d) az érvényesítés tapasztalatai alapján beavatkozunk, kiigazítjuk a rendszert.⁴²

Ennek tanulsága a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatra nézve, hogy az integritásmenedzsment-rendszer kiépítése és működtetése nem egy egyszeri teljesítendő feladat. Sokkal inkább folyamatos energia befektetést igénylő, önálló funkcióként kell tekinteni e kérdésre, melynek a szervezeti kultúra részévé kell válnia. Ahhoz, hogy ez így lehessen, az (1) eszközök és (2) folyamatok mellett ki kell építeni az integritásmenedzsment (3) struktúráját is.

⁴¹ *Plan – Tervez, Do – Csinál, Control – Ellenőriz, Adjust – Igazít*

⁴² SÁNTHA György, KLOTZ Péter: *Törzsanyag az Integritásmenedzsment című tantárgyhoz. NKE Vezető- és Továbbképzési Intézet, Budapest, 2013, 28-30. oldal*

3) Struktúrák

Az integritásmenedzsmenttel kapcsolatos struktúrák felállításának célja, hogy a szervezeti funkcióhoz felelősségi és jogköröket rendeljünk hozzá. A rendszerben – a szakirodalom szerint – részt vehetnek ún. kijelölt aktorok, akik esetében fő feladatként jelenik meg ez a szerepkör. Az ún. kiegészítő aktorok azok, akik a korábban említett másodlagos réteghez kapcsolódó munkakörökben dolgoznak, ám külön specifikus szervezeti funkcióhoz kapcsolódó feladatellátásuk (pl. közbeszerzések) nagyban hat az integritásmenedzsment-rendszer működésére. Végül tulajdonképpen minden szervezetben dolgozó is részese a rendszernek, mindazok, akikre a szabályozók hatálya kiterjed.

A kijelölt aktorok egyik fontos csoportja a vezetők, akiknek a beosztottak magatartására, hozzáállására gyakorolt hatása hétköznapi szinten felülmúlhatatlan, hisz ők jelölik ki, mi fontos, mi nem, ők szabják meg a munkavégzés tartalmi és formai követelményeit (mit és hogyan lehet és kell csinálni). A vezetőnek egyfelől „morális személynek” kell lennie, azaz magának is etikusan kell viselkednie, korrektül kell eljárnia, ki kell állnia embereiért, felelősséget kell vállalnia döntéseiért. Ezen túl azonban a hitelesség szempontjából követelmény, hogy „morális vezető” is legyen egyben, azaz ösztönözzön is másokat morális viselkedésre azáltal, ahogy kommunikál, amilyen módon értékkel, amilyen légkört teremt, illetve amilyen fórumot biztosít az ügyek közös megbeszélésére, vagy a bejelentések fogadására.

A másik kijelölt szerepkör az integritásfelelősöké. Az államigazgatási szervek integritásirányítási rendszeréről és az érdekvényesítők fogadásának rendjéről szóló 50/2013. (II. 25.) Korm. rendelet hatálya alá eső, 50 főnél nagyobb szervezetek számára előírás megfelelő képzettségű integritástanácsadó kijelölése:

„Az integritástanácsadó közreműködik az államigazgatási szerv működésével kapcsolatos integritási és korrupciós kockázatok felmérésében, az azok kezelésére szolgáló intézkedési terv, valamint az annak végrehajtásáról szóló integritásjelentés elkészítésében. Javaslatot tesz az államigazgatási szerv hivatásetikai és antikorrupciós témájú képzései megtartására, valamint közreműködik ezek végrehajtásában; tájékoztatást és tanácsot ad a hivatali szervezet vezetői és munkatársai részére a felmerült hivatásetikai kérdésekben. A hivatali szervezet vezetője általi meghatalmazása esetén, a hivatali szervezet vezetőjének nevében ellátja a szervezet működésével összefüggő visszaélésekre, szabálytalanságokra, valamint integritási és korrupciós kockázatokra vonatkozó bejelentések fogadásával és kivizsgálásával kapcsolatos feladatokat. Ezen túlmenően az integritás anácsadó adatvédelmi felelősi, esélyegyenlőségi referensi és fegyelmi biztosi feladatot is elláthat.”⁴³

⁴³ Lásd: 6.§

Az integritásfelelősök szaktudásuknál, szervezeti kapcsolatrendszerüknel fogva képesek koordinálni az integritássértésekkel kapcsolatos ügyek kivizsgálását, felelőségük, hogy ne akadjanak el ezek a folyamatok. Szerepük szimbolikus jelentőséggel is bír, létük azt az üzenetet hordozza magában, hogy „az integritás ügye fontos a szervezet számára”.

A rendvédelmi szervekre is hatályos jogszabály elkészülte esetén a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatra vonatkozóan a következő döntési pontok lesznek relevánsak:

- Az integritásmenedzsmenttel kapcsolatos funkciók centralizáltan, integritásbizottság formájában jelenjenek meg a szervezetben, vagy decentralizáltan, önálló aktorok formájában?
- A szabály és érték alapú megközelítés aktorai együtt, vagy külön jelenjenek meg?⁴⁴
- Kérdés lehet az is, hogy álljon-e fel külön integritásért felelős szervezeti egység, vagy valamelyik meglévő szakterület kapja meg ezt a funkciót jelenlegi funkciói mellett? Esetleg külön osztály feleljen az érték alapú megközelítés érvényesítéséért (pl. képzési, humán erőforrás és kockázatkezelési), külön a szabály alapúért (pl. belső biztonsági, fegyelmi és kártérítési, jogi).
- Végül érdemes lehet külön szakterületi integritásreferenseket kijelölni, akik a helyi viszonyokba beágyazottan koordinálják a központi szerv/személy felé az információkat, illetve segítenek a szakterületen érvényesíteni az integritási szempontokat.

5. Összefoglalás, záró következtetések

Az integritásmenedzsment-rendszerek kialakításának kérdése a demokratikus működés biztonsága, stabilitása szempontjából alapvető jelentőségű. A demokrácia feltételezi az állampolgárok érettségét, jogkövetési hajlandóságát, a közösségi érdekek prioritását, ugyanakkor sajnos teret enged a kompetitív önérvényesítő stratégiáknak. A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, mint különleges rendvédelmi szerv a maga speciális eszközeivel és módszereivel hozzájárul az Alaptörvényben deklarált demokratikus alapértékek védelméhez, hiszen segít kiszűrni azokat, akik a saját érdekeiket előtérbe helyezve, a közösség érdekeit és normáit figyelmen kívül hagyva a haza érdeke ellen tesznek. Ezen tevékenysége során azonban rendkívül fontos, hogy az NBSZ „társadalmi rendeltetésének megfele-

⁴⁴ *Ha külön aktort kap az érték alapú megközelítés, külön identitást kap és nő a bizalom a rendszer irányába, a közös aktorok ugyanakkor hatékonyabb koordinációt tesznek lehetővé, de a restriktív funkciók miatt csökkenhet a bizalom.*

lőmódon működjön”, önmaga is mindenkor a törvényes kereteken belül maradjon, máskülönben sérülnek erkölcsi fundamentumai.

A hivatásos szolgálati jogviszony, a hierarchiához kapcsolódó szigorú függelmi rend ad egyfajta stabilitást, biztonságot a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnak. Rendelkezésre állnak szigorú szabályozási keretek, ellenőrző rendszerek annak érdekében, hogy a szervezet tagjai ne élhessenek vissza különleges szolgáltató képességükből fakadó előnyökkel sem egyéni, sem szervezeti szinten. Mégis fontos hangsúlyt helyezni arra, hogy a szabályalapú megközelítés korlátozó erején túl az NBSZ állománya az értékek oldaláról is megfelelően felvértezett legyen, felismerje a morális dilemmákat, az integritást veszélyeztető helyzeteket, a korrupciós kísérleteket és minden szempontból megfelelő módon legyen képes reagálni ezekre. Ez a titkosszolgálat etikus működtetésének egyik fontos garanciális alapja.

Az OECD az elmúlt évtizedekben kidolgozott egy olyan komplex integritásmenedzsment rendszer ajánlást, mely segíti a fiatal demokráciákat abban, hogy kiépítsék hasonló rendszereiket. Tanulmányomban ezen ajánlásokhoz kapcsolódóan megvizsgáltam, hogyan illeszthetőek ezek a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat meglévő működési rendjéhez, mik azok az alapok, melyekre támaszkodhatunk, illetve milyen új elemeket kell még kiépítenünk.

Megállapítható, hogy a rendvédelmi jellegnek megfelelően a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnál a szabály alapú megközelítés jelenleg hangsúlyosabban van jelen, mint az érték alapú. Mivel az OECD ajánlása szerint e két megközelítés egyensúlyát biztosítani kell, tanulmányomban nagyobb hangsúlyt helyeztem az érték alapú megközelítés lélektani hátterének megismertetésére, a képzési módszerekkel elérhető eredményekre, valamint a csoportos munkamódszerrel feltárható tudás szerepére, különös tekintettel az NBSZ etikai kódex összeállításának lehetőségeire.

A rendszer teljes körű kialakítására jelenleg nincs közvetlen jogszabályi kötelezettségünk, azonban a jogalkotók elmúlt időszakban mutatott aktivitásának iránya arra enged következtetni, hogy érdemes proaktív módon felkészülnünk egy ilyen kötelezettség esetleges életbe lépésére a polgári nemzetbiztonsági szolgálatoknál is.

Tanulmányom az ehhez első lépésként szükséges alapvető ismeretterjesztést szolgálta, illetve céлом volt felhívni a szervezet figyelmét e kérdések fontosságára, ugyanis a felső vezetés teljes körű támogatása, a megfelelő szervezeti erőforrások koordinált mozgósítása nélkül nem érhetünk el megfelelő eredményeket e téren. A széles körűen elfogadott, hatékony integritásmenedzsment rendszer kialakításának feltétele a szervezet tagjainak alkotási folyamatba való minél szélesebb körű bevonása, a rendszer folyamatos megújítása, felülvizsgálata, az abban foglaltak következetes érvényesítése.

Felhasznált irodalom:

- Atkári János (ford.): Egy szilárd integritásmenedzsment rendszer felé. http://korrupciomegelozes.kormany.hu/download/a/be/b0000/Atkari%20Janos_Egy%20szilard%20integritasiranyitasi%20rendszer%20felé.pdf, Letöltés dátuma: 2015. 09. 10.
- Atkinson, Rita L., Atkinson, Richard C., Smith, Edward E., Bem, Daryl J. Pszichológia. Budapest. Osiris-Századvég. 1995. 18. fejezet
- Becker W. C.: A szülői fegyelmezés különböző fajtáinak következményei. In: Kósa Éva, Ritoók Magda (Szerk.): Fejlődéslélektan szöveggyűjtemény tanárszakos hallgatók számára. Budapest, 1990, Tankönyvkiadó, 7-51. oldal.
- Hankiss Elemér: A társadalmi csapdák – diagnózisok. Magvető Kiadó. Budapest. 1985.
- Horváth Ferenc: A rendszerváltás utáni magyar nemzetbiztonsági szolgálatok általános működésével kapcsolatos tudományos írásművek bibliográfiája, kézirat Dr. Boda József „HHDID7407 - Nemzetbiztonsági szféra és nyilvánosság” című kurzusához, Budapest, 2014.
- <http://ati.uni-nke.hu/kutatomuhelyek/integritas-tudaskozpont>, Letöltés dátuma: 2015. 09. 10.
- Kiss Csaba: 2011. Nemzetbiztonsági Szakszolgálat. Nemzetbiztonsági Igazgatás Jegyzet. Budapest. Rendészeti Szakvizsga Bizottság.
- Klotz Péter: Az integritás jelentősége a hazai közszolgálati rendszerben. In: TÁRSADALOM ÉS HONVÉDELEM 2015; XIX. (1. SZÁM): 15–16., 17-27. oldal.
- Klotz Péter: Az integritásirányítási rendszer kiépítése Magyarországon. Készült az ÁROP-1.1.21-2012-2012-0001 számú „Korrupció megelőzése és a közigazgatás-fejlesztés áttekintése” című kiemelt projekt keretében. A tréninggel kapcsolatos további dokumentumok a www.korrupciomegelozes.kormany.hu honlapon érhetőek el.
- Malét-Szabó Erika: A belügyi vezető-kiválasztási rendszer tudományos megalapozása – avagy egy belügyi kutatás első eredményei. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIV. Pécs, 2013.
- Pallai Katalin: Szakmai tréningek az integritásoktatásban. In.: Társadalom és Honvédelem. XIX. évfolyam 2015. évi 1. szám 5. ISSN 1417-7293. 27-45. oldal
- Peter M. Senge: Az ötödik alapelv. HVG Rt. Budapest. 1998. ISBN: 963-7525-15-7.
- Ranschburg Jenő: Szeretet, erkölcs, autonómia. Integra-Projekt Kft. Budapest. 1994. ISBN: 963-7812-38-5.
- Sántha György, Klotz Péter: Törzssanyag az Integritásmenedzsment című tantárgyhoz. NKE Vezető- és Továbbképzési Intézet, Budapest, 2013.

- Síklaki István: Szervezeti integritás – Szervezeti viselkedés. In.: TÁRSADALOM ÉS HONVÉDELEM 2015; XIX. (1. SZÁM): 1–138. 45-55. oldal.
- Trevino, L. K., & Weaver, G. R.: Managing ethics in business organizations: social scientific perspectives. Stanford: Stanford University Press. 2003
- www.index.hu/kultur/media/2010/03/17/csak_minden_otodik_ember_nem_gyilkolna_teveshow-ban, letöltve: 2014. 12. 23.
- www.pallai.hu, Letöltés dátuma: 2015. 09. 10.
- Zsolt Péter: Az antikorrupciós kezdeményezések története, ÁROP-1.1.21-2012-2012-0001 számú „Korrupció megelőzése és a közigazgatás-fejlesztés áttekintése” című kiemelt projekt. www.korrupcio.megelozes.kormany.hu

A terrorista robbantás jelenségének analízise a katasztrófavédelem perspektívájából

Vajda Endre¹

Absztrakt:

Magyarország komplex biztonságának szempontjából alapvető követelmény, hogy egy határainkon belül esetlegesen bekövetkező terrorista robbantásra a katasztrófavédelem beavatkozó egységei hatékonyan és szakszerűen tudjanak reagálni, amelyhez elengedhetetlen kritérium a szükséges erőforrások folyamatos biztosítása, mind a prevenció, mind a tényleges operatív végrehajtás időszakában. A tanulmány bemutatja a nemzetünk biztonságát kiemelten veszélyeztetető robbantásos merényletek által okozható károk elhárításának és felszámolásának összetettségét, a speciális ismeretek szükségességét, továbbá az említett veszélyhelyzetre fókuszálva javaslatokat fogalmaz meg a tűzoltóságoknak, melyek előrelépést jelenthetnek a katasztrófavédelem terrorizmus elleni küzdelmében.

Kulcsszavak: komplex biztonság, nemzetbiztonság, terrorizmus, terrorista robbantás, katasztrófavédelem, kárelhárítás, kárfelszámolás.

Abstract:

To reach complex safety of Hungary it is a must that catastrophe management units can react effectively and professionally to a terrorist blast attack accomplished inside the country territory. To do so it is an inevitable criterion to continuously provide the necessary resources during the prevention period as well as the operative implementation. This study shows the complexity of defusing and eliminate possible damages caused by blasting outrages, which are highly endangering the safety of our nation; it also points out what special knowledge is necessary. Furthermore by focusing on the abovementioned risk it makes recommendations with regard to the fire services; this could result in an improvement in the fight against terrorism.

Keywords: complex safety, national safety, terrorism, terrorist blast, catastrophe management, damage defusion, damage elimination.

¹ A Nemzeti Közszerológálati Egyetem védelmi igazgatási szakon végzett hallgatója (end-re.vajda73@gmail.com)

1. Bevezetés

A biztonság igénye meghatározó szerepet tölt be az emberi társadalom mindennapjaiban, ezért az aktuális kockázati tényezők ismeretében evidens tendencia, hogy a védelmi szektor képviselői kiemelt figyelmet fordítanak a biztonság megteremtésére irányuló törekvésekre. A legfontosabb célkitűzés a fenyegetettség hiányának az elérése, továbbá a nemzetet reálisan fenyegető veszélyhelyzetek megelőzésének, elhárításának, valamint felszámolásának a képessége. A legtöbb ország védelmi stratégiája tervszerűen minimalizálja a fenyegetettség kialakulásának a lehetőségét, illetve a veszélyek azonosítását követően határozza meg a különböző szakterületek biztonsági elemeit, a komplexitás elvének figyelembe vételével. Az ismert veszélyhelyzetek közül a terrorista robbantás az a jelenség, melynek megszakítása és felszámolása komoly kihívást jelenthet az érintett szervezetek számára, ugyanakkor nagyon rövid idő alatt, a detonációval egy időben képes éreztetni elsődleges pusztító hatásait, az évtizedekig is elhúzódó, társadalmi közösséget érintő pszichikai hatások, félelmi mechanizmusok mellett. A terrorista robbantásokra történő felkészülést kiemelt komponensként kell kezelni a védelmi tervezés során, mivel a terrortámadás e formájának előkészületei nehezen felderíthetők, továbbá hatékony támadási opcióként nagyon jelentős károkat képes generálni a végrehajtás helyszínén és annak közvetlen környezetében. A prevenció időszakában alapvető biztonsági feltétel a magas szakmai színvonalon végzett felderítő tevékenység, a beszerzett és rendelkezésre álló információk elemzése, értékelése, mely munkafolyamatok létfontosságú összetevői a terrortámadások elleni védelem megszervezésének. A terrorszervezetekkel, terrorcselekményekkel kapcsolatos adatgyűjtés, elhárítás és felszámolás, valamint a kapcsolódó bűncselekmények felderítése, megelőzése és megszakítása a nemzetbiztonsági szolgálatok, illetve a törvény által meghatározott rendészeti szervek feladatkörébe tartozik. A robbantás helyszínén történő tűzoltási és mentési műveletek, a kárelhárítás és kárfelszámolás azonban már egyértelműen katasztrófavédelmi feladat, így szükséges és indokolt a szervezet jelenleginél magasabb szintű bevonása a terrorizmus elleni védekezés rendszerébe. Olyan katasztrófavédelmi képességek elérését kell meghatározni, amely biztosítja a szervezet számára a robbantás helyszínén történő gyors, hatékony és szakszerű beavatkozást, a speciális mentési körülményekhez történő igazodás mellett. A cikkben áttekintem a katasztrófavédelem és a terrorizmus kapcsolatát, továbbá rámutatok, hogy a terrorista robbantással kapcsolatos katasztrófavédelmi feladatkörök konkretizálása indokolt, szükséges és aktuális.

2. A robbantás helye és szerepe a terrortámadások rendszerében

A terrorizmus rövid bemutatása

A terrorizmus meghatározásával kapcsolatosan nincs egyértelmű konszenzus, ugyanis van olyan álláspont, mely szerint kizárólag a politikai célzatú erőszakos cselekmények minősíthetők terrorcselekménynek, de vannak, akik minden olyan merényletet terrortámadásként értékelnek, melyeket a terrorizmusra jellemző módszerekkel² követnek el. Általánosságban azt mondhatjuk, hogy amennyiben a polgári lakosság, megélhetést biztosító javaik és életmódjuk, valamint kormányuk a terror³ célpontjává válik, akkor a jelenséget terrorizmusnak, az elkövetőket pedig terroristáknak tekinthetjük. Összefoglalva kijelenthető, hogy a terrorizmus szándékos félelemkeltés, erőszak vagy erőszakkal történő fenyegetés alkalmazásával, politikai változás előidézése érdekében, melynek célja, hogy félelmet keltsen egy tágabb célközönségben.⁴ A nemzetközi szakirodalom megkülönbözteti a régi és az új típusú terrorizmust, melyek közül a jellemző típus (új) sajátosságai a nem megvalósítható célok, a korlátlan támadási opciók, a megkülönböztetett célok makroszinten (jelképes objektumok) és megkülönböztetés nélküli célok mikroszinten (civiliek), a hagyományos és nem hagyományos fegyverek, a nagy területre kiterjedő hatás és a nemzetközi jelleg, valamint a figyelemztetés nélküli végrehajtás és az öngyilkos akciók.⁵

Korunk terrorizmusa radikalizálódott. A terrorszervezetek – jellemzően az Iszlám Állam⁶ – kevésbé mérlegelnek a céljaikban, eszközeikben és a módszere-

² *Gépjárműbe rejtett robbanószerkezet alkalmazása, öngyilkos robbantások, túszejtés, légi jármű hatalomba kerítése, tömeggyilkosságok. - a szerző.*

³ *Megkülönböztetés nélküli támadás, minden olyan erőszakos cselekmény vagy azzal való fenyegetés, amelynek elsődleges célja, hogy rettegést keltsen a polgári lakosság körében. Forrás: Magyar Hadtudományi Társaság. Hadtudományi Lexikon M-ZS. Budapest. 1995. p. 1324.*

⁴ *Bruce HOFFMAN. A terrorizmus anatómiája. A terrorizmus belülről. Zrínyi Kiadó. Budapest. 2006. pp. 43-71.*

⁵ *TÁLAS Péter, PÓTI Judit, TAKÁCS Judit. A terrorizmus elleni küzdelem fogalmi és tartalmi keretei, különös tekintettel annak katonai dimenziójára Elemzések 2004/3. ZMNE - Stratégiai Védelmi Kutató Központ. Budapest. 2004. pp. 2.*

⁶ *A globál dzsihád mozgalom része, célja egy tálib típusú Kalifátus létrehozása az Iszlám törvények szerint. Brutálisában eltér az al Kaidától, ami abból a szempontból veszélyes, hogy más csoportok is átvehetik az alkalmazott módszereket. A gerilla hadviselésbe újabb terrormódszerek kerülhetnek be, amelyeket egyes szervezetek a saját működési területükön is alkalmazhatnak a jövőben, mely Európát érintő veszélyekhez vezet. Dr. Kis-Benedek*

ikben, és mindent megtesznek a kívánt hatás elérése érdekében. A támogatói háttér, a robbanóanyagok beszerzésének és a robbanószerkezetek előállításának a fedettsége nagymértékben nehezíti a terrorizmus elleni küzdelmet, valamint külön kockázati tényező a terrortámadások végrehajtóinak taktikai felkészültsége és hatékony információs hálózata.

A terrorszervezetek sajátos struktúrával rendelkeznek, valamint fő jellemzőjük a nemzetközi térnyerés és a folyamatosan bővülő nemzetközi bázis, ugyanis az internet lehetőségeire támaszkodva képesek széles körben terjeszteni elveiket. További sajátosságuk lehet, hogy kapcsolatot tartanak fenn más terrorszervezetekkel, amely során az együttműködés megnyilvánulhat anyagi, technikai téren vagy humán erőforráson keresztül, de ez esetenként kiterjedhet a kiképzésre és a végrehajtáshoz használt eszközök beszerzésére is.

A pszichológia szempontjából kijelenthető, hogy a terrorcselekményektől való félelem napjainkban felerősödött, a merényletekkel érintett földrajzi területek kiszélesedtek, és a terror fogalma az Európai Unió lakosságának tudatába is beépült, különösen a 2015. november 13-án Párizsban történt terrortámadás⁷ óta. Az Unió a terrorizmus elleni védekezés rendszerének a megszervezését elsősorban a tagállamok feladatának tartja, és jellemzően csak koordinációs tevékenységet végez. A terrorizmussal foglalkozó uniós dokumentumok megkülönböztetik az EU területén belüli terrorizmust (tagállamok polgárai közül szerveződő kisebb egységek, sejtek, szervezetek és akcióik), és a nemzetközi terrorizmust (pl.: Iszlám Állam - a szervezet központi irányítása, logisztikai- és kiképzőbázisai, valamint fő működési területe Unión kívüli, de a merényletek egy része az Európai Unió határain belül kerül végrehajtásra). Az Unió terrorizmus elleni stratégiája a következő négy alappillérré épül:

- Megelőzés (radikalizálódás folyamatának vizsgálata, megakadályozása);
- Védekezés megszervezése (kritikus infrastruktúra védelme, fokozott határellenőrzés);
- Bűnüldözés (jogszabályi környezet megteremtése, rendőrségi és hírszerzői együttműködés, terrorizmus finanszírozásának és a logisztikai háttér pótlásának megakadályozása);

József. Célkeresztben az Iszlám Állam. 2015. november 10-i előadás. Ludovika Szabadegyetem. Budapest. dia 45.3

⁷ Legalább öt különböző helyszínen hajtottak végre terrortámadást Párizsban 2015. november 13-án. Ismeretlen fegyveresek túsokat ejtettek és lövöldöztek a Bataclan nevű klubban, az Eagles Of Death Metal zenekar koncertjén, de szintén támadás érte a Petite Cambodge, a Le Carillion és a La Belle Equipe éttermeket is. Emellett öngyilkos merénylő robbantott a Stadte de France stadion környékén is. http://www.honvedelem.hu/cikk/54100_veres_terrortamadasok_rasztak_meg_pariszt;letoltés_ideje:2016.01.01.

- Válaszadás (polgári védelmi képesség kialakítása, merényletek következményeinek az értékelése; koordinációs képesség, áldozatvédelmi- és kezelési tervezés).⁸

Az Európai Unió stratégiája alapján kijelenthető, hogy a munkafolyamatok és a hatáskörök szempontjából a terrorszervezetekkel, terrorcselekményekkel kapcsolatos védelmi intézkedések egy szerteágazó rendszert alkotnak, melyek között egyértelműen megtalálhatóak a katasztrófavédelmi vonatkozások is.

A terrorista robbantás, mint veszélyhelyzet

A robbantás a leggyakrabban alkalmazott terrorista módszer, így katasztrófavédelmi szempontból is kiemelt figyelmet érdemel, mivel a merényletek helyszínén a legtöbb esetben szükség van a szervezet erőforrásaira, a tűzoltási és mentési munkafolyamatokra, ugyanis szinte minden robbantás tűzesettel jár, amely keletkezhet a támadásban érintett létesítményben, a robbanószerkezetet szállító gépjárműben, illetve a robbantás közvetlen környezetében. Az emberi szervezet károsodásának a vizsgálatáról kijelenthető, hogy a legsúlyosabb sérültek a detonáció epicentrumhoz közel helyezkednek el, és általában a robbanási túlnyomás érvényesül, a távolabb eső területekkel kapcsolatosan pedig elmondható, hogy a robbanóttestből és környezetéből származó fragmentumok akár több száz méterre képesek eljutni és sérüléseket okozni. Harci helyzetekben 15% a lövedékek, és 85% a repeszek okozta sérülések előfordulási aránya, ezért a robbantások következményeinek a felszámolásában érintett beavatkozó egységek védőeszközeinek fejlesztése és gyártása során kiemelt figyelmet kell fordítani a repeszvédelemre, tekintettel az első robbantást követő további robbanásokra.⁹

A személyi sérülések kialakulásakor a következő patofiziológiai folyamatokkal kell számolni:

- a bomba vagy robbanás okozta pszichés trauma, extrém stressz-reakció;
- akusztikus- és barotrauma;

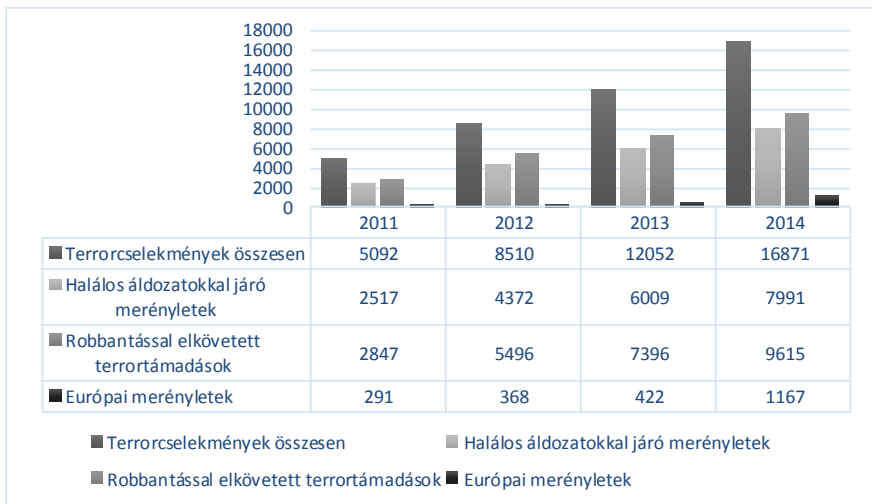
⁸ Dr. BEBESI Zoltán. *Kábítószer-bűnözés és terrorizmus. Doktori Értekezés. A terrorizmus, mint napjaink problémája. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem. Budapest. 2009. pp. 57-58.4*

⁹ DÖME Valéria. *Védelem a repeszek ellen. Bolyai Szemle Különszám 3. kötet. 2002. <http://193.224.76.4/download/bjkmk/bsz/bszemle/kulon0316.html>; letöltés ideje: 2016.01. 27.*

A terrorista robbantás jelenségének analízise a katasztrófavédelem perspektívájából

- a lökéshullám hatása;
- mechanikai sérülések.¹⁰

A robbantás okozta sérülések kezelése elsősorban nem katasztrófavédelmi feladat, azonban egy tömegtartózkodási helyen elkövetett robbantás helyszínén a mentőszolgálat kapacitásának is megvannak a maga határai, így elengedhetetlen a beavatkozó egységek elsősegélynyújtásba történő bekapcsolódása. A terrorizmus elleni stratégiát azonban mindig a terrorfenyegetettség szintje szem előtt tartásával kell kialakítani, hogy a felkészülés mind szakmai, mind finanszírozási szempontból reális elemeket tartalmazzon. A következő diagram (6. oldal) szemlélteti a terrortámadások és a halálos áldozatokkal járó merényletek számának a drasztikus növekedését 2011 és 2014 között, valamint a robbantások előfordulási arányát és az Európát érintő terrorcselekmények számát, mely adatok határozottan igazolják a terrorizmus felszámolására koncentrált biztonsági törekvéseket.

1. számú diagram: A 2011 és 2014 közötti terrorcselekmények főbb adatai ¹¹

¹⁰ Dr. HERNÁD Mária. *Repeszsérülések jelentősége és megelőzésének lehetőségei. Műszaki Katonai Közlöny. XXII. Évfolyam különszám. Magyar Hadtudományi Társaság Műszaki Szakosztály. Budapest. 2012. p. 75.5*

¹¹ Saját készítésű diagram. Forrás: Global Terrorism Database. <http://www.start.umd.edu/gtd/>; letöltés ideje: 2016.01.05. Megjegyzés: A diagramban feltüntetett adatok a letöltés idején elérhető adatbázis alapján kerültek meghatározásra.

3. A katasztrófavédelem és a terrorizmus kontaktusa

A mai katasztrófavédelemnek nincs közvetlen tapasztalata terroristák által elkövetett robbantással, azonban 1989-től napjainkig számos merénylet történt Magyarországon. A detonációk nagy része Budapesten történt, de azok jellemzően csak anyagi kárt okoztak, vagy egy adott célszemélyre irányultak. Kiemelhető az 1998. július 02-án a Budapest V. kerület Aranykéz utcában történt robbantás, amely a végrehajtás módszere és az alkalmazott robbanószerkezet határfoka (robbanóanyag mennyisége), valamint a választott helyszín adottságai miatt 4 halálos áldozatot, és több mint 20 sérültet követelt. A kiemelt magyarországi szervezetek elemzői között nem született egyértelmű álláspont az aranykéz utcai robbantás terrorcselekménnyé történő minősítése tárgyában, de a merénylet több szempont alapján is megfelel a besorolási kritériumoknak. A tűzoltóság a bekövetkezett robbantásokkal kapcsolatos feladatait (riasztás, vonulás, felderítés, tűzoltás és mentés előkészítése és végrehajtása, körülhatárolás, kárhelyszíni rehabilitáció) az akkor aktuális előírások alapján hajtotta végre, így nem került alkalmazásra olyan speciális, terrorista robbantásra vonatkozó ismeret, illetve műveletrész, amely ma már indokolt lehet.

A katasztrófavédelem terrorizmus elleni küzdelemben elfoglalt helye és szerepe egyértelműen visszatükröződik Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájában (A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata), mely szerint a terrorizmus elleni fellépés integrált megközelítésben egyszerre szolgálja a megelőzést, a terrorizmus felszámolását, a védelmi képességek megerősítését és a felkészülést a veszélyhelyzetekre. Továbbá a védekezés kiemelt területe a terroristák potenciális célpontjainak védelme és biztonságuk erősítése, különös tekintettel az ország kritikus infrastruktúrájára. A veszélyhelyzetekre való felkészülés az érintett szervezetek felkészítése és együttműködésének összehangolása mellett a társadalom felkészítését és tájékoztatását követeli meg.¹²

A katasztrófavédelem vezetési módszertani kézikönyvének ajánlása alapján a BM OKF Intranet felületén a Szakmai Információtárba adatbázist kell létrehozni műveletelemzési szakterület elnevezéssel, melynek tartalmaznia kell a területi és helyi szinten alkalmazott, vagy alkalmazásra javasolt legjobb hazai és nemzetközi gyakorlatokat, új beavatkozási gyakorlattal járó, korábban egyáltalán nem, vagy ritkán végzett katasztrófavédelmi műveletek leírását.¹³ Az ajánlás rámutat a hazánkban eddig nem tapasztalt veszélyhelyzetekkel kapcsolatos műveletek leírásának a fontosságára, melyekben az aktuális fenyegetettség és tendenciák

¹² Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája. A Kormány 1035/2012. (II.21.) Korm. határozata. http://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_határozat.pdf; letöltés ideje: 2016.01.03.

¹³ Nemzeti Közszerkeleti Egyetem - BM OKF. A katasztrófavédelem vezetési módszertani kézikönyve. A központi szerv műveletelemző tevékenysége. Budapest. 2014. p. 114.

ismeretében helyet kell kapnia a terrortámadásokra történő felkészülés elemeinek, a következő struktúra szerint:

- Robbantásokra koncentráló megelőzés és felkészülés;
- Felderítés¹⁴ folyamatának veszélyhelyzet-specifikus meghatározása;
- Operatív végrehajtás taktikai elemeinek, szükséges erőforrásainak konkretizálása;
- Dominóhatás¹⁵ vizsgálata, indokolt esetben az első lépcsőben riasztott erők támogatása;
- Következmények felszámolása.¹⁶

A katasztrófavédelem és a terrorizmus kapcsolódási pontjai egyértelműen érzékelhetők, ezért rendkívül fontos az optimális felkészültség elérésének célként való meghatározása. A folyamat abban az esetben tekinthető eredményesnek, ha rendelkezésre áll minden olyan erőforrás és képesség, amely reális esélyt biztosít a beavatkozó egységek számára egy bekövetkezett terrorista robbantás által generált kárhelyszínen, a katasztrófavédelmi művelet hatékony és szakszerű végrehajtásához.

4. A katasztrófavédelmi stratégia lehetséges elemei

A terrorizmus elleni küzdelem nagyon összetett és komoly erőforrásokat igényel, melynek megfelelően a katasztrófavédelem terrorista robbantással kapcsolatos feladatköre is komplex jellegű, melyet az aktuális információkhoz, jellemző biztonsági környezethez történő igazodás mellett szükséges kialakítani. A szervezet munkafolyamatainak rendszerét három fő tevékenységi körre oszthatjuk, melyek a megelőzés, a beavatkozás és a helyreállítás.¹⁷ A megelőzés során fő cél a katasztrófát előidéző okok megszüntetése, korlátozása, és a károsító hatás minima-

¹⁴ Az épületbe történő behatolási pontok és az épület körüli veszélyek felderítése. Dr. BAKONDI György. 5/2014. (II.27.) BM OKF utasítás a Tűzoltás-taktikai Szabályzat.

¹⁵ A veszélyes anyagokkal foglalkozó létesítményben bekövetkező olyan baleset, amely a közelben lévő más, veszélyes anyagokkal foglalkozó üzemre átterjedve a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek valószínűségét és lehetőségét megnöveli vagy a bekövetkezett veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos baleset következményeit súlyosbítja. 2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról. I. Fejezet. 2. Értelmező rendelkezések. 3.§ 4. pont.

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100128.TV; letöltés ideje: 2016.01.11.

¹⁶ HOFFMANN Imre - TATÁR Attila: Terrorizmus és katasztrófavédelem.

<http://www.vedelem.hu/letoltes/anyagok/130-terrorizmus-es-katasztrorafavedelem.pdf>; letöltés ideje: 2016.01.03.7

¹⁷ Nemzeti Közszolgálati Egyetem - BM OKF. A katasztrófavédelem vezetési módszertani kézikönyve. Katasztrófavédelmi logisztika. Budapest. 2014. p. 342.

lizálása.¹⁸ Ide sorolható a veszélyanalízis, a kockázatértékelés, az elemzésekre támaszkodó védelmi modellezés, a cél-, feladat-, és szervezetrendszer meghatározása, a veszély-elhárítási tervezés, az oktatás, képzés, valamint a lakossági tájékoztatás és felkészítés.

A *beavatkozás* a műveletnek az a fázisa, mely során a katasztrófavédelem minden olyan képessége alkalmazásra kerül, melyek a veszélyhelyzet kialakulásának valószínűségét csökkenteni, a következményeket mérsékelni, illetve felszámolni képesek. Részfolyamatai az eseményről érkező értesítés fogadása, a reagálás, az elsődleges beavatkozásra kijelölt erők és eszközök riasztása, az azonnali élet-, vagyon-, és műszaki mentés, a lakossági riasztás, tájékoztatás, továbbá a társszervekkel történő együttműködés.

A *helyreállítási* folyamatok egy része már a beavatkozással egy időben jelen van, azonban nagy részük a művelet lezárása után realizálódik. A helyreállításhoz tartozik a veszélyhelyzet fenntartásának vagy megszüntetésének mérlegelése, a kárfelszámolás végrehajtása, a kimenekített, kitelepített intézményrendszer és a lakosság visszatelepítése, a folyamatos lakossági tájékoztatás és kontrol biztosítása, valamint a kárenyhítés.¹⁹

A katasztrófavédelem munkafolyamatainak összetettsége miatt kijelenthető, hogy egy kiemelt minőségű veszélyszituáció nagyon komoly kihívást jelenthet a szervezet számára. A cikk célja nem az, hogy minden részletre kiterjedően vizsgálja a szakterület feladatrendszerét, lehetséges korrekcióit, hiszen erre a terjedelem korlátai nem adnak lehetőséget. Azonban a következőkben olyan részterületeket tárgyalunk röviden, amelyeknél elengedhetetlen a speciális ismeretek integrálása.

Képzés, oktatás jelentősége

A felkészülés fázisában meghatározó jelentőségű a robbantásra fókuszáló mentési és tűzoltási feladatsorok, illetve taktikai elemek elméleti és gyakorlati oktatása. Az egyik legfontosabb oktatási módszer a gyakorlati képzés, mivel a valósághoz közeli veszélyhelyzetek szimulálásával (pl.: pszichikai pályák) alakulnak ki az egyének és az egységek készségei. A tűzoltás taktikája az új típusú veszélyekhez igazodva folyamatosan változik, bár számos esetben az alkalmazott módsze-

¹⁸ 2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról 3. § 16. pont.

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100128.TV; letöltés ideje: 2016.01.04.

¹⁹ Dr. ENDRŐDI István tű. ezredes. *A katasztrófavédelem feladat- és szervezetrendszere. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Vezető és Továbbképzési Intézet. Egyetemi szakanyag. Budapest. 2013. pp. 18-22.*

rek évtizedekig változatlanok maradnak.²⁰ Időszerű feladat, hogy a robbantásos merényletekkel kapcsolatos nemzetközi tapasztalatok alapján meg kell vizsgálni a katasztrófavédelem elemzési és tervezési folyamatait, és indokolt mértékben át kell gondolni bizonyos taktikai elemek átvételét, illetve beépítését, elsősorban a hazai képzési rendszerbe, melyek később a végrehajtás fázisában tudnak érvényesülni.

Egy tömegtartózkodási helyen bekövetkezett robbantás nagy eséllyel okozhat pánikot, jelentős zavart a kárhelyszín közvetlen közelében, és akadályt képezhet a felvonuláskor, ami késleltetheti a felderítést és a beavatkozás megkezdését. A felvonulási út és terület akadálymentes használata egy nagyon lényeges szempontja a veszélyhelyzetre történő válaszreakálásnak, azonban a robbantások számos tűzoltást és mentést akadályozó tényezőt képesek előidézni. Rendkívül lényeges, hogy a felkészülés időszakában a képzési tematika ne csupán a robbantások sajátosságait szem előtt tartó taktika kidolgozására, begyakoroltatására irányuljon, hanem számolni kell a spontán kihívásokkal, és meg kell határozni a felszámolásuk lehetőségeit. A szakfeladatokra koncentráció elméleti és taktikai képességek mellett szükséges és indokolt lenne robbantáshoz kapcsolódó egészségügyi és pszichológiai képzési tematikát is alkalmazni, mert elengedhetetlen kompetenciának tartom mindkettőt, sőt ezek hiánya komoly problémákat okozhat a művelet végrehajtása során.

Elemzés-értékelés a katasztrófavédelem rendszerében

Az elemző és értékelő munkafolyamatok szorosan összekapcsolódnak egymással, azonban egyértelműen elkülöníthetők, ugyanis az elemzés lényege az összetevőkre bontás, a tartalom vizsgálata és minősítése, az értékelés pedig az elemzett tartalom és az információkkal szemben támasztott vezetői követelményekkel történő összevetés.²¹ A katasztrófavédelem területén a műveletek elemzéséhez az alábbi források állnak rendelkezésre: Katasztrófavédelmi Adatszolgáltatási Program, szakterületi adatbázisok, ügyeleti szolgálatok napi jelentései, helyi szintű jelentések, területi szintű műveletelemzések, tűzeseti helyszíni szemle, tűzvizsgálati eljárás dokumentációja, hatósági adatszolgáltatási rendszer és szakmai adattár, valamint eseti, soron kívüli adatszolgáltatás.

A tárgyalt témakör szempontjából kiemelem a műveletelemzéseket, melyek célja olyan egységes, áttekinthető módszertan kialakítása, mely megfelelő szak-

²⁰ Dr. RESTÁS Ágoston. *Alkalmazott tűzoltás. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Katasztrófavédelmi Intézet. Egyetemi jegyzet. NKE Szolgáltató Nonprofit Kft. Budapest. 2014. p. 16.9*

²¹ *Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság. A katasztrófavédelem vezetési módszertani kézikönyve. II. A hivatásos katasztrófavédelmi szervek. 2. Elemző, értékelő munka a katasztrófavédelmi szerveknél, az eredmények felhasználása a vezetési folyamatrendszerben. NKE Szolgáltató Kft. Budapest. 2014. p. 106.*

mai hátteret biztosít a vezetői döntések meghozatalában, valamint támogatja az érdemi javaslatok megfogalmazását. A terrorizmus jelenségének egyre nagyobb figyelmet kell kapnia a negyedéves komplex veszélyhelyzeti prognózisban, és meg kell határozni a felkészülés konkrét komponenseit.

A robbantások során alkalmazott támadóeszközök és a detonációt követő körülmények főbb sajátosságainak ismeretét is szükségesnek tartom, hogy támogassák a beavatkozás és a lakosságvédelem szempontjából is rendkívül fontos veszélyes- és biztonsági zóna kijelölését. Az alábbiakban bemutatom az IED (Improvised Explosive Device)²² támadóeszközöket, a lehetséges gépjárművek szállítható robbanóanyag kapacitását, valamint a kötelező és javasolt kiürítési távolságokat, a National Counterterrorism Center - USA (Nemzeti Terrorizmusellenes Központ - Amerikai Egyesült Államok) ajánlásaival. Bár a táblázatban nem szerepelnek, de felhívnom a figyelmet a motorkerékpár és a drón (pilóta nélküli légi jármű) támadójárművekre, melyek egy külön kategóriát képviselnek a mozgékonyaságuk, gyorsaságuk, valamint akadályt elkerülő és leküzdő képességük miatt.

²² IED: *Improvised Explosive Device*. Szó szerinti magyar fordításban: *Improvizált anyagokból készített robbanóeszköz*. Magyar Honvédség. *Missziós Alapismeretek Kézikönyv* külszolgálatot teljesítő katonák számára. 2006. p. 6.

1. számú táblázat: Támadóeszközök és a kiürítési távolságok²³

Veszély típusa	Robbanóanyag mennyisége (TNT egyenérték)	Kötelező kiürítési távolság	Javasolt kiürítési távolság
Csőbomba	2.3 Kg	21 méter	366 méter
Bomba mellény	9.2 Kg	34 méter	518 méter
Kézi/aktatáska	23 Kg	46 méter	564 méter
Személygépkocsi	227 Kg	98 méter	580 méter
Kisteherautó	454 Kg	122 méter	732 méter
Csomagszállító jármű	1814 Kg	195 méter	1159 méter
Tartálykocsi	4536 Kg	263 méter	1555 méter
Nyerges vontató	27216 Kg	479 méter	2835 méter

A katasztrófamagatartás kontrolja

Az állampolgárokat veszélyeztető erőszakos cselekmények folyamatosan fokozódó és tartós fenyegetése egyre több nemzet lakosságát érinti, továbbá a pszichológiai kutatások rámutattak, hogy a robbantás az egyik legösszetettebb veszélyhelyzet lélektani szempontból.²⁴ A képzés, oktatás résznél már említésre került a beavatkozó egységek tagjainak pszichológia szempontok alapján történő felkészítése, mert annak hiányában a káresemény helyszínén az állampolgári reakciók kezelhetetlenné, kiszámíthatatlanná válhatnak. A téma fontosságát jelzi

²³ PETŐ Richárd. *Épületvédelem metódusa robbantásos cselekmények ellen. Műszaki Katonai Közlöny XXIII. évfolyam 2013. 1. szám Magyar Hadtudományi Társaság Műszaki Szakosztály. Budapest. 2013. p. 55. Alapforrás: The National Counterterrorism Center. http://www.nctc.gov/site/technical/bomb_threat.html; letöltés ideje: 2016.01.06.*

²⁴ Dr. ZELLEI Gábor. *Katasztrófapszichológia. Terrorizmus, és egyéb polgári erőszak, mint katasztrófa szituáció. Cedit Kft. Budapest. 1996. pp. 81-83.*

a közvetlenül a terrortámadás után várható pszichés reakciók eloszlásáról készített statisztika:

- az érintettek kb. 20%-a őrzi meg a lélekjelenlétét és válik viszonylag rövid időn belül cselekvőképesé;
- az érintettek 75-80%-a pánikszerű reakciókat produkál kontrolálhatatlan érzelmekkel;
- az érintettek 2-3%-át olyan erős pszichikai tünetek jellemzik, hogy orvosi beavatkozás szükséges.²⁵

A katasztrófapszichológia kutatási eredményeinek, megállapításainak helyet kell kapnia a felkészülés időszakában, és a tudományterület ajánlásait be kell építeni a műveleti tervezés folyamatába, mivel a katasztrófavédelem szempontjából rendkívül jelentős a tömegpánik kontroljának megvalósulása.

A kritikus infrastruktúra fokozott védelme

A terrortámadások egyik lehetséges célpontja a kritikus infrastruktúra, azonban a részletesebb tárgyalás előtt lényeges a meghatározás tisztázása, hogy egyértelművé váljon meghatározó szerepe a biztonság és a fenyegetettség vizsgálatának a szempontjából. A kritikus infrastruktúra a Magyarországon található azon eszközök, rendszerek vagy ezek részei, amelyek elengedhetetlenek a létfontosságú társadalmi feladatok ellátásához, az egészségügyhöz, a biztonsághoz, az emberek gazdasági és szociális jólétéhez, valamint amelyek megzavarása vagy megsemmisítése, e feladatok folyamatos ellátásának hiánya miatt jelentős következményekkel járna.²⁶ A leggyakrabban alkalmazott támadási módszerek a létesítmények, és az abban tartózkodó személyek ellen elkövetett robbantások során a robbanószerkezet gépjárművel történő bejuttatása és a detonáció kiváltása az épületben, a létesítmény határvonalán, vagy belső terében elhelyezett robbanószerkezet aktiválása, valamint az öngyilkos merényletek (testre rögzített robbanószerkezet). Az objektumvédelmi megoldások alkalmazásával csökkenthető az említett módszerekkel elkövethető merényletek végrehajtásának az esélye, a támadás hatékonysága, valamint bizonyos támadási opciók ki is zárhatók. A következőkben bemutatom a kulcsfontosságú épületvédelmi eszközöket, lehetőségeket, melyek között helyet kapnak a telepíthető fizikai akadályok, a

²⁵ HORVÁTH Galina Valgyimirovna. *A tűzoltóságok szerepe terrorcselekmény bekövetkezésekor. Hadmérnök VI. évfolyam 1. szám. Budapest. 2011. pp. 148.*

²⁶ 234/2011. (XI. 10.) Korm. rendelet a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény végrehajtásáról. Első rész. 1. Értelmező rendelkezések. 1.§ 25. pont. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100234.KOR; letöltés ideje: 2016.01.11.

kornak megfelelő biztonságtechnikai rendszerek, valamint a speciális feladatokra is felkészített élőrő.

- Robbanásálló szerkezeti elem, üvegfelület és tokszerkezet;
- Periméter védőeszközök;
- Útzáró, járműsebességkorlátozó eszközök, kanyarokkal tagolt megközelítési útvonal;
- Biztonságtechnikai rendszer;
- Élőrős védelem, járőrszolgálat és külső ellenőrzési pont.²⁷

A katasztrófavédelem a kiemelten veszélyeztetett objektumoknál a veszélyanalízis és a kockázatelemzés adataira támaszkodva javaslatokat fogalmazhatna meg az épületvédelmi megoldásokra, és így a létesítmény védelmi szintjének növelése mellett a kritikus infrastruktúra önmagában is képessé válhat a támadás bizonyos formáinak megelőzésére, elhárítására, továbbá a terrortámadás hatékonyságának a csökkentésére.

Társzervekkel történő együttműködés

A robbantásos merényletek helyszínén a veszélyszituáció komplex kezeléséhez a társzervek hatékony együttműködésére van szükség, amely során alapvető feltétel a megfelelő információáramlás és kommunikáció, valamint a feladatrendszer szabályozása, azonban nem optimális körülmény, hogy az érintett szervezetek nem rendelkeznek a káresemény következményeinek a felszámolására irányuló speciális tervekkel, előírásokkal. Meghatározó fontosságúnak tartom, hogy az együttműködés ne csupán az operatív végrehajtás, hanem a felkészülés időszaka is terjedjen ki. Közösén kell kialakítani a minősített veszélyhelyzetek felszámolását és elhárítását szolgáló feladatrendszert, majd a szakszerű és hatékony végrehajtást közös gyakorlatok során szükséges stabilizálni. Elsősorban a katasztrófavédelem (tűzoltóságok), a mentőszolgálat és a rendőrség kooperációjára gondolok, azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy egy terrortámadás bekövetkezésekor a Terrorelhárítási Központ is rövid vonulási idő alatt a helyszínre érkezik, és jelentős szerepet tölt be a műveletirányításban.

A párizsi terrortámadást (2015. november 13.) az összehangolt végrehajtás jellemezte, melyek során több elkövetési módszert is alkalmaztak a támadók, így jelen volt a robbantás, a túszejtés, valamint a rendvédelmi- és speciális erőkkel folytatott tűzharc. A katasztrófavédelem szempontjából a felsorolt támadási módszerek közül kizárólag a robbantás igényli a szervezet erőforrásait, azonban

²⁷ PETŐ Richárd. *Épületvédelem metódusa robbantásos cselekmények ellen. Műszaki Katonai Közlöny XXIII. évfolyam 2013. 1. szám Magyar Hadtudományi Társaság Műszaki Szakosztály. Budapest. 2013. p. 54.*

az aktív tűzharc jelenléte késleltetheti a tűzoltási- és mentési tevékenység megkezdését, a felvonulási területen történő pozíciók elfoglalását.

Amennyiben a kivonulás során olyan információ érkezik a katasztrófavédelmi művelet vezetőjéhez, illetve a tűzoltásvezetőhöz, hogy a káresemény helyszínén tűzharc zóna alakult ki, vagy ennek az esélye fennáll, akkor a rohamgépjárművek mindig olyan pozíciót vegyenek fel a helyszín közelében, amely a katasztrófavédelmi beavatkozó egységek biztonságát tartja szem előtt, és nem akadályozza a fegyveres rendvédelmi egységek beavatkozását, a műveleti terület beláthatóságát. A katasztrófavédelmi feladatok kizárólag akkor kezdhetők meg, ha a fegyveres terrortámadás megszakítására és felszámolására irányuló beavatkozás vezetője a területet további műveletekre alkalmasnak minősíti, és az egyéb hatósági feladatok megkezdését jóváhagyja, illetve ha a tűzoltási és mentési feltételek fennállását a felderítés (katasztrófavédelmi értelmezésben) megerősíti. Minden szempontból nem lehet felkészülni egy jól megszervezett, több támadási opciót is felvonultató terrortámadásra, azonban a prevenció időszakának feladata a lehetséges eseménysorok elemzése, az értékelés eredményeinek beépítése a műveleti tervezésbe, valamint a képzésbe, oktatásba.

A robbantással elkövetett terrortámadások kezelése a katasztrófavédelem részéről

Az előzőekben meghatároztam azokat a kritériumokat, melyek teljesülése jelentős mértékben támogathatja a katasztrófavédelem terrorizmus elleni küzdelmét, tényleges felkészültségét a tárgyalt veszélyhelyzetben. A katasztrófavédelem részéről teljes mértékben indokolt a hazánk biztonságát súlyosan veszélyeztető, terrorista robbantás által kiváltott szituációk kiemelt jelleggel történő vizsgálata az alábbiak szerint:

- közvetlen és folyamatos kapcsolattartás a terrorizmussal foglalkozó hazai szervezetekkel a 62/2011. (XII.29.) BM rendelet 9. § alapján²⁸;
- terrorizmushoz köthető események elemzése, értékelése, a konzekvenciák szakszerű felhasználása és beépítése a képzési rendszerbe;
- terrortámadásokra fókuszáló kockázatelemzés;

²⁸ 62/2011. (XII.29.) BM rendelet 9. § Az Alkotmányvédelmi Hivatal és a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat főigazgatója gondoskodik a felkészülés során a hivatásos katasztrófavédelmi szervekkel történő megfelelő együttműködésről, a BM OKF koordinálásával közreműködik a kritikus infrastruktúra védelem katasztrófavédelmi szempontú, horizontális kritériumrendszerének kialakításában, a beazonosítási folyamatban.

<http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?dbnum=1&docid=A1100062.BM>; letöltés ideje: 2016.01.12.

- alapvető stratégiák kidolgozása, műveletekre történő felkészülés és tervezés;
- kritikus infrastruktúra védelmének prioritása;
- helyszíni felderítőtevékenység szempontjainak kiszélesítése, a másodlagos, harmadlagos robbantások előkészületeinek helyszíni észlelésére fókuszálva;
- kiemelt riasztási kategória meghatározása, megfelelő nagyságú erő és eszköz hozzárendelésével, a riasztható szer és készenléti létszám tervezése;
- felvonulási út, felvonulási terület kijelölése speciális körülmények között, akadályok lehetősége és felszámolása;
- beavatkozó állomány védőfelszereléseinek meghatározása (veszélyes zónában tartózkodók repeszvédelme), a felderítés adatainak és a dominóhatás figyelembe vételével;
- veszélyes zónában tartózkodó mentési egységek létszámának meghatározása, beavatkozók biztosítása;
- érintett állampolgárok és a lakosság védelmének lehetséges megoldásai;
- katasztrófamagatartás kontrolja, elsősegélynyújtásban történő részvétel;
- megfelelő területlezárási irányelvek, zónák közötti mozgás koordinálása, társszervekkel történő együttműködés és kommunikáció biztosítása;
- tartalékképzés, logisztikai háttér, irányítási jogkörök, vezetési hierarchia vizsgálata;
- összehangolt terrortámadás (több terrorista módszer jelenléte) helyszínén történő taktikai megoldások, a késleltetett beavatkozás lehetősége, feloldása.

Összegzés

A katasztrófavédelem a jelenlegi formájában is hatékonyan kezeli a kialakult veszélyhelyzeteket, azonban a cikkben arra szerettem volna rávilágítani, hogy a robbantásos merényletekkel kapcsolatos kárelhárítási és kárfelszámolási tevékenység célirányos felkészülést és speciális helyszíni munkafolyamatokat igényel. A katasztrófavédelmi stratégia korrekcióinak alkalmazásán, és a társszervekkel történő együttműködés feltételeinek megteremtésén kívül rendkívül lényeges komponens a terrorizmussal foglalkozó hazai szervezetek és a katasztrófavédelem magasabb szintű együttműködése. A terrortámadásokkal érintett területek kiszélesedése és a robbantásos merényletek egyre fokozódó jelenléte miatt a cél nem lehet más, mint hogy Magyarország katasztrófavédelme rendelkezzen minden megszerzhető és fejleszhető képességgel, amely támogatja a szervezet kárfelszámoló kapacitását és a terrorizmus elleni küzdelmet.

Felhasznált szakirodalom

- DR. BAKONDI György (2014). Tűzoltás-taktikai Szabályzat. 5/2014. (II.27.) BM OKF utasítás.
- DR. BEBESI Zoltán (2009). Kábítószer-bűnözés és terrorizmus. Doktori Értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem. Budapest. pp. 57-58, 75-76.
- BRUCE Hoffman (2006). A terrorizmus anatómiája. Zrínyi Kiadó. Budapest. pp. 68-71. ISBN 963 327 412 5
- DÖME Valéria (2002). Védelem a repeszek ellen. Bolyai Szemle 2002. Különszám 3. kötet.
<http://193.224.76.4/download/bjkmk/bsz/bszemle/kulon0316.html> (2016.01.27.)
- DR. ENDRŐDI István t. ezredes. (2013). A katasztrófavédelem feladat-és szervezetrendszere. Nemzeti Közszerződési Egyetem Vezető és Továbbképzési Intézet. Egyetemi szakanyag. Budapest. pp. 18-22.
- GAZDAG Ferenc (2011). Biztonsági tanulmányok - Biztonságpolitika. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem. Budapest. pp. 13-14. ISBN 978 615 5057 23 6
- DR. HERNÁD Mária (2012). Repeszérülések jelentősége és megelőzésének lehetőségei. Műszaki Katonai Közlöny. XXII. Évfolyam különszám. Magyar Hadtudományi Társaság Műszaki Szakosztály. p. 75.
- HOFFMANN Imre - TATÁR Attila. Terrorizmus és katasztrófavédelem. <http://www.vedelem.hu/letoltes/anyagok/130-terrorizmus-es-katasztrofavedelem.pdf> (2016.01.03.)
- HORVÁTH Galina Valgyimirovna (2011). A tűzoltóságok szerepe terrorcselekmény bekövetkezésekor. Hadmérnök VI. évfolyam 1. szám. pp. 146., 151-152.
- DR. KIS-BENEDEK József (2015). Célkeresztben az Iszlám Állam. 2015. november 10-i előadás. Nemzeti Közszerződési Egyetem. Ludovika Szabadegyetem. Budapest.
- DR. RESTÁS Ágoston (2014). Alkalmazott tűzoltás. Nemzeti Közszerződési Egyetem Katasztrófavédelmi Intézet. Egyetemi jegyzet. NKE Szolgáltató Nonprofit Kft. Budapest. p. 16. ISBN 978-615-5527-23-4
- DR. ZELLEI Gábor (1996). Katasztrófapszichológia. Cedit Kft. Budapest. pp. 81-83.
- MAGYAR Hadtudományi Társaság (1995). Hadtudományi Lexikon M-ZS. Budapest. p. 1324. ISBN 963 04 5228 6
- MAGYAR Honvédség (2006). Missziós Alapismeretek Kézikönyv külszolgálatot teljesítő katonák számára. p. 6.

- MATUS János (2005). A biztonság és a védelem problémái a változó nemzetközi rendszerben. *Hadtudomány*, XV. évfolyam 4. szám. Magyar Hadtudományi Társaság. Budapest.
- NAGY Rudolf (2006). A kritikus infrastruktúra védelme és katasztrófavédelmi aspektusai a terrorizmus tükrében. *Kard és Toll* 2006/3. ZMNE. Budapest.
- NEMZETI Közszolgálati Egyetem - BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság (2014). A katasztrófavédelem vezetési módszertani kézikönyve. NKE Szolgáltató Kft. Budapest. p. 17. ISBN 978 615 5305 79 5
- PETŐ Richárd (2013). Épületvédelem metódusa robbantásos cselekmények ellen. *Műszaki Katonai Közlöny XXIII. évfolyam* 2013. 1. szám Magyar Hadtudományi Társaság Műszaki Szakosztály. Budapest. p. 55.
- TATÁR Attila t. vezérőrnagy (2004). Terrorizmus és katasztrófavédelem. *Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények* 8. évfolyam 2. szám. A nemzetközi terrorizmus elleni harc időszerű társadalmi, katonai és rendvédelmi kérdései. ZMNE. Budapest. pp. 19. 28-29, 31-32. ISSN 1417-7323.
- TÁLAS Péter (2006). A terrorizmus anatómiája. Zrínyi Kiadó. Budapest. pp. 15-20. ISBN 963 327 412 5
- TÁLAS Péter, PÓTI Judit, TAKÁCS Judit (2004). A terrorizmus elleni küzdelem fogalmi és tartalmi keretei, különös tekintettel annak katonai dimenziójára *Elemzések* 2004/3. ZMNE - Stratégiai Védelmi Kutató Központ. Budapest. 2004. pp. 2.
- GLOBAL TERRORISM DATABASE, <http://www.start.umd.edu/gtd/> (2016.01.05.)
- HONVÉDELEM.HU, http://www.honvedelem.hu/cikk/54100_veres_terrortamadasok_raztak_meg_parizst (2016.01.01.)
- THE NATIONAL COUNTERTERRORISM CENTER http://www.nctc.gov/site/technical/bomb_threat.html (2016.01.06.)
- 2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról.
- 234/2011. (XI. 10.) Korm. rendelet a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény végrehajtásáról.
- 62/2011. (XII. 29.) BM rendelet a katasztrófák elleni védekezés egyes szabályairól.
- 39/2011. (XI.15.) BM rendelet a tűzoltóság tűzoltási és műszaki mentési tevékenységének szabályairól.
- 1035/2012. (II.21.) sz. Kormány határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.

Térinformatikai fogalmak és felhasználási lehetőségek a többforrású adatfúziós rádiófelderítő rendszerekben

Kovács Róbert¹

Absztrakt:

A rádiófelderítő rendszerekben végzett adatfeldolgozás sajátossága különleges követelményeket támaszt a képernyőn megjelenítendő információk formai és mennyiségi jellemzőivel szemben. Ezen információk meghatározó része térbeli vonatkozású, amelyek kezelése különös elvárásokat támaszt. A többforrású felderítés szintén sajátos információs környezetben működik. Ezen egyediségek alapján a cikk bemutatja és értelmezi azokat a térinformatika és adatfúzió témakörébe tartozó fogalmakat, melyek meghatározó jelentőséggel bírnak a rádiófelderítő rendszerekben.

Kulcsszavak: térinformatika, adatfúzió, adattér, stratégiai felderítés, többadatforrású

Abstract:

The specificity of data processing proceeded in radio reconnaissance systems provides particular requirements to qualitative and quantitative traits of the information being displayed on the screen. Determined part of these information is of spatial nature, therefore processing them is a special requirement. The multi sensor radio intelligence also acts in a specific environment of information. Based on these singularities this article presents and interprets the concepts belonging to a scope of spatial informatics and data fusion having a determinative importance in communications intelligence systems.

Keywords: spatial informatics, data fusion, data space, strategic reconnaissance, multi sensor

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Katonai Műszaki Doktori Iskola, kovacs.robort@uni-nke.hu

1. Bevezetés

A többforrású rádiófelderítő rendszerek specifikus szerepet töltenek be az elektronikai hadviselés (EW)² rendszerében. A XXI. század információtechnológiai fejlődése - gyökeresen új típusú technológiai környezetével - megnövekedett szerephez jutatta a térinformatikát az elektronikai hadviselésben is. A mai magyarországi nemzetbiztonsági célú adatgyűjtéshez kapcsolódóan szükséges megvizsgálni, hogy a térinformatikai alapfogalmi rendszer elemei hogyan illeszkednek, milyen értelmezést nyernek a rádiófelderítés keretei között. Erre ráépítve, meghatározhatók azok az összefüggések, melyek információt adnak az elektronikai hadviselés lehetséges informatikai felhasználásainak és azok rádiófelderítő rendszerekben való alkalmazhatóságának viszonyáról, lehetőségeiről. A rádiófelderítés tartalmi információgyűjtő feladata mellett jelentős szerepet kapnak a rádiólokációhoz, (irányméréshez, helymeghatározáshoz) kapcsolódó térbeli helyzetinformációk megszerzése, kezelése és megjelenítése. Ezen információk térinformatikai rendszerek, eljárások, módszerek nélkül nem vagy csak nagyon korlátozott hatékonysággal dolgozhatók fel. A cikk célkitűzése, hogy áttekintse azokat az összefüggéseket, amelyek a rádiófelderítés szempontjából meghatározóak a térinformatikai és többforrású adatszerzés fogalmi rendszerében. További célkitűzés az analógia megkeresése az elektronikai hadviselés és a rádiófelderítés térinformatikai tervezése valamint irányítási aspektusai között. Ehhez számos forrás áll rendelkezésre szakirodalomként (pl. Haig Zsolt és Ványa László szerzői munkássága eredményeként). A cikk ezek alapján keresi az azonosságokat, illetve különbségeket a különböző típusú rádiófelderítő rendszerek térinformatikai felhasználási rendszerében.

2. Rádiófelderítő rendszerek információs környezete

A rádiófelderítő rendszerek alapvető feladata a rádiófrekvenciás spektrumból történő információgyűjtés.

Távolabbról vizsgálva helyüket, szerepüket az elektronikai hadviselés kontextusában, azt az elektromágneses környezetben, a fegyveres küzdelem elektronikai színterén találjuk meg.

Közelebről vizsgálva, a rádiófrekvenciás spektrumban folytatott rádióelektronikai felderítés vagy SIGINT³ az ellenség által kisugárzott elektromágneses jelek érzékelését és feldolgozását foglalja magában. Ezek a források az ellenség elektronikai berendezései által nem kommunikációs céllal kisugárzottak, melyek elemzéséből a rádiótechnikai felderítés vagy ELINT⁴ szolgáltat információt, illetve lehetnek az ellenség által működtetett kommunikációs rendszereiből száрма-

² *EW-Electronic Warfare*

³ *SIGINT- Signal Intelligence*

⁴ *ELINT- Electronic Intelligence*

zó közlemények, üzenetek, adattovábbítások. Ez utóbbi jelek felfedése, beazonosítása, lehallgatása képezi a kommunikációs felderítés (COMINT)⁵ vagy más néven rádiófelderítés tartalmát.

A kommunikációs rendszerek felderítése az elektromágneses hadszíntéren többfajta módon történhet. Amennyiben a harcászati szintűen, egyedi (önálló) vételi eszközök által, korlátozott feldolgozási kapacitással, térben mozgatható módon történik az adatszerzés, úgy taktikai felderítő eszközről beszélünk. Ezzel szemben a fix telepítésű, jellemzően kiterjedt technikai eszközrendszerre épülő, jelentős feldolgozási képességgel bíró és egyidejűleg nagy mennyiségű jelforrás felderítését végző rendszereket stratégiai képességűnek nevezük. A taktikai jellegű felderítés alapvetően egy darab jelérzékelő (szenzor) alkalmazásával történik, míg a stratégiai felderítő rendszerek több forrásból tápláltak, azaz, akár különböző földrajzi pontokban található érzékelőt (multiszenzor) is tartalmazhatnak.

A többforrású stratégiai rádiófelderítő rendszerek az elektronikai hadviselés színterén belül kiemelt sajátosságokkal rendelkeznek. Általános jellemzőjük, hogy a működési frekvenciatartománynak megfelelően több jelforrás érzékelő egységgel (szenzorral) rendelkeznek. A feldolgozási folyamat SDR⁶ technológiára alapozva nagy tömegű, térben és időben független, különböző típusú adások felfedését, iránymérését, forgalmazási helyének meghatározását, majd a rádióadás figyelését és folyamatos lehallgatását szükséges biztosítani.

Az ellenőrzött rádiófrekvenciás tartományban megjelenő elemi jelforrások összességének detektálását, digitális jelformába alakítását a multiszenzoros felépítésben maguk a szenzor egységek végzik. A vett és digitalizált jelfolyamok (az adott vételi helyre vonatkoztatott teljes vételi sáv információ tartalma) összessége ún. adatfúziós összegzést követően a központi, szoftver alapú, intelligens, moduláris felépítésű architektúrában kerül feldolgozásra.

Az architektúra feladata, hogy az elméleti hírszerzési ciklus (információs igények, tervezés, adatszerzés, adatfeldolgozás-rendszerezés, jelelemzés-értékelés, jelentés-tájékoztatás) folyamatához illeszkedve az egyes elemi szenzorok bemeneti jelinformációjának sokaságából – azokat összesítve és feldolgozva - a rendszert felügyelő, működtető személyzet számára technikai, adatszerzési és műveleti szempontból értelmezhető, értékelhető és szemléltethető információkat szolgáltatasson. A folyamat célja a teljes rendszer kimeneti eredményének, végső formáinak létrehozása az egyes elemi vagy rádióhálózati kommunikációk földrajzi kisugárzási helyéhez és időpontjához rendelt szöveg, hang és képi információk előállítására érdekében.

Rádiófelderítő rendszerek esetében ez a feldolgozási folyamat általában a kisugárzott adások technikai jellemzőinek (frekvencia, moduláció típus, sávszélesség, kódolás, rejtjelzési mód) vagy adott esetben az alkalmazott kommunikációs

⁵ COMINT- *Communications Intelligence*

⁶ SDR- *Software Defined Radio*

nyelv alapján a rendszert kezelő felderítő személyzet részére valamilyen képi formában értelmezhető és az emberi képességekkel áttekinthető adat és információ tömeg előállítását és képi megjelenítését jelenti. Ebből adódóan az automatizált felderítő rendszereknek a feldolgozási folyamat számos szakaszában szerteágazó térinformatikai és vizualizációs képességi követelményeknek kell megfelelniük.

3. A Térinformatika fogalmi rendszere és felhasználásai COMINT rendszerekben

A térinformatika definíciójára számos lehetőség kínálkozik. Az egyik legalapvetőbb megközelítésben *"a térinformatika a Föld felszínén és annak közelében elhelyezkedő objektumok és a földrajzi jelenségek, valamint folyamatok hely- és állapot rögzítésére, változásaik és hatásaik időben és térben való nyomon követésére, továbbá a különböző formában és tartalommal rendelkezésre álló attribútum és kiegészítő adatok befogadására, tárolására, kezelésére, elemzésére, megjelenítésére alkalmas eljárás és eszköz."*⁷

Ugyanakkor, a térinformatika az a tudomány is egyben, amely a megoldandó feladatban együttesen tudja kezelni a térinformatikai rendszer alapegységeinek tekintett entitások geometriai jellemzőit és az azokat jellemző leíró adatbázisokat, valamint különböző elemzésekre képes, továbbá a kapott eredményeket a felhasználók számára grafikus formában is meg tudja jeleníteni. Ebben a kontextusban entitás fogalmán a térinformatikai modellalkotás legkisebb egységét szokás érteni.⁸

A térinformatikában az említett geometriai jellemzőket, térbeli vonatkozású geodéziai rendszerekben helyezzük el. A geodéziai vonatkoztatási rendszereknek számos fajtája létezik, ezért a megfelelő, adott feladathoz illeszkedő geodéziai rendszer kiválasztásához geodéziai ismeretekre van szükség.

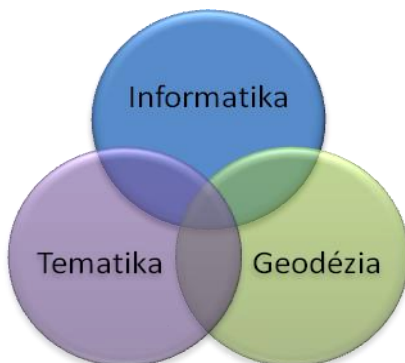
Az áttekinthető adatok, adathalmazok jellege széles spektrumot ölelhet fel, alapvetően több ágazatból származhatnak, mint a gazdasági vagy a társadalmi szféra. Ezen kívül természetesen számos tudomány területe is adatforrása lehet a térinformatikai rendszereknek. A sokszínű adattípus áttekinthetőségének megteremtéséhez, az adatbázisokban található adatok rendszerezési, feldolgozási módjának kidolgozásához tematizálási ismeretek szükségesek, ezért a térinformatika tudományági összetevőjeként a tematika is nélkülözhetetlen.

⁷ REMETÉY F. Gábor, FEKETE János, MÁRKUS Béla, MIHÁLY Szabolcs, SZABÓ Szilárd: *A térinformatika és alkalmazásai. Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság 9- 9102, 1993. június*

⁸ BARTHA Gábor, HAVASI István: *Térinformatikai alapismeretek. Digitális Egyetem, 2011.*
http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0033_SCORM_MFGGT6002/sco_01_01.htm (Letöltve: 2016.02.13.)

A tematizált adathalmaz geodéziai keretekben történő megjelenítéséhez informatikai eszközre van szükség. A megfelelő eszköz meghatározását, az eszköz hatékony alkalmazását informatikai tudásháttér képes csak biztosítani.

Ennek megfelelően a térinformatika háttértudományait a geodézia, az adatok tematizálási képessége és az informatika alkotják. (3.1. ábra)

3.1. ábra Térinformatika háttértudományai (szerkesztette a szerző)

A térinformatikai rendszerek különböznek az egyéb grafikus feldolgozó rendszerektől. A térinformatikai adathalmaz minden eleme általában valamilyen földrajzi helyre vonatkozik, ezáltal az adathalmaz belső tulajdonságai a feldolgozás eredményeként a földfelszínre vetített térbeli összefüggéseket tesz láthatóvá. Sajátossága továbbá, hogy különböző tartalmi jellemzővel rendelkező réteg adatbázisokat képes integrálni és az adott földrajzi pontra vonatkoztatva új, eredetű összefüggéseket szemléltetni. A térinformatika a helyhez kötött jelenségekkel és a köztük levő, elsősorban térbeli kapcsolatokkal foglalkozik, melynek alapja, hogy a világban jelenlévő adatok döntő többsége helyhez vagy térképhez köthető.⁹

Létezik egy ma széleskörűen elterjedt másik terminológia is, a GIS¹⁰ kifejezés, amely a kezdetekben az angolszász irodalomban jelent meg és a térinformatikával került azonosításra. Az információs rendszerek fejlődésével a két terminológia világosan elkülönült egymástól, így a GIS ma létező számos értelmezésében a térinformatikánál jelentősen szűkebb fogalomként a térinformatika valós, termék jellegű alkalmazásban megjelenő megvalósulását nevezzük. [1] A GIS a föld-

⁹ SIKI Zoltán: A térinformatika alapjai. Tantárgy vázlat

<http://www.agt.bme.hu/szakm/gps/gis.html> (Letöltve: 2016.02.13.)

¹⁰ GIS: Geographic Information System-Földrajzi Információs Rendszer

rajzi vonatkozású, különböző forrásokból származó adatokat a felhasználó számára értelmezhető formában jeleníti meg. Az alkalmazás fajtájától függően az egyszerű tér, idő, mennyiségi jellemzőktől kezdve estenként a bonyolult számítási igényű, összetett, eredeztetett eredmények vizuális megjelenítését és interaktív kezelését teszik lehetővé térképi alapon.

A térkép fogalmának meghatározására számos lehetőség létezik. A „reprezentációs” definíciója szerint a Földön, más égitesten (felszínén vagy a felszínére vonatkoztatottan) vagy a világűrben található természeti, társadalmi típusú tárgyak, jelenségek vagy folyamatok méretarányosan kibebített, meghatározott matematikai szabályok vagy mértani törvények szerint a képfelületre vetített, generalizált (általánosított), magyarázó (sajátos grafikai jelrendszerrel bemutatott) ábrázolása a síkban.¹¹

Hake és Klinghammer 1991-ben megjelent „strukturális” definíciója alapján a térkép a térvonatkozású információ mértékhez kötött strukturális modellje.¹²

A térinformatikai rendszerekben az úgynevezett vizualizáció¹³ eredményeként a térbeli adatok és információk rétegekbe szerveződnek, amelyek elemzésével, feldolgozásával földfelszíni eloszlások, háromdimenziós ábrázolások, táblázatok és folyamatok időbeni változása jeleníthetők meg térkép alapon. A vizualizáció lényege a képi megjelenítés. Mint absztrakció ősidők óta jelen van az emberiség történetében, kezdve az ősember barlangrajzaitól a kezdeti kalligrafikus (japán, kínai, koreai) írásformákig, melyek jelei fogalmakhoz, összefüggésekhez társítanak képi információt. Később a képi információ leválása a kommunikáció fejlődéséhez vezetett, mivel a képi információ ugyan segíti a megértést, azonban csökkenti a kifejezés lehetőségét. Egyik különös sajátossága az univerzalitása (egy adott fogalmat képviselő képi elemhez több nyelvi forma tartozhat, illetve fordítva, különböző képi megjelenítések is bírhatnak ugyanazzal a fogalmi tartalommal. Ugyanakkor a képi információ megjelenési formájában általában is, de tudatos alakítást követően jellemzően nyelvfüggetlen.

Kognitív megközelítésben a vizualizáció egy mentális folyamat, amely az információ kognitív feldolgozásával (adatok analízisa, feldolgozó eljárások alkalmazása) a technológiai eszközrendszer külső megjelenítő képességének felhasználásával (formalizmus) szemlélteti az információhalmaz szerkezetét és összefüggéseit. (3.2. ábra)

¹¹ *International Cartographic association- Nemzetközi Térképészeti Társulás, 197, 1973.*
http://lazarus.elte.hu/~zoltorok/oktat/web/2015_Terkepismeret_1_4.pdf
(Letöltve: 2015.09.04.)

¹² *Török Zsolt Győző: Térkép a fejünkben: a kartográfiai vizualizáció kognitív vonatkozásai. 60 év*
<http://lazarus.elte.hu/hun/tantort/2013/60/tzs.pdf> (Letöltve: 2016.02.13.)

¹³ *lat. visus "látás"- képi megjelenítés, szemléltetés*

3.2. ábra A vizualizáció kognitív megközelítése (szerkesztette a szerző)

Az adat vizualizáció vagy vizualizálás általános értelemben véve mindazon technológiák, eljárások leírását jelenti, melyek célja szervezetek vezetőinek, végfelhasználóinak „látható” adatokkal történő ellátása, megjelenítése a vezetői vagy egyéb információs rendszerekben, a döntések előkészítése és meghozatalának támogatásához.

Infografikai értelemben az élet legkülönbözőbb területeiről származó, hatalmas mennyiségű, emberi ésszel nem értelmezhető, különböző típusú adatok, olyan – a vizuális ábrázolást, mint módszert felhasználó – megvalósított feldolgozását értjük, amelynek eredményeként már értelmezhető, áttekinthető összefüggések, következtetések, eredmények azonosíthatók be. A vizualizáció az adatok szemléltetett formában történő bemutatása. Az információs társadalom meghatározó sajátossága, hogy az információ kezelését, elemzését informatikai rendszerek és eszközök használatával végezzük. Az információ megtekintése, szemléltetése, értelmezése döntően kétdimenziós síkban, monitorok képernyőjén valósul meg.

A vizuális megjelenítési igények az adat tulajdonságától és az információ sajátosságától függően különböző szemléltetési/szemléltetési közegben, úgynevezett adatterekben kategorizálhatóak.

Rádióadásoknál az alábbi adattér fajtákat különböztethetünk meg:

1. Geoinformációs/térinformatikai adattér
(pl. adatszervező szenzorok, valamint felderített jelforrások iránymérési és helymeghatározási eredményeinek térképen történő tér- és időtartománybeli megjelenítése)

2. Kapcsolati adattér
(pl. több állomásból álló, multiplex forgalmazást végző rádióhálózatok kommunikációs relációit szemléltető kapcsolati ábrája)
3. Szöveg adattér
(pl. szöveges információ, szövegtartalom megjelenítése olvasható formában)
4. Hang adattér
(pl. hangtartományú információ hallhatóvá tétele, hangállományok editálhatósága, paraméterek alapján történő feldolgozása (szűrése), editálása, időbeni lefolyásának képi megjelenítése)
5. Képi adattér
(pl. képinformációk, képállományok megjelenítése, paraméterek alapján történő feldolgozása (szűrése), editálása, időbeni lefolyásának megjelenítése)

Természetesen a vizualizációs követelmények adott esetben az egyes adattér típusokhoz tartozó képi megjelenítési formák kombinációját is tartalmazhatják (pl. esőábrában kurzorral kijelölhető adáshoz tartozó technikai paraméterek, vagy tartalom azonos ablakban történő megjelenítése). A kombinált és beágyazott információ megjelenítésnek a kezelői képernyő mérete, felbontása, valamint az emberi látás felbontási korlátja szab tartalmi határt.

Amennyiben a térinformatika fogalmi rendszerét katonai műveletek szempontjából vizsgáljuk meghatározó körülmény, hogy a polgári felhasználásokhoz hasonlóan a katonai feladatok végrehajtásának is nélkülözhetetlen elemévé vált. Ennek oka, hogy az elmúlt időszakban végbement tudományos-technikai fejlődés technológiai eredményei a hadszíntéren folyó műveletek tervezése és végrehajtása során alkalmazott széleskörű és nagy mennyiségű adatbázisokra alapozott információ feldolgozását tette lehetővé.

A térinformatika katonai jellegű felhasználásai közül – az elektronikai hadviselésre fókuszáltan- mindenképpen szükséges megemlíteni az alábbiakat:

- műveletek tervezése, vezetése
- vezetés-irányítási rendszerek (C2)¹⁴ támogatása
- megjelenítés, modellezés, szimuláció
- digitális térkép állományok kezelése
- EW tervezése
- EW objektumok, eszközök, létesítmények menedzsmentje
- ellenséges EW erők felderítése, lefigyelése
- terepelemzések készítése
- EW haderők megóvása
- biztonsági feltételek kialakításának támogatása
- gyakorlatok tervezése, lebonyolítása

¹⁴ C2- Command Control

- kiképzések tervezése, lebonyolítása¹⁵

A XXI. századi elektronikai hadviselés nélkülözhetetlen elemévé tette a térinformatika által elérhető információk szolgáltatásait. A vezetési pontok a digitális térkép és domborzati modellből álló grafikus adatbázisok és az elektronikai helyzetértékeléshez szükséges aktuális hadműveleti helyzetet leíró alfanumerikus adatbázisok adatai alapján képesek a hadműveleti helyzet felmérésére és a szükséges lépések meghatározására. Mindkét adatbázis tartalmaz állandó (időben nem változó vagy az elektronikai helyzetértékeléshez szükséges) adatokat, illetve az aktuális összefgyvernemi helyzetre vonatkozó hadműveleti adatokat. Az elektronikai helyzetértékelés a térinformatika alkalmazásával lehetővé tette a térképi vonatkozású hadműveleti elemek időben és térben történő folyamatos megjelenítését és nyomon követését.

A grafikus adatbázisok állandó elemeként folyamatos hozzáférést biztosítanak azokhoz a kiegészítő információkat hordozó diagramokhoz és grafikonokhoz, melyek megalapozzák az elektronikai helyzetértékelés pontosságát. Ugyanakkor, a grafikus adatbázisok aktuális elemei az elektronikai hadműveleti helyzet változásának megfelelően folyamatosan változnak. Ezek az aktuális elemek lehetnek pl.:

- a hadműveleti feladat
- az ellenség elektronikai hadviselési eszközrendszerének települési helyei
- saját erők elektronikai hadviselési erőinek elhelyezkedése
- ellenséges és saját vezetési pontok elhelyezkedése
- ellenséges és saját erők elektronikai hatósugara, lefedettsége
- az elektronikai hadviselés helyzetértékelésének grafikus megjeleníthető, aktuális adatai, számított vagy származtatott eredményei.

Az alfanumerikus adatbázisok állandó elemként tartalmazzák az elektronikai helyzetértékeléshez szükséges minden olyan elektronikai eszköz adatát, melyet figyelembe szükséges venni. Az aktuális elemek alapesetben az elektronikai eszközök állandó adataiból kerülnek feltöltésre, azzal, hogy egyidejűleg a hadműveleti helyzet függvényében a grafikus adatbázisban tárolt objektumokhoz kerülnek hozzárendelésre ez utóbbi alfanumerikus adatai.

A térinformatikai alapon tárolt fenti adatok – kiegészítve matematikai számításokkal, alkalmazott algoritmusokkal - teszik lehetővé az elektronikai hadviselés feladatainak térinformatikai alapú sikeres végrehajtását.¹⁶

¹⁵ NYULÁSZI Tamás: *Térinformatika alkalmazási lehetőségei a harcmező felderítő előkészítése során. Hadmérnök, IV. évfolyam 2. szám, 2009. június*
http://hadmernok.hu/2009_2_nyulaszi.php (Letöltve: 2016.02.13.)

¹⁶ Haig Zsolt: *Az elektronikai felderítés tervezése, térinformatikai eszközön.*
Hadtudományi Tájékoztató, 1996. 2. szám, 79-88 old.

Térinformatikai fogalmak és felhasználási lehetőségek a többforrású adatfúziós rádiófelderítő rendszerekben

A fentiekben taglalt adatbázis felépítéseket és megállapításokat az EW rendszerek, mint teljes komplexumok általános áttekintése szempontjából vizsgálva kijelenthető, hogy az előző megállapítások általános formában helytállóak. Az elektronikai hadviselésen belül a felderítési szegmenst a SIGINT-re, azon belül a rádiófelderítésre szűkítve, már árnyaltabb képet kapunk. Az egyes EW térinformatikai felhasználások összevetését a katonai-polgári, illetve taktikai-stratégiai rendszerek bontásában - külön megvizsgálva a rövidhullámú rendszereket - az 1. számú táblázat foglalja össze.

Térinformatikai felhasználások COMINT rendszerekben		COMINT rendszerek						
		Katonai				Polgári nemzetbiztonsági		
		Harcászati	nemzetbiztonsági			taktikai	stratégiai	
			taktikai	stratégiai			teljes sávú	RH
		teljes sávú	RH		teljes sávú	RH		
EW térinformatikai felhasználások	harcászati műveletek tervezése, vezetése	igen	igen	igen	igen	nem értelmezhető	nem értelmezhető	nem értelmezhető
	vezetés-irányítási rendszerek (C2) támogatása	igen	igen	igen	igen	nem értelmezhető	nem értelmezhető	nem értelmezhető
	megjelenítés, modellezés, szimuláció	igen	igen	igen	igen	igen	igen	igen
	digitális térkép állományok kezelése	igen	igen	igen	igen	igen	igen	igen
	EW tervezése	nem	nem	igen	igen	nem értelmezhető	nem értelmezhető	nem értelmezhető
	EW objektumok, eszközök, létesítmények menedzsmentje	nem	nem	igen	igen	nem értelmezhető	igen	igen
	ellenséges EW erők felderítése, lefigyelése	igen	igen	igen	igen	igen* ^v	igen*	igen*
	terepelemzések készítése	igen** ¹⁰	igen**	igen**	nem	igen**	igen**	nem
	EW haderők megóvása	igen	nem értelmezhető	nem értelmezhető	nem értelmezhető	nem értelmezhető	nem értelmezhető	nem értelmezhető
	biztonsági feltételek kialakításának támogatása	igen	nem értelmezhető	nem	nem	nem értelmezhető	nem	nem
	gyakorlatok tervezése, lebonyolítása	igen	nem	nem értelmezhető	nem értelmezhető	nem	nem értelmezhető	nem értelmezhető
	kiképzések tervezése, lebonyolítása	igen	nem	igen	igen	nem	igen	igen

1. sz. táblázat Térinformatikai felhasználások COMINT rendszerekben
(szerkesztette a szerző)

Általánosságban kijelenthető, hogy alapvetően két jellemző szerint jelennek meg különbségek.

Attól függően, hogy katonai vagy polgári jellegű¹⁷ rádiófelderítési tevékenység tekintünk, jelentős különbség mutatkozik a vizsgált EW térinformatikai felhasználások alkalmazhatóságában. Míg a katonai rádiófelderítő rendszerek "aktív" hadviselési szerepkörük miatt a térinformatikai felhasználások jellemzően igen széles spektrumát képesek hasznosítani, addig a polgári rendszerek békeidőhöz rendelt, a magyarországi jogszabályi környezetben kizárólag nemzetbiztonsági jellegű felhatalmazással bíró környezetben - értelem szerűen - jelentősen korlátozottabb keretek között hasznosíthatók.

Ennek legfőbb oka, hogy a polgári nemzetbiztonsági feladatrendszerben a harcászati, hadműveleti jellegű tevékenységek nem értelmezhetők, ezért szignifikáns különbség mutatkozik a katonai rendszerek javára.

Egy másik, bár kevésbé markáns elválasztó vonal a térinformatikai felhasználások hasznosulásában a COMINT rendszerek felhasználási módjából ered. Összehasonlítva a harcászati-taktikai, valamint stratégiai jellegű tevékenységeket, adódik, hogy a földrajzi helyhez kötöttség meghatározó az elektronikai hadviselés tervezése, az EW objektumok, eszközök és létesítmények menedzselése, a biztonsági feltételek kialakításának támogatása vagy a gyakorlatok tervezése és lebonyolítása szempontjából.

Mindemellett, tovább árnyalja a képet, hogy a rádiófrekvenciás sávban milyen hullámtartományú rádiófelderítő rendszerről van szó, tekintettel arra, hogy a rövidhullámú terjedés, illetve rövidhullámú összeköttetések kevésbé érzékenyek a földfelszín tagoltságára, földrajzi tulajdonságaira.

4. Az Adatfúzió fogalma többforrású rádiófelderítő rendszerekben

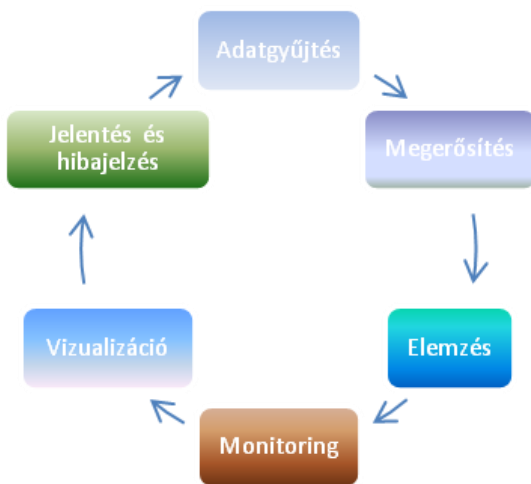
Az adatfúzió kifejezés olyan folyamatok gyűjtő meghatározása, amelyekben több forrásból származó adatok, jellemzők, ismeretek összesítése, kombinálása, közös vagy közösített feldolgozása történik az információ kinyerés hatékonyságának növelése céljából.

A különböző forrású adatszerző képességeket a fúziós technológiák integrálják, közösítik. Ezek a források jellemzően eltérő paraméterezettségű adatok szolgáltatnak, melyek sajátosságuk miatt nehezen fűzhetőek össze. A térbeli vonatkozású adatok esetében a térbeli elhelyezkedés képezi azt a közös platformot amely alapján a különböző adatforrások adatai közösíthetők, egységes feldolgozó rendszer struktúrába foglalhatók.

Az adatfúziós folyamat leegyszerűsített körciklusában a szenzorokról és feldolgozó platformokról begyűjtött adatok értékelhetőségének megerősítését és

¹⁷ Polgári rádiófelderítés törvényi szabályozás alapján csak nemzetbiztonsági jelleggel értelmezhető

összesítését követően megtörténik azok előre definiált szabályok és specifikációk szerinti elemzése és információvá alakítása. A szenzorokból származtatott információk online monitorozása folytonos bemenetet biztosít a vizualizációs eljárásnak, amely már képernyőn értelmezhető formát nyújt a kiértékelő felhasználó személyzet számára. A kiértékelés alapján a feldolgozási folyamat eredményeként elkészülhet a jelentés, illetve szükség esetén visszacsatolással módosíthatók az adat gyűjtő szenzorok beállítása. (4.1. ábra)

4.1. ábra Az adatfúzió információs gráfja (szerkesztette a szerző)

Az adatfúzió fogalmát nehéz pontosan meghatározni, mivel tartalma nagymértékben függ attól, hogy azt milyen tartományban igyekszünk leírni. A szakirodalomban számos szinonim vagy közel hasonló értelmű kifejezés, mint pl. adatösszegzés, adatkombináció, adatszinerгия vagy adatintegráció is felfedezhető, azonban az adatfúzió fogalmára ezeknél kevésbé komplex megközelítést 1998-ban C. Pohl és J. L. van Genderen a távérzékelésben képi információkhoz adta, ami szerint az adatfúzió „kettő vagy több képállomány meghatározott algoritmus szerinti kombinálása, egy új képállomány létrehozása céljából”.¹⁸

Információ szintjén M. Mangolini terjesztette ki az adatfúzió fogalmát, mi szerint az „olyan módszerek, eszközök, eljárások összessége, amely különböző

¹⁸ C. POHL, J.L.van GENDEREN: *Multisensor image fusion in remote sensing: concepts, methods and applications*. *International journal of Remote Sensing*, 1998. vol. 19, n 5, p. 823-854.

https://www.researchgate.net/publication/253359343_Multisensor_Image_Fusion_in_Remote_Sensing_Concepts_Methods_and_Applications (Letöltve: 2016.02.13.).

természetű forrásokból származó adatokat azzal a céllal használ fel, hogy széles értelmezésben véve növelje az igényelt információ minőségi jellemzőjét”.¹⁹

A rádióelektronikai felderítés (SIGINT) fogalomköréhez közelebb álló megközelítésben szintén az információ minőségi jellemzőjének szempontjából vizsgálva „az adatfúziós technikák a különböző szenzorokból származó adatokat és a vonatkozó adatbázisok információit összegzik a nagyobb pontosság és specifikusabb következtetések elérhetősége érdekében, mint az egy szenzor esetében elérhető lenne”.²⁰

Nagyobb fogalmi egységben vizsgálva, az elektronikai hadviselésben alkalmazott többforrású rádiófelderítés alapját a fúziós adatfeldolgozás képezi, ami olyan „új típusú információ-feldolgozási technológia, amely a különböző fajtájú adatforrásokból, különböző érzékelőkkel szerzett és különböző formátumú adatok, információk fúziós feldolgozása útján a megszerzett nyers elektronikai adatokból (meghatározott szempontok szerint csoportosított és kialakított, sűrített adathalmazokkal) összesített adatbázisokat hoz létre. Majd korábbi megbízható felderítő információkra alapozott új érték hozzáadásával, magasabb tartalmi értékkel bíró felderítési információkat szintetizál a meghatározott döntési szintű vezető számára az optimális döntések meghozatala érdekében.”²¹

Az adatfúzió fogalmi rendszerének meghatározásában számos kutatói munka lelhető fel, melyekre alapozva Lucien Wald készített összefoglaló terminológiai áttekintést.²² Az adatfúzió többforrású rádiófelderítő rendszerekre is jellemző struktúráját a 4.2 ábra szemlélteti.

¹⁹ M. MANGOLINI: *Apport la fusion d'images satellitaires multicateurs au niveau pixel en télédétection et photo-interprétation..* Université Nice - Sophia Antipolis, France, 1994. p. 174.

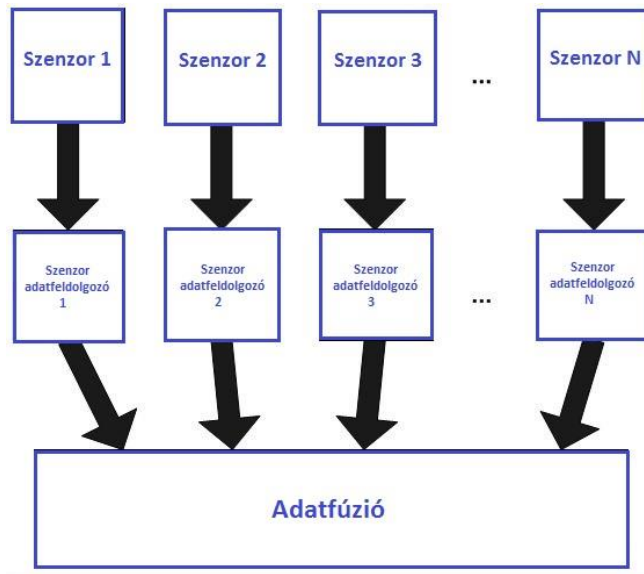
<https://www.google.hu/#q=M.+Mangolini:+Apport+la+fusion+d%27images+satellites+multi+capteurs+au+niveau+pixel+en+t%C3%A9l%C3%A9d%C3%A9tection+et+photo-interpret%C3%A9tation> (Letöltve: 2016.02.13.)

²⁰ D. L. HALL, J. LLINAS: *An introduction to multisensor data fusion. Proceedings of the IEEE*, vol. 85, n° 1, pp. 6-23, 1997.

https://scholar.google.hu/scholar?q=D.+L.+Hall,+J.+Llinas:+An+introduction+to+multisensor+data+fusion.+Proceedings+of+the+IEEE,+vol.+85,+n&hl=hu&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar&sa=X&ved=0ahUKEwiLxsjuffKAhUBOJoKHWE-AiMQgQMIGzAA (Letöltve: 2016.02.13.)

²¹ FENYVES Péter: *A rádióelektronikai felderítés és az elektronikus célobjektum tervezés hatékonyságának növelését biztosító fúziós elven alapuló adatfeldolgozási technológia vizsgálata.* Kandidátusi értekezés. 45. old., Budapest, 1994.

²² Lucien WALD: *Some terms of reference in data fusion. IEEE Transactions on Geoscience and Remote Sensing, Institute of Electrical and Electronics Engineers (IEEE), 1999, 37 (3), pp.1190-1193.*

4.2. ábra Az adatfúzió folyamata

(²³jelzett forrás alapján szerkesztette a szerző)

Többforrású rádiófelderítő rendszerek közös jellemzője, hogy az elektronikus harcmező (ellenséges) kommunikációs eszközeinek kisugárzott energiáiból egyidejűleg gyűjtenek információt, térben elkülönülő vevőegységekkel (szenzorokkal). Ezen rendszerekben az egyes szenzoroknál az elektromágneses jel vétele, digitalizálása, előfeldolgozása történik. A digitalizált spektrum tartalom a központi egységbe (stratégiai központ) kerülnek, ahol a központi jelfeldolgozás folyamatában történik meg az adatfúzió.

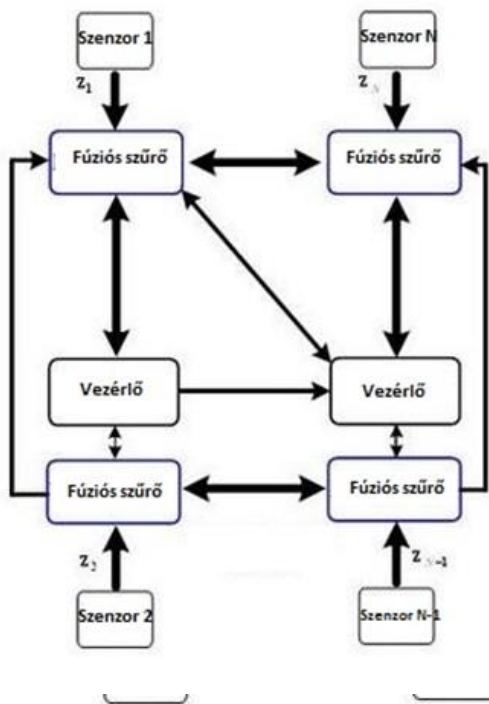
Léteznek osztott erőforrású, decentralizált adatfúziós rendszerek is, melyek érzékelő csomópontok hálójából állnak. Ezek mindegyike saját feldolgozó képességgel rendelkezik.

<https://www.google.hu/#q=Lucien+Wald:Some+terms+of+reference+in+data+fusion.++IE+EE+Transactions+on+Geoscience+and+Remote+Sensing%2C+Institute+of+Electrical+and+Electronics+Engineer> (Letöltve: 2016.02.13.)

²³ Nutaq Multi sensor Data Fusion- Introduction.

<http://www.nutaq.com/multi-sensor-data-fusion-introduction/> (Letöltve: 2016.02.13)

Az adatfúziós feldolgozó folyamat minden egyes szenzorpontban lokálisan történik a helyi észlelések és a szomszédos csomópontok információi alapján. Ebben a struktúrában nincs központi adatfúziós feldolgozó csomópont vagy olyan kitüntetett elem, ahol a teljes rendszerre vonatkozó döntéshozatal történne. A rendszer működéséhez nem szükséges egyik csomópontnak sem központi funkciót betöltenie. Nincs közös kommunikációs csatorna az érzékelő elemek között, ezáltal saját eredményeiket nem képesek az összes végpont részére továbbítani, a kommunikáció kizárólag a szomszédos végpontokon keresztül valósul meg.²⁴ (4.3. ábra)

4.3. ábra Teljesen decentralizált adatfúzió folyamata

(²⁵ jelzett forrás alapján szerkesztette a szerző)

²⁴ Hugh Durrant-WHYTE: *A beginners Guide to Decentralised Data Fusion*. The University of Sydney NSW 2006, Australia, Australian Centre for Field Robotics, 2000.

<http://libra.msra.cn/Publication/4479699> (Letöltve: 2016.02.13.)

²⁵ *Multiple Sensor Fusion, Sensor Integration and Data Integration*,

A decentralizált adatfúziós rendszerek előnye, hogy képes alkalmazkodni a szenzor elemek számának pozitív vagy negatív irányú változásához (moduláris felépítés) és a hálózatban folyó dinamikus változásokhoz.

Az architektúra előnye, hogy struktúrájából adódóan, nagymértékben képes a rendszer erőforrások szabad kapacitásainak allokálására, ugyanakkor rendszer-technikailag ez kötöttséget is jelent, mivel az egyes szenzorokhoz tartozó feldolgozóágak (fúziós szűrők és a hozzájuk tartozó vezérlők) nagykapacitású adat összeköttetésben szükséges, hogy álljanak egymással.

Összefoglalás

A rádiófelderítő rendszerekben végzett adatfeldolgozás sajátossága különleges követelményeket támaszt a képernyőn megjelenítendő információk formai és mennyiségi jellemzőivel szemben.

A többforrású rádiófelderítés elektronikus hadviselésben betöltött helyének bemutatása és információs környezetének áttekintése rámutat arra, hogy az azokban alkalmazott multiszenzoros architektúra nélkülözhetetlenné teszi az adatszerzési folyamatban adatfúziós feldolgozási eljárások alkalmazását. Ebből adódóan az automatizált többforrású felderítő rendszereknek a feldolgozási folyamat számos szakaszában szerteágazó térinformatikai és vizualizációs képességi követelményeknek kell megfelelniük.

A térinformatika háttértudományi szerkezetének bemutatására építve ismertetésre került a vizualizáció helye és szerepe a térinformatikában, valamint a vizuális megjelenítési igényeknek az adat tulajdonságától és az információ sajátosságától függő, szemléltetési/szemléltetési közegben, - úgynevezett adatterekben - történő kategorizálási formája. Erre alapozva meghatározásra kerültek a rádióadásoknál megkülönböztethető adattér típusok.

A térinformatika katonai jellegű felhasználásainak elektronikai hadviselésben betöltött szerepének áttekintése alapján és azok rádiófelderítő rendszerekben történő alkalmazhatóságának összevetésével megállapításra került, hogy katonai vagy polgári jellegű rádiófelderítési tevékenység rendeltetésétől függően, jelentős különbség mutatkozik a vizsgált EW térinformatikai felhasználások alkalmazhatóságában. Míg a katonai rádiófelderítő rendszerek a térinformatikai felhasználások szélesebb körét képesek hasznosítani, addig azok a polgári rendszerekben - nemzetbiztonsági jellegük miatt - korlátozottabb keretek között hasznosíthatók.

A COMINT rendszerek felhasználási módját tekintve, - összehasonlítva a harcászati/taktikai, valamint stratégiai jellegű tevékenységeket - kimutatható, hogy a földrajzi helyhez kötöttség meghatározó az elektronikai harcászat tervezése, az EW objektumok, eszközök és létesítmények menedzselése, a biztonsági feltéte-

lek kialakításának támogatása vagy a gyakorlatok tervezése és lebonyolítása szempontjából.

Hasonlóképpen, további összefüggés mutatható ki a rádiófelderítő rendszerek működési hullámtartománya és az EW térinformatikai felhasználások alkalmazhatósági köre között is.

Összességében megállapítható, hogy az EW térinformatikai felhasználások rádiófelderítő rendszerekben történő hasznosíthatósága nagymértékben függ az adott adatszerző rendszer típusától.

A vizsgálat eredményeként létrejött táblázatos áttekintés lehetőséget biztosít egy adott típusú, létező vagy még tervezés alatt álló taktikai vagy stratégiai adatszerző rendszer térinformatikai követelményének meghatározásához.

Irodalomjegyzék

- [1] Remetey F. Gábor, Fekete János, Márkus Béla, Mihály Szabolcs, Szabó Szilárd: A térinformatika és alkalmazásai. Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság 9- 9102, 1993. június
- [2] Bartha Gábor, Havasi István: Térinformatikai alapismeretek. Digitális Egyetem, 2011.
http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0033_SCORM_MFGG_T6002/sco_01_01.htm (Letöltve: 2016.02.13.)
- [3] Siki Zoltán: A térinformatika alapjai. Tantárgy vázlat
<http://www.agt.bme.hu/szakm/gps/gis.html> (Letöltve: 2016.02.13.)
- [4] International Cartographic association- Nemzetközi Térképészeti Társulás, 197, 1973.
http://lazarus.elte.hu/~zoltorok/oktat/web/2015_Terkepismeret_1_4.pdf (Letöltve: 2015.09.04.)
- [5] Török Zsolt Győző: Térkép a fejünkben: a kartográfiai vizualizáció kognitív vonatkozásai. 60 év
<http://lazarus.elte.hu/hun/tantort/2013/60/tzs.pdf> (Letöltve: 2016.02.13.)
- [6] Nyulászi Tamás: Térinformatika alkalmazási lehetőségei a harcmező felderítő előkészítése során. Hadmérnök, IV. évfolyam 2. szám, 2009. június
http://hadmernok.hu/2009_2_nyulaszi.php (Letöltve: 2016.02.13.)
- [7] Haig Zsolt: Az elektronikai felderítés tervezése, térinformatikai eszközön. Hadtudományi Tájékoztató, 1996. 2. szám, 79-88 old.
- [8] C. Pohl, J.L.van Genderen: Multisensor image fusion in remote sensing: concepts, methods and applications. International journal of Remote Sensing, 1998. vol. 19, n 5, p. 823-854.
https://www.researchgate.net/publication/253359343_Multisensor_Image

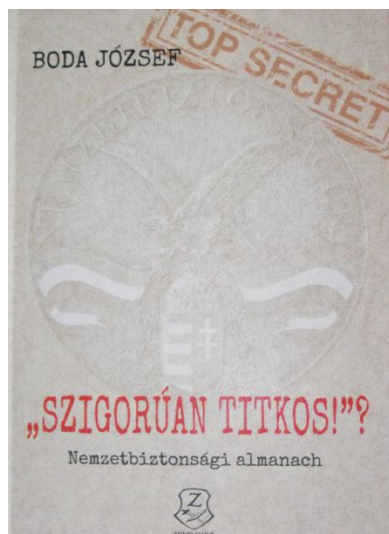
_Fusion_in_Remote_Sensing_Concepts_Methods_and_Applications
(Letöltve: 2016.02.13.).

- [9] M. Mangolini: Apport la fusion d'images satellitaires multicapteurs au niveau pixel en télédétection et photo-interprétation.. Université Nice - Sophia Antipolis, France, 1994. p. 174.
<https://www.google.hu/#q=M.+Mangolini:+Apport+la+fusion+d%27images+satellitaires+multi+capteurs+au+niveau+pixel+en+t%C3%A9l%C3%A9d%C3%A9tection+et+photo-interpr%C3%A9tation> (Letöltve: 2016.02.13.)
- [10] D. L. Hall, J. Llinas: An introduction to multisensor data fusion. Proceedings of the IEEE, vol. 85, n° 1, pp. 6-23, 1997.
https://scholar.google.hu/scholar?q=D.+L.+Hall,+J.+Llinas:+An+introduction+to+multisensor+data+fusion.+Proceedings+of+the+IEEE,+vol.+85,+n&hl=hu&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar&sa=X&ved=0ahUKEwiLxsjzuffKAhUBOJoKHWE-AiMQgQMIGzAA (Letöltve: 2016.02.13.)
- [11] Fenyves Péter: A rádióelektronikai felderítés és az elektronikus célobjektum tervezés hatékonyságának növelését biztosító fúziós elven alapuló adatfeldolgozási technológia vizsgálata. Kandidátusi értekezés. 45. old., Budapest, 1994.
- [12] Lucien Wald: Some terms of reference in data fusion. IEEE Transactions on Geoscience and Remote Sensing, Institute of Electrical and Electronics Engineers (IEEE), 1999, 37 (3), pp.1190-1193.
<https://www.google.hu/#q=Lucien+Wald:Some+terms+of+reference+in+data+fusion.+IEEE+Transactions+on+Geoscience+and+Remote+Sensing%2C+Institute+of+Electrical+and+Electronics+Engineer> (Letöltve: 2016.02.13.)
- [13] Nutaq Multi sensor Data Fusion- Introduction.
<http://www.nutaq.com/multi-sensor-data-fusion-introduction/> (Letöltve: 2016.02.13)
- [14] Hugh Durrant-Whyte: A beginners Guide to Decentralised Data Fusion. The University of Sydney NSW 2006, Australia, Australian Centre for Field Robotics, 2000.
<http://libra.msra.cn/Publication/4479699> (Letöltve: 2016.02.13.)
- [15] Multiple Sensor Fusion, Sensor Integration and Data Integration,
<https://sites.google.com/site/apollo17/sensorfusion> (Letöltve: 2016.02.13.)

Könyvismertető

Dr. jur. Deák József

Boda József: „Szigorúan titkos!”? Nemzetbiztonsági almanach – a felderítés és hírszerzés, valamint a titkos információgyűjtés elméleti és gyakorlati kérdései, c. könyvről

Boda József; „Szigorúan titkos!”? Nemzetbiztonsági almanach – a felderítés és hírszerzés, valamint a titkos információgyűjtés elméleti és gyakorlati kérdései, HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft. – Zrínyi Kiadó, 2016, Budapest, ISBN 978 963 327 670 9 című, 398 oldalas kötete április elején jelent meg.

„Úriemberek nem olvassák egymás levelét!” – A témához illő, stílszerű mottóval indítja a szerző, könyve előszavát. Amihez rögtön hozzáfűzhetjük; az "úriemberek"-ben viszont annál nagyobb kíváncsiság élt minden időkben, hogy a titkosszolgálatok vajon hogyan „nem olvassák egymás levelét”, azaz miként, hány féle módszerrel szerzik információikat?... Mert az „úriemberek” és államaik ellen dolgozó titkosszolgálati „úriemberek” a levelek olvasásával kapcsolatos dolgokat bizony másként látták, látják napjainkig!

A szerző megjegyzéséből is rögtön kiderül, a történelem nem a mottóhoz köthető Lewis Stimsont, az Amerikai Egyesült Államok 1920-as évek végi külügyminiszterét igazolta, akinek „... felfogása sem a múltban, sem a jelenben és nagy valószínűséggel a jövőben sem emelkedik túl a szállóigén.” Aki „úriember”-ként, 1929. október 31-én, valóban bezáratta az USA rejtjelező szolgálatának

(Black Chamber – Fekete Terem) kapuit. De az évtizedek során szépen kiteljesedő USA „levélolvasás” „úriemberségéről”, egyéb titkosszolgálati tevékenységről, 2013-ban Edward Snowdennek köszönhetően egészen mást tudhatott meg az úriembervilág... Amelynek kezdeti felháborodása hamar elült, sőt a terrorizmus új korszakát nyitó 2011. szeptember 11.-i new yorki terrortámadás óta hosszabb-rövidebb időközönként bekövetkező újabb tragikus terrorcselekmények megelőzése érdekében a levélolvasás mellett minden egyéb titkosszolgálati eszköz alkalmazását sürgeti...

A titkosszolgálati tevékenységnek eme, időről-időre szinte nélkülözhetetlenül, nélkülözendőnek hirdetett, mégis pótolhatatlan működésének világába enged, az e témában korábbi megjelent könyveknél teljesebb bepillantást a most megjelent Nemzetbiztonsági almanach.

A művet, és a szerző, Dr. habil. Boda József nemzetbiztonsági vezérőrnagy életútját, munkásságát; április 8.-án a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Hunyadi termében, könyvbemutató keretében, Dr. Simicskó István, Magyarország honvédelmi minisztere, prof. Dr. Patyi András, az egyetem rektora és Dr. Isaszegi János a Zrínyi Kiadó megbízott vezetője méltatta. Kiemelve, hogy Dr. habil. Boda József, nemzetbiztonsági vezérőrnagynak, főként 2010 és 2014 között a Magyar Köztársaság Nemzetbiztonsági Szakszolgálatát (NBSZ) vezetve volt széleskörű rálátása a hazánk ellen titkosszolgálati tevékenységet folytatók elleni küzdelem hadszínterére, de korábbi pályafutása során is, külföldi missziókban és nemzetközi rendvédelmi képzés felelős vezetőjeként is volt alkalma találkozni vele.

A szerző, mint a könyvet záró, képekkel is illusztrált szakmai életrajzából egyebek közt kiderül, a hírszerzéssel, felkészült csapatfelderítő tisztként, 1976-ban kezdte meg ismerkedését, a Kossuth Lajos Katonai főiskola elvégzését követően, majd különféle, utóbb, jellemzően parancsnoki beosztásokban teljesített szolgálatot. Időközben, 1984–1987 között tovább mélyítette szakmai ismereteit a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia felderítő szakán. 1991 augusztusától szolgálati érdekből áthelyezték az ORFK Rendőrségi Különleges Szolgálatához parancsnok-helyettesi (műveleti parancsnoki) beosztásba. 1992 és 2006 között négy, ENSZ által vezetett rendőri békefenntartó misszió különféle parancsnoki beosztásaiban teljesített szolgálatot, közben a 1997 és 1999 között a budapesti Nemzetközi Rendészeti Akadémia magyar igazgatójaként töltött be vezető beosztást. 1999-től pedig a BM, majd az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium (IRM) Nemzetközi Oktatási Központ igazgatói, illetve 2010. január 1. – június 30. között az IRM Nemzetközi Oktatási és Polgári Válságkezelési Központ főigazgatói beosztását töltötte be. 2007-ben „A rendvédelmi békefenntartás kialakulása, fejlődése, helye és szerepe a XXI. században.” címmel védte meg PhD disszertációját a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskolájában. 2013. július 1-jével, az NBSZ főigazgatói beosztása mellett megbízták, a Nemzeti Közsolgálati Egyetem (NKE) Nemzetbiztonsági Intézet (NBI) Polgári Nemzetbiztonsági Tanszék vezetésével. Itt, 2013. október 1-től vezeti elnökként az NKE NBI Nemzetbiztonsági Szemle című elektronikus folyóirat szerkesztőbizottságát.

2014. október 8-án a Nemzeti Közszerológati Egyetem habilitált doktori címet adományozott számára. 2015. június 1-jétől pedig a NKE Rendészettudományi Karát vezeti dékánként.

De a „Szigorúan titkos!”? feliratú könyv ismertetője, a róla eddig leírt, stílszerűen csekély információ okán nehogy szintiszta titkosszerológati manipulációnak, mellébeszerelésnek tűnjék, essék szó immár a könyv tartalmát legtalálóbban, legtömörebben kifejező, az idézett felirat utáni kérdőjelről.

Tényleg jó-e, ha „Szigorúan titkos” minden összefüggésében a nemzetbiztonsági tevékenység? Erre ad választ a könyv és annak nyílt megjelenése, terjesztése.

A szerző művében, a valós, jogszabályok által védett nemzetbiztonsági érdekekkel ütköző konkrétumok nélkül bemutatja az ősi, talán a legősibb mesterség rég- és közelmúltján át, annak mindennapjainkat is átszövő tevékenységét. Amit a könyv által felsorolt történelmi példák egész sorából kiolvashatóan lehetett régen is és ma is elismerésre méltó, művészi szinten végezni vagy az ellenfélnél felkészületlenebbül, kapkodva, sután... A titok ugyanis gyakran nem a jog, parancs miatti, avagy szakmai szükséglet, hanem a szervezet működési zavarainak elleplezését szerológáló eszköz. Amikor tényleg lehet létjogosultsága, a jellemzően az állambiztonsági szervek működését övező, de napjainkig is fel-felmerülő érvelésnek; a nemzetbiztonsági munka titkosszerológati tevékenysége „A nevéből is nyilvánvalóan titkos!”...

A könyv végén a globális és regionális titkosszerológatok között felsoroltak legjelentősebbjei egyben a legismertebbek is, miután saját munkájuk könnyítésére nem keveset áldoznak tevékenységük offenzív népszerűsítésére, munkájuk jellegeből érthetően vigyázva valódi titkaikra. Ezzel saját arculatuk alakítását nem bízzák a bulvár szerológ kétés félígazságokból született tendenciózus, szerológációhajász írásaira.

A könyvből már az első oldalakon kiderül, hogy saját léte és biztonsága érdekében már az ősember is gyűjtött információt környezetéről, a vadállatok mozgásáról, a környező törzsekről. Minden bizonnyal ezt tették az uráli vagy más népek között élő magyar elődeink is. Az ókor elején kialakult társadalmakban már jelentkezett az igény arra, hogy megbízható és elegendő információval rendelkezzenek a környező társadalmakról, országokról és a hozzájuk tartozó területekről. Mindezt Szun-Ce így írta le az i.e. V. századi „Értekezések a hadművészetéről” című könyvében: „a bölcs fejedelem, s a kiváló hadvezér úgy indít háborút, s úgy arat győzelmet az ellenség felett, úgy szerz érdemdús tetteket, amelyekkel kiemelkedik a sokaságból, hogy mindent igyekszik előre tudni.”

A titkosszerológati (nemzetbiztonsági) tevékenység történelmi fejlődésének felvázolása során eljutunk napjaink biztonságpolitikai kihívásaihoz, a magyar nemzetbiztonsági szerológatok mai működéséhez, civil és parlamenti ellenőrzéséhez, sőt a nemzetbiztonsági tevékenységben az oktatás, a kutatás és tudomány szerepének bemutatásához. Az utóbbiak fokozódó jelentőségéről minden másnál ékesszerológóbban éppen az ismertetett könyv tanúskodik.